

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk
Groningen

Eindrapport

Ondernemerschap in het gaswinningsgebied: impact, stakeholders en regelingen

De haag

Als ik verplaats ben ik onvindbaar
wie niet weg is, moet gezien blijven
Zocht je de markt? Die is nu dáár, de nieuwe straat
blijkt vaak doorkruist maar onbekend terrein
wie verplaatst moet de klanten elke dag weer
wakkerkussen alsof het Doornroosjes zijn
ongevraagd en hopen tegen beter weten in
geen bord in de ruit met 'tijdelijk verhuisd'
haalt een mens zomaar uit zijn routinezin

Terwijl de Doornroosjes vanuit hun torenkamer
als in een halfslaap pakketjes bezorgen laten
(geld rolt naar andere hoeken van het land)
bevechten de gemeenschapsmakers elke dag een
immer groeiende doornenhaag
houden ondanks alles de dorpskern in stand

Wat een tijd kost dat bezweren
Geluid van slijptol en steigerbouw
Tijd verloren en leeg terras en wat ze soms beweren
terwijl je ziet hoe alles is veranderd, nieuw voor oud
De bakkersgevel zonder brood achter de ramen
Stoflaag in de etalage die wat eerst glom van trots
een doffe, ongebruikte indruk geeft

Maar na het laatste hakken komen de ondernemers samen
splinters in hun haren, alles is verbouwd
Zullen we een feestje geven? Vraagt de ene doornenkapper
aan de struikenslager na het neerhalen van de haag.
Een feestje voor het hele dorp. Ze schudden elkaar de hand
Vanonder de laag stof komt een lichtsnoer
in een verhuisdoos zit een versterker
en iemand kent nog wel een muzikant
door glas-in-lood in nieuwe kozijnen zie je licht dat schijnt
de geur van versgebakken brood lokt de straten in
het nieuw gebouwde wuift naar het oude
en op het plein dansen de Doornroosjes
die één voor één weer wakker geworden zijn

- Esmé van den Boom

Inhoud

Voorwoord	7
-----------	---

Overzicht afkortingen	8
-----------------------	---

Overzicht tabellen en figuren	9
-------------------------------	---

Overzicht organisaties	10
------------------------	----

1. Inleiding	12
1.1 Aanleiding	13
1.2 Doel en vraagstelling	13
1.3 Methode en verantwoording	14
1.4 Afbakening onderzoek	16
1.5 Leeswijzer	16

2. Ondernemers in Groningen en het gaswinningsgebied	18
2.1 Ondernemen in de provincie Groningen	19
2.2 Ondernemen in het gaswinningsgebied	20

Fotoreportage	30
---------------	----

3. Impact en behoeften van ondernemers	56
3.1 Algemene impact	57
3.2 Impact van de versterkingsopgave	63
3.3 Impact van schade	66
3.4 Impact op de leefomgeving	67
3.5 Behoeften van ondernemers	68

4. Stakeholders, regelingen en samenwerking	70
4.1 Stakeholders: wie doet wat?	71
4.2 Samenwerkingsstructuren	78
4.3 Regelingen	78
4.4 Het stakeholderveld	80

5. Belemmeringen, successen en lessen voor de toekomst	82
5.1 Belemmeringen	83
5.2 Lessen voor de toekomst	85

6. Conclusie en aanbevelingen	88
--------------------------------------	-----------

Literatuurlijst	96
------------------------	-----------

Bijlagen	100
Bijlage 1. Mediaoverzicht	100
Bijlage 2. Overzicht geïnterviewden	108
Bijlage 3. Interviewprotocol	109
Bijlage 4. Informatieblad	111
Bijlage 5. Toestemmingsformulier	113
Bijlage 6. Codeboek	114
Bijlage 7. Overzicht organisaties en regelingen	115

Colofon	120
----------------	------------

Voorwoord

In 2023 concludeerde de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen (PEAG) dat de sociaal-maatschappelijke impact van de gaswinning lang onderbelicht bleef en dat de aanpak van deze problematiek mede daarom lang op zich liet wachten. Dit geldt in het bijzonder voor ondernemers, voor wie “nog minder passende regelingen [zijn] getroffen dan voor bewoners” (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2023, p. 74). Zoals onze media analyse laat zien, komt dat niet omdat er geen signalen waren: vanaf 2013 hebben ondernemers zich in de media uitgesproken over hun situatie.

We zien, bijna twee jaar na het uitkomen van het PEAG rapport, dat de houding ten opzichte van deze problematiek is gekanteld. Er zijn tal van nieuwe regelingen en er is een groeiende behoefte aan kennis en inzicht over de sociaal-maatschappelijke impact, als fundament voor beleid.

En juist door het toenemend aantal organisaties en regelingen voor ondernemers, is er behoefte aan dit huidige onderzoek. Hiermee proberen wij inzicht te bieden in de impact van de huidige gaswinningsproblematiek voor ondernemerschap in de regio. Maar we willen vooral ook in kaart brengen welke stakeholders zich met ondernemers bezighouden, wat ze doen, hoe dit speelveld vol instanties met elkaar samenwerkt en waar dit beter kan. We voerden dit onderzoek uit in opdracht van de Nationaal Coördinator Groningen. Onze hoop is dat onze inzichten helpen om de maatregelen voor ondernemers te optimaliseren.

Voor dit onderzoek spraken wij met medewerkers van de verschillende organisaties, elk begaan met de situatie van ondernemers in het gaswinningsgebied en gemotiveerd om zich in te zetten voor verbetering. Ondanks hun inzet, is er nog altijd stil leed en beschadigd ondernemerschap. Ondernemers ervaren, net als inwoners, de stroperigheid en onduidelijkheid die gepaard gaan met schade en versterking. Daarbovenop ervaren zij ook andere problemen, zoals financiële kwetsbaarheid, de opeenstapeling van privé en zakelijke impact en een gebrek aan ondersteuning en erkenning door de (regelingen van) instanties (zie ook de publicatie van Gronings Perspectief (Van der Molen et al., 2025)). Wij doen aan het eind van ons rapport suggesties, om de organisaties te helpen in hun aanpak van de huidige problematiek.

Dankwoord

Dit rapport had niet tot stand kunnen komen zonder de vele gesprekken en interviews. Wij willen de geïnterviewden en alle andere mensen die hun ervaringen hebben gedeeld bedanken. Zij hebben ons van belangrijke informatie voorzien. We willen de organisaties bedanken die hun data beschikbaar hebben gesteld. Verder willen we onze klankbordgroep bedanken voor hun waardevolle inzichten. We hebben de bijeenkomsten als steunend en waardevol ervaren. Daarnaast willen we Gronings Perspectief bedanken voor de prettige samenwerking. De uitwisselingen waren heel nuttig om de stem van de ondernemer in dit onderzoek meer mee te nemen. Emelie van der Vinne willen we bedanken voor het transcriberen van de interviews en het maken van het mediaoverzicht.

De foto's van Marieke Kijk in de Vegte spreken voor zich (zie pagina 30). Ze heeft met haar camera de zichtbare gevolgen van de versterkingsoperatie op het gebied en de ondernemers vastgelegd. Het verborgen leed is niet te vatten op beeld maar wordt door Esmé van den Boom op papier gezet in de vorm van een gedicht. We danken ze beiden voor hun bijdrage.

Aziza Zijlstra & Nienke Busscher

Overzicht afkortingen

AOS	Acuut Onveilige Situatie
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
EBG	Economic Board Groningen
EZ	Ministerie van Economische Zaken
GBB	Groninger Bodem Beweging
IMG	Instituut Mijnbouwschade Groningen
KVK	Kamer van Koophandel
mkb	Midden- en kleinbedrijf
NCG	Nationaal Coördinator Groningen
NPG	Nationaal Programma Groningen
PEAG	Parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen

Overzicht tabellen en figuren

Tabel	Titel	Pagina
1	Definitie midden- en kleinbedrijf (bron: Europese Commissie, z.d.)	20
2	Verdeling adressen mkb-scope in stappen van de versterkingsopgave	23
3	Aantal ondernemers bij verschillende organisaties	26

Figuur	Titel	Pagina
1	Reacties op stellingen vergeleken tussen ondernemers en de gehele groep respondenten uit de hele scope (bron: DESAN Research Solutions, 2023)	58

Overzicht organisaties

Economic Board Groningen en GroBusiness

Economic Board Groningen (EBG), opgericht in 2014, zet zich in voor de economische ontwikkeling in de provincie Groningen, met een specifieke focus op het aardbevingsgebied. De organisatie stimuleert en financiert projecten die bijdragen aan werkgelegenheid, innovatie en een sterke regionale economie. Daarbij ligt de nadruk op het bevorderen van ondernemerschap en het ondersteunen van de groei en ontwikkeling van het mkb.

GroBusiness is een programma van EBG en wordt gefinancierd door de Provincie Groningen en het Nationaal Programma Groningen. Het is een eerstelijnsloket waar ondernemers in het gaswinningsgebied terecht kunnen met vragen over de toekomst van hun onderneming.

Gemeenten

De vijf aardbevingsgemeenten (Eemsdelta, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen en Oldambt) zijn de opdrachtgevers van de NCG en stellen de lokale plannen van aanpak vast. Hierin beschrijven gemeenten hun doelstellingen, ambities en prioritering voor de versterkingsopgave.

Groninger Bodem Beweging

Groninger Bodem Beweging (GBB) is een belangenvereniging, opgericht in 2009, om op te komen voor de belangen van mensen die directe of indirecte schade hebben opgelopen door de gaswinning uit het Groningenveld.

Groninger Gasberaad

Een collectief van maatschappelijke organisaties die de betrokkenheid van bewoners en organisaties bij het opstellen en uitvoeren van plannen in relatie tot de gevolgen van de gaswinning wil maximaliseren. Sinds 2016 brengen ze verschillende behoeften van het mkb in kaart en brengen ze deze onder de aandacht bij verschillende organisaties.

Interventieteam Vastgelopen Situaties

Het Interventieteam is een zelfstandig, onafhankelijk team met een ruim mandaat om maatwerkoplossingen te bieden aan bewoners van wie het dossier is vastgelopen. Het Interventieteam heeft een onafhankelijk voorzitter en bestaat verder uit een directielid van de NCG en een bestuurslid van het IMG.

Instituut Mijnbouwschade Groningen

Als zelfstandig bestuursorgaan verantwoordelijk voor de afhandeling van schade veroorzaakt door bodembeweging, waardedaling en persoonsaantasting. Tevens het instituut waar acuut onveilige situaties (AOS) gemeld kunnen worden. Sinds kort werkt het IMG met 'duurzaam herstel', waarbij de constructie van een pand wordt hersteld of verbeterd om de kans op herhaalschade te verkleinen.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft recentelijk een nieuwe rol gekregen in het gaswinningsdossier in Groningen. De NCG valt nu volledig onder BZK. Daarnaast is de Directie Versterken en Perspectief Groningen, die zich richt op versterking van gebouwen en het verbeteren van leefbaarheid, ook geheel naar BZK verplaatst. Verder heeft het ministerie gedeeltelijk de taken van de Directie Schadeherstel en Gaswinning Groningen overgenomen, specifiek wat betreft schadeherstel en ondersteuning van getroffen inwoners.

Ministerie van Economische Zaken (en Klimaat)

Het ministerie van Economische Zaken (EZ) (voorheen Economische Zaken en Klimaat – EZK) was tot voor kort verantwoordelijk voor het gehele gaswinningsdossier in Groningen, inclusief het vaststellingsbesluit waarin jaarlijks wordt bepaald hoeveel gas er gewonnen mag worden. Met het nieuwe kabinet-Schoof (2024) blijft het ministerie verantwoordelijk voor dit vaststellingsbesluit en richt het zich op de technische en economische aspecten van gaswinning. Een deel van de Directie Schadeherstel en Gaswinning Groningen, met name de operationele en technische taken, blijft onder EZ, terwijl het andere deel, met name het schadeherstel, wordt overgedragen aan BZK.

Nationaal Coördinator Groningen

Sinds januari 2020 is de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) verantwoordelijk voor het uitvoeren van de versterking van panden die onveilig zijn als gevolg van de gaswinning. Binnen de NCG zijn er twee werkgebieden ingericht: Eemsdelta en Stad & Ommeland. De NCG heeft een 'mkb-scope' waar panden van ondernemers die afhankelijk zijn van hun pand onder vallen. Wanneer ondernemers niet afhankelijk zijn van hun pand, kunnen ze in de reguliere versterking worden meegenomen. Soms vallen panden van ondernemers binnen andere aanpakken, zoals de aanpak historisch centrum Appingedam en de dorpenaanpak.

Nationale ombudsman

De Nationale ombudsman doet doorlopend onderzoek naar de situatie rondom het Groningenveld. De ombudsman komt op voor de belangen van burgers en helpt overheden met gevraagd en ongevraagd advies hun dienstverlening te verbeteren. Ondernemers kunnen bij de Nationale ombudsman terecht voor het indienen van klachten over de beschikbare regelingen en overheidsinstanties.

Nationaal Programma Groningen

Het Nationaal Programma Groningen (NPG) is een samenwerkingsverband tussen de Rijksoverheid, de provincie en de Groningse gemeenten, gericht op het verbeteren van de leefbaarheid en het toekomstperspectief van Groningen. Het programma loopt van 2019 tot 2029 en financiert plannen die bijdragen aan de ontwikkeling van de regio, waaronder initiatieven om ondernemerschap te stimuleren. Daarnaast heeft het NPG een rol in de ontwikkeling van de Economische Agenda.

Provincie Groningen en het Mkb-programma

Sinds 2020 is de provincie Groningen verantwoordelijk voor het Mkb-programma, dat is opgericht naar aanleiding van de bestuurlijke afspraken versterking Groningen 2020. Het programma is een samenwerking tussen de Provincie Groningen, ondernemers, de gemeenten in het aardbevingsgebied en de Rijksoverheid. Het doel van het programma is om met een programmatische aanpak ondersteuning te bieden aan ondernemers in het gaswinningsgebied bij vraagstukken over schade, versterking en hun toekomstperspectief. Hierbij wordt ook rekening gehouden met andere uitdagingen waarmee ondernemers te maken hebben.

Stut en Steun

Een onafhankelijk en kosteloos steunpunt voor bewoners en ondernemers in Groningen, die materiële en emotionele schade ondervinden door de directe en indirecte gevolgen van de gaswinning in de provincie Groningen en de gasopslag Norg. Sinds tweeënhalf jaar biedt Stut en Steun specifieke ondersteuning aan ondernemers, variërend van het beantwoorden van korte vragen tot het begeleiden van langlopende ondersteuningstrajecten.

Taskforce mkb

De taskforce mkb is sinds januari 2024 actief om complexe casussen op te lossen en om aan te kaarten wat er in de toekomst beter kan. De taskforce bestaat uit een vaste commissie met leden van de NCG, het IMG, de Provincie Groningen, Stut en Steun en de gemeente waar de desbetreffende ondernemer woont, met een onafhankelijk voorzitter en een secretaris.

Vangnet Bijzondere Situaties

Het Vangnet Bijzondere Situaties (voorheen Commissie Bijzondere Situaties) bestaat sinds 2014 en voert de regeling Bijzondere Situaties uit. Dit is een vangnet voor de meest schrijnende gevallen van aardbevingsschade. Naar aanleiding van de evaluatie van het Vangnet in 2022, hebben zij ruimte gekregen om het micro-mkb in hun doelgroep op te nemen.

VNO NCW MKB Noord

Een werkgevers- en ondernemersorganisatie in Noord-Nederland die zich bezighoudt met de sociaal-economische ontwikkeling van Noord-Nederland en de belangen van het bedrijfsleven behartigt. Met een ledenbestand dat varieert van grote bedrijven tot mkb, vertegenwoordigt de organisatie ondernemers op lokaal, regionaal en nationaal niveau.

Inleiding

De gaswinning in de provincie Groningen heeft diverse en complexe maatschappelijke gevolgen. Ook ondernemers in het gebied ondervinden de gevolgen van onder andere de schade, versterking, onveiligheid en de vele veranderingen in de aanpak. De gevolgen van de gaswinning hebben economische impact en tasten het vestigingsklimaat, het imago en de aantrekkelijkheid van het gebied aan (zie ook Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2023). Inmiddels wordt breed erkend dat er veel factoren zijn die ondernemers en ondernemerschap in het gebied kunnen beïnvloeden. Er zijn diverse partijen in het gaswinningsgebied bij het midden- en kleinbedrijf (mkb) betrokken, zoals uitvoeringsorganisaties, overheden en partijen die een vorm van ondersteuning bieden, waaronder belangengroepen. Vooralsnog ontbreekt een goed overzicht van deze partijen, hun aanbod en regelingen en de gevolgen van de gaswinning voor het mkb.

De Nationaal Coördinator Groningen heeft het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen gevraagd om zo'n overzicht te maken. Wij voerden daarom voor hen dit onderzoek uit. In dit rapport presenteren wij de resultaten van onze analyse, waarin we zowel de stakeholders die betrokken zijn bij het mkb in het gaswinningsgebied in kaart brengen, als de impact en behoeften van ondernemers schetsen.

1.1

Aanleiding

In 2023 deed het Kennisplatform een eerste poging om de bestaande kennis over de situatie van het mkb in het gaswinningsgebied in kaart te brengen (Schreuder *et al.*, 2023).¹ We beschreven hoe de trage voortgang in het gaswinningsdossier ondernemers op diverse wijzen raakt. Denk hierbij aan het niet meer kunnen ontvangen van gasten in een onveilig bedrijfspand, gedwongen elders gehuisvest worden in verband met de versterking, imagoschade door het uitstellen van onderhoud door de aanstaande versterking, en meer. Al deze factoren kunnen leiden tot omzetsderving, stilliggende bedrijven of zelfs (gedwongen) sluiting van ondernemingen, waardoor investeren en blijven in de regio minder aantrekkelijk worden. Een deel van de ondernemers wordt geconfronteerd met een opeenstapeling van problemen, maar de details en omvang zijn vaak onbekend. Eén van de redenen dat het beeld onduidelijk is, is dat het om een zeer diverse groep gaat die in het verleden op een zeer uiteenlopende manier te maken kreeg met de gaswinningsproblematiek. Daarbij zien we dat schadeafhandeling en versterking stroever verlopen naarmate er meer geld mee gemoeid is en de situatie complexer is. Voor ondernemers geldt dat beide vaak het geval zijn, waardoor de afhandeling van schade en versterking voor deze groep soms aanzienlijk langer duurt dan voor particulieren. Hierdoor kan bij sommige ondernemers een opeenstapeling van problemen zijn ontstaan. In reactie daarop ontwikkelden diverse organisaties speciale regelingen om deze groep beter te helpen.

Het beeld is dus dat ondernemers geleidelijk een risicogroep werden, maar we concludeerden ook dat er weinig onderzoek is naar de gevolgen van de gaswinning voor het mkb en de aanpak van de problematiek. Ook vragen verschillende organisaties al lange tijd om een eenduidige aanpak voor deze groep. De huidige aanpak voor het mkb lijkt, volgens sommigen, versnipperd. Er zijn veel partijen bij betrokken. Zo is het IMG er voor de schadeafhandeling, de NCG voor de versterking, de gemeenten zijn opdrachtgever van de NCG, de Provincie Groningen is betrokken via het Mkb-programma, er is (juridische) ondersteuning vanuit Stut en Steun, er is advies voor ondernemingen vanuit GroBusiness en hulp voor micro-mkb door het Vangnet Bijzondere Situaties. In dit onderzoek noemen we hen, en andere betrokken partijen, de **stakeholders** (zie ook het overzicht van organisaties op pagina 10). Een eensgezinde en goed afgestemde aanpak is belangrijk gezien de complexe historie en de rol die het mkb heeft voor de economische ontwikkeling en de leefbaarheid van een gebied.

1.2

Doel en vraagstelling

Met dit onderzoek willen wij het volgende in kaart brengen: 1) de stakeholders die zich met het mkb bezighouden in het gaswinningsgebied, 2) de impact op en behoeften van ondernemers in het gaswinningsgebied en 3) de rol die stakeholders willen vervullen voor het mkb in het gaswinningsgebied. Hiervoor hebben wij twee hoofdvragen geformuleerd:

1. Hoe ziet het mkb in het gaswinningsgebied eruit, welke impact ervaren ondernemers ten gevolge van de gaswinning en welke behoeften hebben zij?
2. Hoe zien het stakeholderveld en de regelingen eruit voor het mkb in het gaswinningsgebied en welke wensen en visies zijn er voor de toekomst?

Om de eerste hoofdvraag te beantwoorden, hebben we de verschillende beelden van de impact op, en behoeften van, het mkb in het gaswinningsgebied onderzocht. We bestudeerden zowel de visie van de stakeholders, als ook de ervaringen van ondernemers zelf. We voerden een literatuuronderzoek uit, interviewden stakeholders en werkten samen met onderzoeksgroep Gronings Perspectief², die 13 interviews afnam met ondernemers in het gaswinningsgebied. Voor een uitgebreide bespreking van de ervaringen van deze ondernemers verwijzen we naar het rapport van Gronings Perspectief, dat gelijktijdig met ons rapport is verschenen (Van der Molen *et al.*, 2025). Tenslotte mochten we gebruik maken van de data uit het tevredenheidsonderzoek van de NCG, om zo in kaart te brengen hoe ondernemers aankijken tegen de versterking en de NCG.

¹ Hierin besteedden we echter geen aandacht aan de mogelijke kansen die de versterkingsoperatie en het schadeherstel vanuit de gaswinningsproblematiek bieden voor ondernemers, bijvoorbeeld op het gebied van werkgelegenheid.

² Gronings Perspectief doet sinds 2016 onderzoek naar de psychosociale impact van de gaswinning in Groningen. Voor het onderzoek worden vragenlijsten, interviews en groeps gesprekken afgenomen met zowel bewoners als professionals in de regio. Ook worden er periodiek metingen uitgevoerd door middel van het Groninger Panel en, sinds 2024, het Drents Panel.

Bij de beantwoording van de tweede hoofdvraag hebben we stakeholders geïdentificeerd en hun rollen, regelingen en onderlinge relaties in kaart gebracht, waarbij we ook overlap en lacunes in aanbod onderzochten. Daarnaast hebben we toekomstvisies en verwachtingen van stakeholders onderzocht over hun rol voor het mkb en de toekomstige (ideale) gezamenlijke werkwijze en analyseerden we (de visies op) de rol van de NCG onder de stakeholders. Dit hebben we gedaan aan de hand van ons literatuuronderzoek en interviews met stakeholders.

1.3 Methode en verantwoording

Het onderzoek bestaat uit drie onderdelen die we hier toelichten: 1) *deskresearch*, 2) dataverzameling en 3) data-analyse en interpretatie. Daarnaast gaan we hier ook in op de klankbordgroep die we in het kader van dit onderzoek hebben opgezet om de kwaliteit van het onderzoek te borgen.

1.3.1. *Deskresearch*

Aan de hand van literatuuronderzoek hebben we een beeld gevormd van de situatie van mkb'ers in het gaswinningsgebied en de bijbehorende geschiedenis. Hierbij hebben we gebruikgemaakt van de literatuur die we al kenden vanuit onze eerdere kennisoverzichten (zie Sluiter *et al.*, 2018; Busscher *et al.*, 2020; Hupkes *et al.*, 2021; Schreuder *et al.*, 2023). Daarnaast hebben we jaarverslagen van verschillende stakeholders, rapporten over ondernemers in het gaswinningsgebied en overzichten van regelingen doorgenomen. Denk bijvoorbeeld aan rapporten zoals het advies omtrent de regeling waardedaling niet-woningen in het gaswinningsgebied van de Commissie van Heijst (2023) en het recent verschenen onderzoek naar prestaties van mkb in het aardbevingsgebied door Ipsos I&O en Decisio (Conradie *et al.*, 2024). Ook hebben wij naar podcasts en interviews met ondernemers geluisterd,³ om zo een beter beeld te vormen van de situaties waar ondernemers zich in kunnen bevinden. Op basis van de hoofdvragen werden deze documenten gelezen en geanalyseerd. Ook is, op basis van deze documentatie, een eerste inventarisatie van stakeholders en regelingen gemaakt, die vervolgens door middel van interviews uitgewerkt en verduidelijkt kon worden.

Verder hebben wij een media-analyse uitgevoerd om inzicht te krijgen in de nieuwsberichten over ondernemers in het gaswinningsgebied (zie bijlage 1 voor het mediaoverzicht). Hierbij hebben we ons gefocust op kranten en regionale dagbladen; lokale bladen zijn niet meegenomen. We hebben via LexisNexis onder andere via de zoektermen 'ondernemer* & aardbeving*', 'winkel* & aardbeving*', 'supermarkt* & aardbeving*' en 'mkb* & aardbeving*' artikelen gezocht in de periode van 2012 tot oktober 2024. Ten slotte hebben wij in ons *deskresearch* ook de resultaten van het tevredenheidsonderzoek van de NCG in 2023 meegenomen, hier hebben ook ondernemers aan mee gedaan.

1.3.2. *Dataverzameling*

We voerden 16 interviews uit met, in totaal, 21 professionals, werkzaam bij 14 verschillende organisaties (zie bijlage 2 voor een overzicht van de geïnterviewden). In eerste instantie hebben we stakeholders benaderd die bij ons in beeld waren, op basis van *deskresearch*. Op het moment dat we gedurende het onderzoek nieuwe stakeholders tegenkwamen, werden ook zij uitgenodigd voor een interview.

Alle interviews zijn door de twee onderzoekers gezamenlijk afgenomen. De interviews duurden ongeveer een uur. Tijdens het interview kwamen diverse vragen aan bod gerelateerd aan vier thema's: de eigen rol van de stakeholder, de situatie van het mkb in het gaswinningsgebied, de stakeholders die zich bezighouden met het mkb en de verwachtingen en wensen voor de toekomst (zie bijlage 3 voor het interviewprotocol). De thema's kwamen voort uit de opdracht die de NCG aan ons heeft voorgelegd, aangevuld met de kennislacunes die we zelf hebben vastgesteld tijdens *deskresearch* en in de literatuur, waaronder ons recente kennisoverzicht (Schreuder *et al.*, 2023). Om alle interviews goed te kunnen analyseren zijn ze woordelijk getranscribeerd.

Voor de afname en verwerking van de interviews is een datamanagement- en onderzoeksplan opgesteld, inclusief een informatiebrief (zie bijlage 4) en toestemmingsformulier (zie bijlage 5) voor de deelnemers. Ethische toe-

³ Groningen Tapes is een podcast door ONL met ondernemers in het Groninger gaswinningsgebied; ook heeft de Groninger Bodem Beweging onlangs een ondernemer geïnterviewd in hun GBB podcast. Verder verscheen onlangs een interview met Mark Willems Evenhuis online. Hij is geïnterviewd in het kader van het project 'Ooggetuigen van de gaswinning', zie <https://www.filmbankgroningen.nl/archief/308-2/>.

stemming werd gegeven door de Ethische Commissie van de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. Hiermee hebben we geborgd dat het onderzoek en de data-opslag voldoen aan wetgeving en beroepscode.

Naast de interviews hebben wij ook negen informele gesprekken gevoerd om achtergrondkennis te verzamelen en zaken die in de interviews naar voren kwamen te verhelderen/bevestigen. Daarnaast hebben wij gedurende het onderzoek verschillende stads- en dorpskernen in het gaswinningsgebied meermaals bezocht, om zo gevoel te krijgen bij het gebied en hoe het ervoor staat.

1.3.3. Data-analyse en interpretatie

Hier bespreken we kort hoe we onze eigen interviews met stakeholders en de interviews door Gronings Perspectief met ondernemers hebben geanalyseerd en geïnterpreteerd.

Interviews met stakeholders

Om de data van de interviews met stakeholders te analyseren, hebben we de transcripties van deze interviews gecodeerd met behulp van het programma Atlas.ti. Hierin waren de vier eerder genoemde hoofdthema's die in de interviews zijn gebruikt leidend en volgde een deductief proces. Dit betekent dat een deel van de codes voortkwam uit deze vooraf bepaalde thema's. Daarnaast zijn er ook inductief – op basis van de inhoud van de interviews – codes toegevoegd. Zo is een codeboek gecreëerd (zie bijlage 6). Elke code in dit codeboek staat voor een thema dat in verschillende interviews naar voren kwam. Door te analyseren wat verschillende stakeholders per thema zeiden, hebben we de overkoepelende bevindingen per code op een rij kunnen zetten. In dit rapport bespreken wij deze bevindingen in relatie tot de andere genoemde databronnen om zo de hoofdvragen te beantwoorden.

Interviews door Gronings Perspectief

Zoals eerder beschreven, werkten we samen met Gronings Perspectief. Wij mochten vragen toevoegen aan hun interviewprotocol, zodat we de antwoorden konden analyseren voor ons onderzoek. De data van de interviews door Gronings Perspectief hebben wij gepseudonimiseerd ontvangen. De interviews gingen over veel meer kwesties dan hier aan bod komen en voor een complete analyse verwijzen we daarom naar het rapport van Gronings Perspectief (Van der Molen *et al.*, 2025). Wij hebben deze interviews niet gecodeerd, maar wel gelezen en, samen met de onderzoeker van Gronings Perspectief, uitvoerig doorgenomen om onze resultaten te vergelijken en aan te vullen.

1.3.4. Klankbordgroep

Er is een klankbordgroep opgericht om de kwaliteit van het onderzoek te waarborgen. De leden van de klankbordgroep waren: Nina Beswerda (onafhankelijk voorzitter van de taskforce mkb), Herman Rinket (Groninger Gasberaad), Sandra Pot (VNO NCW MKB Noord), Judith van der Molen (Gronings Perspectief) en Herman van Os (NCG). De rol van de klankbordgroep was tweeledig: enerzijds meedenken over de opzet van het onderzoek en de inhoud en anderzijds de kwaliteit waarborgen. De leden van de klankbordgroep zijn gekozen vanwege hun expertise en kennis op verschillende thema's. De NCG was vertegenwoordigd in de klankbordgroep zodat zij goed op de hoogte bleven van de ontwikkelingen in het onderzoek. Voorzitter van de klankbordgroep was Tom Postmes (wetenschappelijk directeur van het Kennisplatform). Hij was inhoudelijk niet betrokken bij het onderzoek en kon daarom deze rol op zich nemen.

De klankbordgroep kwam drie keer samen tijdens de loop van het onderzoek: bij de opzet van het onderzoek, tussentijds om de resultaten te bespreken en om het conceptrapport te bespreken.

1.4

Afbakening onderzoek

Hier lichten we onze afbakening en onderzoekskeuzes kort toe.

Allereerst doen we dit onderzoek in opdracht van de NCG in het kader van hun versterkingsoperatie. Daarom richten we ons in dit onderzoek op het gaswinningsgebied, afgekaderd door de vijf gemeenten binnen dit gebied: Eemsdelta, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen en Oldambt.

Ten tweede richten wij ons op het mkb; dit is een grote groep waar veel ondernemers binnen vallen. In de bestuurlijke afspraken versterking Groningen is een onderscheid gemaakt in de aanpak van mkb- en agro-casussen (Rijksoverheid, 2020). Er is zowel een Mkb-programma als ook een Agroprogramma opgezet met elk een eigen aanpak, budget en team. Voor dit onderzoek volgen we deze lijn, waarbij we ons enkel focussen op het mkb, ondanks dat we ons bewust zijn van de overlap (denk bijvoorbeeld aan een boerderij met een winkel).

Ten derde vinden we het belangrijk om een brede groep stakeholders te spreken, om een zo goed mogelijk beeld te vormen. Hierin is – op advies van de klankbordgroep – de keuze gemaakt om de gemeenten binnen de scope en tijdsbestek van dit onderzoek niet te interviewen, aangezien de manier waarop gemeenten omgaan met het mkb verschilt en dit in kaart brengen een complex en losstaand onderzoeksproject zou kunnen zijn. Wel hebben we input opgehaald bij de programmamanagers van de aardbevingsgemeenten tijdens hun wekelijkse overleg. We vroegen hen naar hun beeld van de impact op ondernemers en hun rol in deze context. Ook zijn we op werkbezoek geweest bij één van de gemeenten om meer inzicht te krijgen in de werkwijze rondom het mkb.

Als laatste vinden wij het belangrijk om expliciet te benoemen dat wij eenmanszaken/zzp'ers als onderdeel van het mkb zien. Dit doen wij om verschillende redenen. Allereerst is een groot deel van de ondernemingen in het gebied een eenmanszaak/zzp'er. Zij spelen een belangrijke rol in het gebied, maar zijn tegelijkertijd extra kwetsbaar voor externe invloeden gezien het feit dat zij helemaal op zichzelf zijn aangewezen: ze halen geen inkomsten uit loondienst en hebben hierdoor een beperkt vangnet. Daarnaast kunnen eenmanszaken/zzp'ers aangetast worden in het privévermogen (ook van de partner) als de financiële situatie niet op orde is.

1.5

Leeswijzer

Na deze introductie volgen vier hoofdstukken waarin we de hoofdvragen beantwoorden. In deze hoofdstukken worden verschillende stakeholders genoemd. Omdat we pas in de laatste hoofdstukken dieper ingaan op dit stakeholderveld, geven we in het begin van dit rapport een overzicht van organisaties met een korte toelichting op hun rol (zie pagina 10). Ook is hier een overzicht van figuren en tabellen te vinden die geraadpleegd kan worden (zie pagina 9).

Allereerst schetsen wij, in hoofdstuk 2, hoe het mkb in het gaswinningsgebied eruit ziet; hoeveel ondernemers zijn er actief in het gaswinningsgebied, in wat voor sectoren zijn zij werkzaam en hoeveel van hen hebben last van schade, zitten in de versterking en/of zoeken hulp en ondersteuning bij deze processen? Vervolgens gaan we in hoofdstuk 3 in op de impact die ondernemers ervaren ten gevolge van de gaswinning en bespreken we hun behoeften. Het stakeholderveld komt vervolgens aan bod in hoofdstuk 4, waarin we ingaan op welke stakeholders er betrokken zijn bij het mkb, hun rollen en verantwoordelijkheden, de bestaande samenwerkingsstructuren en regelingen. In dit hoofdstuk gaan we ook dieper in op de rol van de NCG voor ondernemers, hoe stakeholders hier tegenaan kijken, wat succesvol verloopt en waar (mogelijke) verbeterpunten liggen. In hoofdstuk 5 gaan we in op de huidige samenwerking, belemmeringen, successen en de wensen en verwachtingen voor de toekomst. In het laatste deel van het rapport reflecteren we op de bevindingen, trekken we conclusies en doen we aanbevelingen.

Naast de inhoudelijke bevindingen en de reflectie, vinden we het belangrijk om niet alleen in woorden een beeld van de situatie van ondernemers in het gaswinningsgebied te schetsen, maar dit ook op andere manieren te laten zien. Tussen hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3 is daarom een fotoreportage opgenomen, waarin de impact op ondernemers in stads- en dorpskernen in het gebied in beeld is gebracht. Marieke Kijk in de Vegte maakte deze foto's in Appingedam, Loppersum en Ten Boer. Esmé van den Boom schreef voor dit rapport een gedicht over impact, kracht en de toekomst van het mkb (zie pagina 3).

Ondernemers in Groningen en het gaswinningsgebied

De media-analyse (zie bijlage 1) en het onderzoek van Gronings Perspectief (Van der Molen *et al.*, 2025) laten zien dat een heel diverse groep ondernemers impact ondervindt van de gevolgen van de gaswinning. De nieuwsberichten gaan over bedrijven zoals een sauna, een sportschool, horeca, detailhandel, het theater en meer. De geïnterviewden van Gronings Perspectief zijn werkzaam in verschillende vormen van dienstverlening, detailhandel en bouw. Het is daarom belangrijk om, voordat we ingaan op de gevolgen van de gaswinning op ondernemers in het gaswinningsgebied, het ondernemerslandschap in de provincie Groningen en het gaswinningsgebied te schetsen. In dit hoofdstuk bespreken we eerst de cijfers (aantallen) en andere data over ondernemers in de provincie Groningen en het gaswinningsgebied. Daarna bespreken we hoeveel ondernemers in het gaswinningsgebied schadezaken hebben lopen, in de versterking zitten en bij andere organisaties in beeld zijn voor ondersteuning en hulpvragen.

2.1

Ondernemen in de provincie Groningen

Op 1 oktober 2024 zijn in de provincie Groningen 70.734 bedrijven gevestigd (KVK, 2024). In de eerste helft van 2024 zijn er 3.602 bedrijven geregistreerd en 2.735 vestigingen gesloten, waarvan 71 door faillissement. Met name in de sectoren zakelijke diensten, bouw en gezondheid is een grote groei van vestigingen te zien in de provincie Groningen. De sectoren horeca, groothandel en financiële instellingen krimpen juist in Groningen. Dat terwijl de horecasector op landelijk niveau wel een groei doormaakt.

Recent heeft Atlas Research onderzoek gedaan naar de “regionale sterkten, zwakten en trends in de economische structuur” van de regio Groningen en Noord-Drenthe op economisch gebied (Middeldorp et al., 2024, p. 6). Zij constateerden dat de regio economisch gezien een regio met twee snelheden is; terwijl in de stad Groningen veel sectoren sneller groeien dan gemiddeld, kennen in het ommeland veel sectoren een trager groeitempo, of vindt er zelfs krimp van sectoren plaats. De specialisaties in de stad zitten met name in kennisintensieve dienstverlenende sectoren (denk bijvoorbeeld aan ICT), terwijl die in het Ommeland vooral zitten in landbouw, nijverheid en industrie. Met name in de regio’s Midden-Groningen, Oost-Groningen (gemeenten Oldambt, Westerwolde, Pekela, Stadskanaal en Veendam) en Eemsdelta zien zij veel uitdagingen bij elkaar komen: krimp, een grote afstand tot de stad en veel sociale problematiek. De onderzoekers identificeren een aantal uitdagingen voor de regio: het binden van jong talent, de stad ondersteunen als vliegwiel voor de regio, het versterken van het ommeland als aantrekkelijke leefregio en het versterken van het economisch succes van de ommelanden (met name Midden-Groningen, Oost-Groningen en Eemsdelta).

De onderzoekers gaan ook in op het ondernemerschap in de regio, volgens hen wordt dit “vaak gezien als determinant van (toekomstige) economische groei” (Middeldorp et al., 2024, p. 38). Het aandeel ondernemers in de beroepsbevolking is in de regio over de afgelopen tien jaar gemiddeld (langzaam) toegenomen. Dit aandeel is in het Westerkwartier en Het Hogeland hoger dan in de rest van Nederland, terwijl het in Oost-Groningen, Midden-Groningen, Eemsdelta en de stad Groningen beduidend lager ligt dan het landelijk gemiddelde. Om ondernemerschap in kaart te brengen zijn ook het relatief aantal startende en snelgroeiende bedrijven belangrijk. Het aantal opgerichte bedrijven in de regio ligt lager dan het landelijk gemiddelde, maar hoger dan in de meeste niet-randstedelijke provincies. Wat opvalt is dat er in bijna de hele regio (afgezien van Midden-Groningen en Westerkwartier) een hoger relatief aantal snelgroeiende bedrijven is dan het landelijk gemiddelde. Daarbij is het overigens opmerkelijk dat de onderzoekers niet hebben onderzocht of deze snelle groei verband houdt met de miljarden die worden besteed aan het herstel van de gaswinningsproblematiek. Als laatste gaan de onderzoekers in op de concurrentiekracht van bedrijven in deze regio. Omdat in de regio gemiddeld minder bedrijven naar het buitenland exporteren dan op landelijk niveau, is de concurrentiekracht van het gebied volgens de onderzoekers lager. Dit verschil is in de laatste jaren wel kleiner geworden. Kortom, zoals de onderzoekers zelf ook stellen, is “de ontwikkeling van de regio op gebied van ondernemerschap en concurrentievermogen [...] lastig te duiden.” (Middeldorp et al., 2024, p. 7)

Ondernemers in de provincie Groningen oordelen zelf negatief over hun concurrentiepositie op de Nederlandse markt (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024a). Ook is het ondernemersvertrouwen veelal lager in de provincie Groningen dan het landelijk gemiddelde; in 2020 was dit echter kortstondig andersom (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024a). Sinds 2020 wordt er jaarlijks een imagomonitor Groningen uitgevoerd, waarmee het imago van de provincie Groningen wordt gemeten over tijd onder inwoners en tweejaarlijks onder bedrijven (Alsem et al., 2021; Kantar Public, 2022, 2023). Uit de meest recente imagomonitor blijkt dat de aantrekkelijkheid van de provincie voor ondernemen stijgt onder Groningers, maar sterk daalt voor niet-Groningers (Kantar Public, 2023). Ook Groningse bedrijven beoordelen de provincie Groningen als aantrekkelijker voor ondernemen dan niet-Groningse bedrijven (Kantar Public, 2022).

2.1.1. Mkb in de provincie Groningen

Tot dusver hebben we het gehad over ondernemen in de provincie Groningen in het algemeen, maar in dit rapport focussen we ons op het midden- en kleinbedrijf. Daaronder vallen ondernemingen met 1 tot 250 medewerkers, een omzet tot €50 miljoen (of een balanstotaal van maximaal €43 miljoen). Binnen die voorwaarden is er een onderverdeling te maken in microbedrijven, kleine bedrijven en middelgrote bedrijven (zie tabel 1).

Bedrijfssoort	Aantal medewerkers	Omzet	of	Balanstotaal
Middelgroot	< 250	≤ € 50 m		≤ € 43 m
Klein	< 50	≤ € 10 m		≤ € 10 m
Micro	< 10	≤ € 2 m		≤ € 2 m

Tabel 1. Definitie midden- en kleinbedrijf (bron: Europese Commissie, z.d.)

In het vierde kwartaal van 2024 valt 98,6% van de 2,4 miljoen bedrijven in Nederland binnen de categorie mkb (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024b). Het micro-mkb is daarbij verreweg het grootst; er zijn ruim 2,2 miljoen bedrijven gevestigd in Nederland met 1 tot 10 werknemers. Het merendeel daarvan (bijna 2 miljoen bedrijven) zijn eenmanszaken.

Ook in de provincie Groningen is het merendeel van de bedrijfsvestigingen een eenmanszaak/zzp'er: op 1 oktober 2024 zijn er, volgens cijfers van de KVK, 48.136 zzp'ers werkzaam in de provincie Groningen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (2023) rapporteert dat er 64.768 bedrijfsvestigingen waren in de provincie Groningen op 1 januari 2023. Hiervan waren er 59.955 bedrijven met 1 tot 10 medewerkers; het zogenaamde micro-mkb (oftewel ongeveer 93%).⁴ Voor de overige bedrijven is op basis van openbaar beschikbare data geen splitsing te maken in kleine, middelgrote en grote bedrijven. Zoals gezegd is het mkb in veel verschillende sectoren actief. In de provincie Groningen zijn de meeste bedrijfsvestigingen in de sectoren dienstverlening, cultuur, sport en recreatie, verhuur en handel van onroerend goed, bouw en landbouw, micro-mkb bedrijven (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2023). Ook op het gebied van energievoorziening, handel, vervoer en opslag, horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, onderwijs en gezondheids- en welzijnszorg hebben ruim 9 op de 10 bedrijven in de provincie 1 tot 10 medewerkers.

2.2

Ondernemen in het gaswinningsgebied

In het kader van de impact van de gevolgen van de gaswinning op ondernemers, lijkt het ons relevant om een beter beeld te krijgen van hoeveel van deze ondernemers geraakt zijn en/of worden door de gevolgen van de gaswinning, hoeveel van die ondernemers hiervoor ondersteuning krijgen van bepaalde organisaties en hoeveel ondernemers mogelijk in de toekomst nog extra ondersteuning nodig hebben. We pretenderen niet dat wij al deze feiten op een rij kunnen zetten, maar kunnen hier op basis van onze interviews, verkregen data van stakeholders en deskresearch wel enige duiding aan geven.

Vooraf willen we hierbij wel een kanttekening plaatsen: cijfers zijn informatief maar kunnen je ook op het verkeerde been zetten. Stakeholders waarschuwen dat als 'de cijfers' er gemiddeld goed uitzien, er nog steeds een probleem kan zijn. Zoals de vertegenwoordiger van de Groninger Bodem Beweging (GBB) het verwoordde:

“Ik zou wel mee willen geven dat het [de aantallen] niet uit moet maken want ik zie ook hier dat in bijvoorbeeld de schadeafhandeling of in de versterking de grootste groep mensen gewoon goed wordt geholpen, alleen is er een kleine groep mensen die het zwaarst gedupeerd zijn en zelfs nu met alle nieuwe regelingen zien wij dat zij erbij inschieten. En ongeacht hoe groot of hoe klein die groep is, het zijn de zwaarst gedupeerden.”

⁴ Er is geen openbare data beschikbaar waarbij ook gerapporteerd wordt over omzet en/of balanstotalen van deze bedrijven. In dit rapport baseren we ons dus, bij het noemen van aantallen, op het aantal medewerkers van een bedrijf.

Meerdere stakeholders (voornamelijk uit de hoek van de belangenorganisaties) gaven aan dat de focus juist zou moeten liggen op de manieren waarop ondernemers het zwaar kunnen hebben, en dat cijfers dat beeld kunnen vertekenen. Cijfers en data kunnen rooskleurig lijken, maar ook ogenschijnlijk kleine aantallen probleemgevallen kunnen een indicatie zijn van de manier waarop ondernemers een grote impact ervaren. Ter illustratie hiervan: uit een onderzoek naar de afhandeling van 1.276⁵ meldingen van schade door mijnbouw blijkt dat 916 van de 1.087 (gedeeltelijk) erkende schademeldingen volledig zijn afgehandeld (84%), en de overige 171 meldingen (16%) niet of nog niet (Enigma Research, 2023). Die 16% lijkt een kleine minderheid. Maar het rapport illustreert ook hoe schrijnend de situatie rond die niet-afgehandelde schademeldingen kan zijn. Zo lopen 113 van deze 171 schademeldingen al sinds voor 2021, is er voor één op de tien meldingen nog steeds geen schaderapport (dit gaat veelal om meldingen van voor 2021) en wacht één op de tien al minimaal 1,5 jaar op een aannemer die de schade kan herstellen. Kortom: ook al wordt schade bij een grote meerderheid ogenschijnlijk probleemloos afgehandeld, het kleine deel dat nog niet is afgehandeld blijkt deels al meerdere jaren on hold te staan. Dat een groot aantal probleemloos wordt afgehandeld betekent dus niet dat het een klein probleem betreft.

2.2.1. Mkb in het gaswinningsgebied

Zoals gezegd is het allereerst belangrijk om te definiëren hoeveel ondernemers impact kunnen ondervinden van de gaswinning. Van de 70.734 bedrijven in de provincie Groningen op 1 oktober 2024, zijn er 52.741 gevestigd in de vijf 'aardbevingsgemeenten': 4.725 in gemeente Eemsdelta, 6.526 in gemeente Midden-Groningen, 5.470 in gemeente Het Hogeland, 3.982 in gemeente Oldambt en 32.038 in gemeente Groningen (KVK, 2024). Gegeven de percentages op provinciaal niveau (93%), mogen we ervan uitgaan dat het overgrote deel van deze bedrijven binnen het midden- en kleinbedrijf valt.

Een recent uitgekomen rapport door Ipsos I&O biedt meer inzicht in de samenstelling van het midden- en kleinbedrijf in het gaswinningsgebied (Conradie et al., 2024). Er zijn echter twee belangrijke kanttekeningen bij dit rapport te maken: ze nemen bedrijven met 1 werknemer en de stad Groningen niet mee in hun analyses. Dit is belangrijk om te benoemen, omdat dit andere kaders zijn dan wij in ons rapport aanhouden: wij focussen ons in dit rapport juist wel op zzp'ers/eenmanszaken en definiëren het gaswinningsgebied aan de hand van de gemeentegrenzen van de vijf aardbevingsgemeenten. Daarnaast zijn deze cijfers hierdoor lastig te vergelijken met eerder genoemde cijfers, enerzijds omdat uit de data blijkt dat een groot deel van het mkb uit eenmanszaken bestaat en anderzijds omdat een groot aantal bedrijven in de stad Groningen gevestigd zijn waar schade en versterking ook spelen.

Uit het rapport blijkt dat er in 2022 in het gaswinningsgebied (gedefinieerd volgens de postcodes van de reguleringen waardedaling woningen) 21.640 bedrijven gevestigd zijn, waarvan 6.825 vestigingen met 2 tot 250 werknemers (Conradie et al., 2024). Hoewel het aantal bedrijfsvestigingen in het gaswinningsgebied steeg tussen 2011 en 2022, nam het aantal mkb-vestigingen met 8% af.⁶ Tegelijkertijd nam de werkgelegenheid in die periode wel met 1% toe binnen het gehele mkb, maar dit is met name dankzij een grote stijging in werkgelegenheid tussen 2021 en 2022. Tussen 2011 en 2021 daalde de werkgelegenheid met krap 3%. De grootste sectoren qua werkgelegenheid in het gaswinningsgebied zijn handel, zakelijke dienstverlening, industrie en zorg. Landbouw, onderwijs, industrie en bouw zijn sterk vertegenwoordigd in dit gebied ten opzichte van de rest van Nederland.

Van het totaal aantal mkb-vestigingen zijn er 5.500 'klein-mkb' (bedrijven met 2 t/m 19 medewerkers).⁷ In 2011 waren dit nog 6.200 vestigingen, een sterke daling van 10% in 11 jaar. In tegenstelling tot de werkgelegenheid in het gehele mkb, is de werkgelegenheid in het klein-mkb verslechterd tussen 2011 en 2022, met sterke dalingen in de werkgelegenheid in 2013, 2014 en 2020.⁸ Met name in de sectoren handel, zakelijke dienstverlening, landbouw en zorg zit een groot deel van de werkgelegenheid in het 'klein-mkb'. Op sectorniveau is er binnen het klein-mkb een krimp in werkgelegenheid tussen 2011 en 2022 in veel sectoren, waaronder landbouw, industrie, handel en horeca. Twee sectorale ontwikkelingen in het aardbevingsgebied staan in sterk contrast met de ontwikkelingen in de referentiegebieden en de rest van Groningen. In het gaswinningsgebied is er krimp in werkgelegenheid in de horeca tussen 2011 en 2022, terwijl dit juist sterk gegroeid is in de andere gebieden. In de zakelijke dienstverlening is juist een tegenovergestelde trend te zien: ten opzichte van 2011 zijn in deze sector in 2022 3% meer banen in het gaswinningsgebied, terwijl er in alle andere gebieden in het onderzoek een banenkrimp is in deze sector.⁹

⁵ Dit is een zeer kleine uitsnede van de in totaal meer dan 250.000 schademeldingen die van fysieke schade door mijnbouw uit het Groningenveld zijn gedaan (IMG, 2024).

⁶ Een mogelijke verklaring hiervoor is het feit dat alle bedrijven met één werknemer niet zijn meegenomen in de telling van mkb-vestigingen. Dit terwijl, volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek, het aandeel eenmanszaken van het totaal aantal bedrijfsvestigingen in Nederland de afgelopen jaren enorm gestegen is (op landelijke schaal van 53% in het eerste kwartaal van 2007 naar 69% in het vierde kwartaal van 2024), zie ook: Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024b.

⁷ Deze definitie wijkt af van de definitie van klein-mkb van de EU (minder dan 50 medewerkers).

⁸ De sterke dalingen in 2013 en 2014 zijn interessant, omdat dit aansluit op verhalen van ondernemers dat zij na de beving van Huizinge hun onderneming (tijdelijk) hebben moeten sluiten of een sterke impact hadden, bijvoorbeeld vanwege verzekeringsproblematiek. Ook uit de interviews van Gronings Perspectief blijkt dit (Van der Molen et al., 2025). Tegelijkertijd ging het destijds ook niet goed met de economie in Nederland door de recessie; dit zal ook zijn impact gehad hebben. Helaas gaan de onderzoekers van Ipsos I&O hier niet verder op in.

⁹ Hoewel dit in het rapport niet zo wordt benoemd, is het geen verrassing dat de zakelijke dienstverlening – en dan met name branches zoals architectuur, technisch ontwerp, rechtskundige dienstverlening, accountancy, belastingadvies en handel in onroerend goed – een positieve ontwikkeling heeft doorgemaakt in dit gebied. Door de schade en versterking is er veel vraag naar dit soort expertise.

2.2.2. Geraakt door de gaswinning

De vraag is hoeveel van deze ondernemers ook ‘last’ hebben van de gevolgen van de gaswinning. Dit is lastig om te definiëren, want wanneer heeft een ondernemer hier ‘last’ van?

Een eerste inzicht komt uit een onderzoek uit 2020 door Gronings Perspectief waarin 405 ondernemers in het gaswinningsgebied zijn bevestigd (Stroebe et al., 2020). Uit het onderzoek bleek dat 45% van de ondernemers aangaf enige mate van nadeel te ondervinden door de gevolgen van de gaswinning in de regio, waarbij een groot verschil te zien was tussen ondernemers met een eigen pand (waarvan 70% enige mate van nadeel ondervond) en ondernemers zonder eigen pand (waarvan 37% enige mate van nadeel ondervond).¹⁰ Daarnaast is het zo dat de onderzoekers van Ipsos I&O in hun recente onderzoek ook de algehele economische prestaties in het gaswinningsgebied onderzochten (Conradie et al., 2024). Zij concluderen dat mkb-bedrijven met 2 tot 50 werknemers in het gebied waarschijnlijk minder goed presteren dan het geval zou zijn zonder de gevolgen van gaswinning. Verder concluderen de onderzoekers dat het bedrijfsvastgoed waarschijnlijk in waarde is verminderd door de gevolgen van de gaswinning¹¹ en “dat de aardbevingen het vestigingsklimaat verslechteren” (Conradie et al., 2024, p. 42).

Er zijn dus zeker een aantal onderzoeken die aantonen dat bedrijven in het gebied tot op zekere hoogte negatieve gevolgen ervaren van de gaswinning. Toch blijkt uit onze interviews dat stakeholders heel verschillend denken over de mate waarin ondernemers problemen ondervinden en bijvoorbeeld extra hulp of advies nodig hebben. De beelden van de impact lopen sterk uiteen: van het idee van een *schijnbaar* probleem, dat wordt aangejaagd door een aantal zeer hoorbare ondernemers die in de media ruim baan krijgen, tot het idee dat enkel het tipje van de ijsberg in beeld is bij de betrokken stakeholders. Sommige stakeholders denken dat slechts kleine aantallen ondernemers zich in echt complexe situaties bevinden. Dit staat ook in een kamerbrief die staatssecretaris Vijlbrief van Economische Zaken en Klimaat in mei 2024 schreef:

“Een andere bevinding van de onafhankelijk voorzitter [van de taskforce mkb], ondersteund door beide uitvoeringsorganisaties en de provincie Groningen, is dat afgelopen jaren het beeld is ontstaan dat er sprake is van een significant aantal ondernemers waar sprake is van een «complexe situatie», maar de signalen zijn hieromtrent terug te brengen tot een specifiek aantal ondernemers die al langere tijd in onzekerheid zitten.”

Deze uitspraken zijn misschien wat voorbarig, want er had op dat moment nog geen uitgebreid onderzoek plaatsgevonden onder ondernemers in het gebied. Onze constatering op basis van de interviews met stakeholders is eerder dat de beelden sterk uiteen lopen. Eén van de redenen daarvoor zou kunnen zijn dat het veel uitmaakt wat gezien wordt als een ‘complexe situatie’. De maatstaf hiervoor lijkt te verschillen per stakeholder. Sommige stakeholders die wij interviewden denken dat *alle* ondernemers in het gebied enige mate van negatieve impact ondervinden. Sommige andere stakeholders zien recent een grote toename aan hulpvragen van ondernemers in het gebied. Dit kan mogelijk komen omdat de versterking voor het mkb nu pas echt op gang komt (zie ook onderstaande cijfers van de NCG). Ook benoemden meerdere stakeholders dat ondernemers het vaak (te lang) eerst zelf proberen op te lossen, waardoor er wordt gespeculeerd dat er veel meer mkb'ers in nood zijn dan momenteel in de cijfers naar voren komt.

“Ik denk dat er veel meer mkb'ers in nood zijn ... het is net als met armoede. Ik heb ook armoedebeleid gedaan. Daar zitten mensen vijf jaar lang te worstelen. En je worstelt en je leent geld van familie, vrienden, weet ik veel wie. En dan op een gegeven moment lukt het echt niet meer. En dan ben je eigenlijk al te laat.” (Vangnet Bijzondere Situaties)

“En dat heeft er nadrukkelijk mee te maken, en misschien zelfs bij het mkb nog wel meer dan bij de agrarische sector, dat men heel wantrouwend is. Men gelooft niet meer in hulp. En men heeft een sterke neiging om het zelf op te lossen. Daaraan gekoppeld heerst er misschien ook wel iets van schaamte bij die kleine ondernemers. Zo van, dan moet ik alweer mijn vuile was buiten hangen en daar heb ik helemaal geen zin in, dus ik red het zelf wel.” (Provincie Groningen, Mkb-programma)

¹⁰ Van de 405 ondernemers had 25% een eigen pand.

¹¹ Hiervoor is recent ook de regeling waardedaling niet-woningen geopend bij het IMG. Zie voor een uitgebreide bespreking hiervan hoofdstuk 4 van dit rapport.

2.2.3. Ondersteuning door organisaties

Van alle ondernemers in het gaswinningsgebied, heeft een deel contact met de verschillende organisaties in het gebied. Bij de verschillende stakeholders hebben wij deze cijfers uitgevraagd en die zetten we hier op een rij.¹² De cijfers dateren uit de zomer van 2024. Het is belangrijk om hierbij mee te nemen dat verschillende organisaties in het gebied verschillende definities van ‘mkb’ aanhouden of verschillende soorten ondernemers ondersteunen. Dit zullen we hier, waar relevant, ook benoemen. We bespreken hieronder de cijfers per organisatie, waarna we ze telkens in een kort overzicht vatten. Deze cijfers brengen we samen in tabel 3 aan het eind van dit hoofdstuk, waarna we de verwachtingen voor de toekomst bespreken.

NCG

Bij de NCG zitten 656 ondernemers-adressen in de zogenaamde ‘mkb-scope’. Naast die 656, zijn er nog meer ondernemers in de versterkingsoperatie. Een ondernemer komt in principe terecht in de mkb-scope als diegene afhankelijk is van zijn of haar pand voor het bedrijf. Veel eenmanszaken of bedrijven die met name digitaal werken zijn dus niet opgenomen. De mkb-scope is dynamisch, onder andere doordat er nieuwe bedrijven bijkomen of beëindigd worden, maar ook bijvoorbeeld omdat kan blijken dat een ander versterkingsprogramma beter past (denk aan een onderneming in een geschakelde woning). Daarnaast zitten er ook ondernemers in andere programma’s van de versterking, bijvoorbeeld omdat dit gebiedsgericht gebeurt (zoals de aanpak van het historisch centrum Appingedam). Per casus wordt ingeschat welke aanpak het beste past. Helaas is hierdoor niet exact te achterhalen hoeveel ondernemers in totaal in de versterking zitten.

De NCG heeft het versterkingsgebied opgedeeld in twee gebieden: Eemsdelta en Stad & Ommeland (adressen in gemeenten Het Hogeland, Midden-Groningen, Oldambt en Groningen), met elk een eigen uitvoeringsorganisatie binnen de NCG. Van de 656 adressen valt iets minder dan twee derde deel binnen het gebied Eemsdelta, de overige (ruim 200) vallen binnen het gebied Stad & Ommeland. Van de 656 adressen in de mkb-scope zijn er nu 166 veilig verklaard. Van die 166 werden 142 op norm verklaard (deze hoefden dus niet versterkt te worden) en zijn er 24 versterkt. Dit betekent dat ruim 450 adressen zich in andere fasen van de versterking bevinden. In tabel 2 staat de verdeling van adressen over de twee gebieden en in verschillende stappen van de versterkingsopgave. Hier staat de voortgang van 605 van de 656 adressen in. Bij de overige 51 adressen in de mkb-scope is de opname nog niet uitgevoerd, bijvoorbeeld vanwege praktische redenen (zoals zwangerschap van de bewoner), omdat de eigenaar heeft besloten de versterking uit te stellen of omdat het adres pas recent is opgenomen in de werkvoorraad. Bij de meeste van deze adressen staat op korte termijn een opname gepland. Bij bijna 200 adressen is het versterkingsbesluit genomen, maar ook dan kan het nog lange tijd duren voor de bouw van start gaat. De overige adressen zitten nog in eerdere fasen van het proces; hier moet bijvoorbeeld de opname nog plaatsvinden, de beoordeling nog vastgesteld worden of nog gestart worden met de planvorming.

	Opname uitgevoerd	Beoordeling vastgesteld	Niet op norm: Planvorming gestart	Niet op norm: Versterkingsbesluit genomen	Niet op norm: Bouw afgerond	Op norm verklaard	Totaal
Eemsdelta	66	60	40	113	13	86	378
Stad & Ommeland	38	23	27	72	11	56	227
Totaal	104	83	67	185	24	142	605 (51 nog geen opname)

Tabel 2. Verdeling adressen mkb-scope in stappen van de versterkingsopgave op 18 september 2024

Het is goed om te benoemen, als we het over de versterking hebben, dat we van een accountant in het gebied hebben begrepen dat de versterkingsopgave pas sinds vorig jaar merkbaarder is geworden in zijn klantenportefeuille.¹³ Dit past bij de cijfers, waaruit blijkt dat een groot deel van de versterking nog moet plaatsvinden.

¹² In hoofdstukken 4 en 5 gaan wij dieper in op de rollen van deze organisaties en de onderlinge samenwerking.

¹³ De accountant wordt bijvoorbeeld gevraagd om omzetzijdenanalyses te doen.

Organisatie	Vanaf	Type ondernemers	Aantal
NCG	2015	Ondernemers in de versterking; in de mkb-scope zitten ondernemers die afhankelijk zijn van hun pand voor het bedrijf. Er zitten ook ondernemers in andere versterkingsaanpakken.	Minimaal 656

IMG

Bij het IMG houden ze fysieke schademeldingen bij die door ondernemers zijn gedaan. Dit doen ze wanneer een actief mkb-bedrijf een melding doet. Sinds 2021¹⁴ zijn er 3.417 schademeldingen met het label 'mkb' binnengekomen en 2.502 afgerond.¹⁵ Op bijna 10% van de ingediende aanvragen zijn zienswijzen ingediend, op ruim 5% bezwaren en er zijn 2 beroepen¹⁶ geweest. Opvallend is dat, terwijl er bij schademeldingen met mkb-label dus meer zijn binnengekomen dan afgerond, je bij de totale cijfers van fysieke schademeldingen bij het IMG een omgekeerde beweging ziet: er worden van 2021 tot en met 2023 meer schademeldingen afgehandeld dan er binnenkomen (IMG, 2021a, 2022, 2023).¹⁷

Het IMG heeft recent (mei 2024) de regeling waardedaling niet-woningen uitgerold, om de waardedaling van bedrijfspanden te compenseren (zie hoofdstuk 4 voor meer informatie). Er zijn inmiddels 1.534 aanvragen gedaan, waarvan 1.221 zijn afgehandeld. Hiervan zijn 690 toegekend (57%), 502 afgewezen (41%) en 28 aanvragen zijn ingetrokken (2%). Er zijn nog 313 aanvragen in behandeling. Bij het IMG kunnen inwoners daarnaast de immateriële schadevergoeding aanvragen. Het is waarschijnlijk dat een deel van de inwoners die deze vergoeding aanvragen ook ondernemer zijn in het gebied. Deze cijfers heeft het IMG niet beschikbaar. Ondernemers die in het gebied werken maar buiten het gebied wonen, kunnen geen aanspraak maken op de immateriële schadevergoeding.

Organisatie	Vanaf	Type ondernemers	Aantal
IMG	2021	Meldingen van schade aan bedrijfspanden; het label mkb gebruikt het IMG voor alle actieve bedrijven.	3.417 schademeldingen

Mkb-programma

Voor ondernemers in het gaswinningsgebied is er het Mkb-programma; dit is opgericht naar aanleiding van de bestuurlijke afspraken versterking Groningen 2020. Zoals op hun eigen website beschreven is het Mkb-programma "een samenwerking tussen de provincie Groningen, ondernemers, de gemeenten in het aardbevingsgebied en de Rijksoverheid" (Mkb-programma, 2024). Het programma is ondergebracht bij de provincie Groningen en ondersteunt ondernemers met schade, versterking en vraagstukken rondom hun toekomstperspectief. Sinds januari 2024 heeft het Mkb-programma twee consulenten in dienst. Inmiddels begeleiden ze, op het moment van schrijven, 44 ondernemers die tegen diverse zaken aanlopen, zoals onder andere financiële of bouwkundige problemen. Veel van deze ondernemers kampen ook met vragen over de toekomst van hun bedrijf (denk bijvoorbeeld aan vraagstukken rond de overname van het bedrijf).

Organisatie	Vanaf	Type ondernemers	Aantal
Mkb-programma	Januari 2024	Ondernemers die tegen vraagstukken rond schade, versterken en/of toekomstperspectief aanlopen.	44

¹⁴ De cijfers met het label 'mkb' zijn beschikbaar gemaakt vanaf 2021, we hebben geen cijfers van daarvoor.

¹⁵ Er kunnen verschillende schademeldingen gedaan worden op één adres, dit betekent dus niet dat elke losse melding door een andere ondernemer is gedaan.

¹⁶ Het is goed om hierbij te benoemen dat het waarschijnlijk is dat er nog meer beroepen zullen komen op deze schademeldingen, want de twee ingediende beroepen gingen over aanvragen uit 2021. Het is een lang traject om van schademelding tot beroep te komen.

¹⁷ Er zijn in deze drie jaar 121.483 schademeldingen gedaan bij het IMG en er zijn 124.214 schademeldingen afgerond (IMG, 2021a, 2022, 2023).

Taskforce mkb

Ook is er sinds januari 2024 de taskforce mkb, naar aanleiding van het maatregelenpakket *Nij begun*. De taskforce bestaat uit een vaste commissie met leden van NCG, IMG, provincie Groningen, Stut en Steun en de gemeente waar de desbetreffende ondernemer woont, met een onafhankelijk voorzitter en een secretaris. Casussen worden door de leden van de vaste commissie doorverwezen naar de taskforce. De taskforce heeft een groot mandaat en doorzettingsmacht om vastgelopen casuïstiek op te lossen. Op het moment worden er twee casussen opgepakt door de taskforce. Dit zijn er erg weinig en er worden verschillende suggesties gedaan waarom dit zo is: mogelijk worden niet veel casussen zó complex dat de taskforce in beeld moet komen en zijn er andere organisaties die dit eerder oppakken. Een andere optie die werd gesuggereerd is dat de verschillende organisaties sinds de oprichting van de taskforce beter samenwerken in complexe situaties, omdat ze willen voorkomen dat hun casus boven hun macht gaat waardoor ze moeten doorverwijzen naar de taskforce.

Organisatie	Vanaf	Type ondernemers	Aantal
Taskforce mkb	Januari 2024	Alle ondernemers (middelgroot, klein en micro) kunnen hier terecht. Het gaat om vastgelopen situaties waar de organisaties en ondernemer samen niet meer uit komen.	2

Vangnet Bijzondere Situaties

Het Vangnet Bijzondere Situaties (voorheen Commissie Bijzondere Situaties) bestaat sinds 2014 en kaart al sinds 2015 de problematiek van ondernemers aan in hun jaarverslagen (Commissie Bijzonder Situaties, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021). Naar aanleiding van de evaluatie van het Vangnet (zie Busscher *et al.*, 2022), hebben zij ruimte gekregen om ook kleine mkb-ondernemers in hun doelgroep te mogen opnemen (Commissie Bijzondere Situaties, 2022). Dit heeft ertoe geleid dat ze vanaf januari 2024 casussen van micro-mkb'ers (maximaal 10 medewerkers en een jaaromzet van maximaal € 2 miljoen) mogen oppakken. Sindsdien helpen zij 9 ondernemers, 3 zzp'ers en 3 oud-ondernemers.

Organisatie	Vanaf	Type ondernemers	Aantal
Vangnet Bijzondere Situaties	Januari 2024	Micro-ondernemingen met erkende schade of versterking, medische of psychische problemen en (dreigende) financiële problemen.	12 (en 3 oud-ondernemers)

Nationale ombudsman

Over de beschikbare regelingen en overheidsinstanties kunnen ondernemers, naast het indienen van zienswijzen, bezwaren en beroepen, ook klachten indienen bij de Nationale ombudsman. Tot op heden is dit door ondernemers in het gaswinningsgebied niet veel gedaan. Medewerkers van de Nationale ombudsman verklaren dit doordat er allereerst weinig regelingen voor ondernemers zijn en omdat ondernemers de Nationale ombudsman sowieso slechter kunnen vinden dan inwoners.

Organisatie	Vanaf	Type ondernemers	Aantal
Nationale ombudsman	2020	Ondernemers met klachten over regelingen of overheidsinstanties.	Minder dan 5 klachten

Stut en Steun

De organisatie Stut en Steun biedt onafhankelijke steun aan bewoners en ondernemers “die materiële en emotionele schade ondervinden door de directe en indirecte gevolgen van de gaswinning in de provincie Groningen en de gasopslag Norg” (Stut en Steun – Onafhankelijke hulp bij mijnbouwschade, n.d.). Stut en Steun biedt sinds twee en een half jaar specifieke ondersteuning aan ondernemers. Sindsdien zijn er 156 ondernemers (waarvan 45 agrariërs) bij hen gekomen voor ondersteuning, waarvan een groot deel nog steeds lopende dossiers zijn. Er komen recentelijk ook veel nieuwe ondernemers met vragen bij Stut en Steun. Toen wij hen voor dit onderzoek spraken, gaven ze aan dat er in één maand tijd 13 nieuwe ondernemers bij waren gekomen. Deze toename kan komen doordat ze druk bezig zijn om meer zichtbaarheid te geven aan hun functie, nu ze een groter team hebben en meer mensen kunnen ondersteunen. Ook gaven zij aan dat zaken over tijd mogelijk complexer worden en de hulpvragen dus dringender.¹⁸

Organisatie	Vanaf	Type ondernemers	Aantal
Stut en Steun	Januari 2024	Ondernemers met hulpvragen of behoefte aan ondersteuning (van korte vragen tot langlopende ondersteuningstrajecten).	156 (waarvan 45 agrariërs); in één maand 13 nieuwe aanmeldingen

2.2.4. Verwachtingen toekomst en duiding

Hoeveel ondernemers zijn nu bij de verschillende organisaties in beeld en wat verwachten zij voor de toekomst? En in hoeverre hebben ondernemers extra ondersteuning nodig ten opzichte van dat wat er al is? In tabel 3 hebben wij daartoe op een rij gezet hoeveel (en wat voor type) ondernemers de verschillende organisaties in beeld hebben, over welke periode en welke verwachtingen zij hebben voor de toekomst.

Organisatie	Vanaf	Type ondernemers	Aantal	Verwachtingen toekomst
NCG	2015	Ondernemers in de versterking; in de mkb-scope zitten ondernemers die afhankelijk zijn van hun pand voor het bedrijf. Er zitten ook ondernemers in andere versterkingsaanpakken	Minimaal 656	Vaker lichtere versterking en meer op norm verklaringen. Processen en procedures lopen beter → weinig nieuwe complexe casussen verwacht
IMG	2021	Meldingen van schade aan bedrijfspanden; het label mkb gebruikt het IMG voor alle actieve bedrijven	3.417 schade-meldingen	Afname schademeldingen over aantal jaar
Mkb-programma	Januari 2024	Ondernemers die tegen vraagstukken rond schade, versterken en/of toekomstperspectief aanlopen	44	Mogelijk een tienvoud aan ondernemers in 2025/2026
Taskforce mkb	Januari 2024	Alle ondernemers (middelgroot, klein en micro) kunnen hier terecht. Het gaat om vastgelopen situaties waar de organisaties en ondernemer samen niet meer uit komen	2	Er komen niet veel complexe casussen meer bij

¹⁸ In het evaluatierapport van de Commissie Bijzondere Situaties (nu Vangnet Bijzondere Situaties) werd ook reeds aangegeven dat er steeds meer tijd nodig is om de situatie van inwoners goed in kaart te brengen (Busscher et al., 2022). Vermoedelijk komt dit door tijdsduur van het dossier (sommige mensen hebben al voor de beving van Huizinge (2012) een dossier opgebouwd) en de ingewikkelde voorgeschiedenis met vele beleidswijzigingen. Er zijn in de loop der jaren veel verwachtingen gewekt en beloftes gedaan. Ook zijn er vele pilots en batches opgezet (zie Busscher et al., 2021). De ingewikkelde voorgeschiedenis en de gevolgen van (beleids)wijzigingen worden ook duidelijk in het essay van Pot & Ubels (2023) waarin zij uiteenzetten hoe het dorp Krewerd al zes jaar bezig is met een collectieve versterking waarin individuen elk op hun eigen manier vastlopen in de bureaucratie.

Organisatie	Vanaf	Type ondernemers	Aantal	Verwachtingen toekomst
Vangnet Bijzondere Situaties	Januari 2024	Micro-ondernemingen met erkende schade of versterking, medische of psychische problemen en (dreigende) financiële problemen	12 (en 3 oud-ondernemers)	-
Nationale ombudsman	2020	Ondernemers met klachten over regelingen of overheidsinstanties	Minder dan 5 klachten	-
Stut en Steun	2022	Ondernemers met hulpvragen of behoefte aan ondersteuning (van korte vragen tot langlopende ondersteuningstrajecten)	156 (waarvan 45 agrariërs); in één maand 13 nieuwe aanmeldingen	Zien nu een toename in hulpvragen en verwachten dat dit doorzet

Tabel 3. Aantal ondernemers bij verschillende organisaties

Wat zegt dit overzicht over de gevolgen van de gaswinning op het mkb? Allereerst zien we dat het mkb te maken kan hebben met een veelvoud aan organisaties. Sinds 2022 komt er extra hulp en ondersteuning voor het mkb op gang. We observeren dat stakeholders op verschillende manieren het mkb definiëren en voor verschillende groepen ondersteuning en hulp aanbieden. Ook helpen zij ondernemers met verschillende type problematiek. Het kan zijn dat er ondernemers aankloppen met hulpvragen die binnen relatief korte tijd zijn opgelost, maar het kan ook zijn dat er ondernemers jarenlang worden begeleid door een organisatie of dat er ondernemers aankloppen/worden aangedragen die in acute problematiek verkeren. Dit maakt het vergelijken en duiden van de cijfers moeilijk: de vraagstukken of problematiek zijn van verschillende omvang en de verhalen achter de cijfers zijn onmogelijk allemaal te achterhalen.

In het afgelopen jaar zijn er veel nieuwe casussen in beeld gekomen, mogelijk mede omdat de aanpak voor ondernemers specifiek pas net op gang komt. Hoewel organisaties die ondersteuning bieden bij zowel complexere als ook kortere hulpvragen een toename in hulpvragen zien en verwachten voor de toekomst, is op dit moment de groep die terecht komt bij het Vangnet of de taskforce mkb relatief klein. Hierbij is het belangrijk te benoemen dat het Vangnet pas sinds kort hulp aanbiedt aan (micro) ondernemers en de taskforce mkb pas recentelijk is opgezet. We zien in het dossier dat het een tijd kan duren voordat de juiste weg wordt gevonden naar de organisaties. De inschatting van een aantal stakeholders dat er slechts een handvol complexe dossiers zijn, lijkt eerder een onderschatting. Wel is het goed te benoemen dat er soms ook casussen worden doorverwezen door organisaties en dat er dus overlap kan zijn tussen de cijfers.

Eerder beschreven onderzoekers hoeveel stappen er nodig zijn om tot een schadeclaim te komen: van het ontdekken van de schade, naar de wetenschap dat aardbevingen een oorzaak kunnen zijn, de kennis dat dit gemeld kan worden, en de mogelijkheid om melding te maken, naar de motivatie om een claim in te dienen (Postmes et al., 2020). Ook een ondernemer moet de weg naar de juiste organisatie vinden. Een ondernemer moet de negatieve impact constateren en deze verbinden aan de gevolgen van de gaswinning, zich aangesproken voelen als ondernemer of mkb'er,¹⁹ kennis hebben van regelingen en organisaties (waarvoor het belangrijk is dat deze toegankelijk zijn) en gemotiveerd zijn om hierheen te stappen. In hoofdstuk 3 gaan wij nog verder in op hoe ook die laatste stap, motivatie om aan te kloppen bij een organisatie, voor ondernemers bijzonder lastig kan zijn vanwege de eventuele impact daarvan op hun bedrijf.

¹⁹ Ook uit interviews van Gronings Perspectief blijkt dat sommige ondernemers zichzelf niet zien als 'ondernemer'; de vraag is dus of zij zich aangesproken zullen voelen door de organisaties die hulp voor mkb'ers aanbieden.

Het is dus goed om te realiseren dat het kan zijn dat sommige ondernemers de juiste organisaties of plekken nog niet gevonden hebben. Hierin kan ook meespelen dat de versterkingsoperatie voor ondernemers pas net begint te lopen; de bouw is nog maar bij 24 bedrijfspanden in de mkb-scope afgerond. Dat dit pas net op gang komt bij ondernemers, werd ook benoemd door een accountant die wij interviewden; hij gaf aan dat veel ondernemers pas afgelopen jaar bij hem zijn gekomen in het kader van schade en versterking. Zoals we beschreven, zijn er in de tussentijd nieuwe regelingen en organisaties opgezet voor ondernemers. Het is dan ook mogelijk dat het proces voor de groep ondernemers die de versterking nog moet doorlopen goed zal gaan en er weinig ondernemers terecht zullen komen bij de taskforce en het Vangnet. Tegelijkertijd zijn er veel factoren die de situatie van sommige inwoners en ondernemers steeds complexer maken. Bij een aantal van hen ontstaat er een stapeling van complicaties en vertragingen door de lange tijdsduur van dossiers (sommige lopen al sinds voor de beving van Huizinge in 2012) en een ingewikkelde voorgeschiedenis met gewekte verwachtingen, beleidswijzigingen en verschillende pilots (zie ook Busscher *et al.*, 2022; Pot & Ubels, 2023). Het is dus niet verwonderlijk dat sommige stakeholders juist een toename aan casussen verwachten. Tegelijkertijd laten de ontwikkelingen in het dossier zich lastig voorspellen, mede omdat de aanpak voortdurend evolueert.

In het volgende hoofdstuk gaan wij verder in op de impact van de gevolgen van de gaswinning op ondernemers, een essentiële aanvulling op de feiten en cijfers die in dit hoofdstuk zijn gepresenteerd.

Fotografie
Marieke Kijk in de Vegte

Impact en behoeften van ondernemers

Zoals uit onze media-analyse (zie bijlage 1) blijkt, is er vanuit het mkb en andere organisaties vanaf 2013 aandacht gevraagd voor de gevolgen van de gaswinning op het voortbestaan en perspectief van het mkb. In 2016 werd er bijvoorbeeld door MKB Noord gesproken over een ‘vergeten groep’. Ondanks de vele signalen die zijn afgegeven, is er weinig onderzoek gedaan naar hoe het mkb precies wordt geraakt (Schreuder et al., 2023). In het kennisoverzicht van het Kennisplatform deden we een eerste aanzet om de kennis over de negatieve gevolgen in kaart te brengen (zie Schreuder et al., 2023). De problematiek is uiterst complex door de trage voortgang van het dossier, gedane beloften, de vele (beleids)wijzigingen, voortdurende onduidelijkheid en ongelijkheid. De problematiek voor het mkb wordt versterkt door de verwevenheid van zakelijk en privé. Daarnaast is door Gronings Perspectief diverse keren aangetoond dat inwoners met meervoudige schade en de samenloop daarvan met versterking vaker gezondheidsschade ervaren dan inwoners van de regio zonder schade (zie voor de meest recente resultaten Kanis et al., 2024). In 2020 bleek dat ondernemers dezelfde mate van (negatieve) impact ervaren op hun gezondheid als niet-ondernemers (Stroebe et al., 2020).²⁰ Maar uit dit onderzoek bleek ook dat ondernemers, met name ondernemers met meervoudige schade, zich *minder veilig* voelen dan niet-ondernemers in vergelijkbare situaties. Volgens de onderzoekers kan dit er op wijzen dat de situatie voor ondernemers “ingewikkelder en precairder is dan voor niet-ondernemers” (Stroebe et al., 2020, p. 62).

²⁰ In dit onderzoek zijn 405 ondernemers bevroegd, maar dit onderzoek is sindsdien niet meer herhaald. De versterking is pas in de afgelopen jaren op gang gekomen, dus de impact op gezondheid en veiligheid is onduidelijk.

In dit hoofdstuk geven wij, op basis van onze interviews, meer inzicht in de vele gevolgen voor het mkb. Daarbij gaan we eerst in op de algemenere impact van de gevolgen van de gaswinning op ondernemers (zowel negatief als positief), verschillende kwetsbaarheden die daarin een rol kunnen spelen, waarna we specifiek ingaan op de impact van de versterking en schade op ondernemers en de impact van deze situatie op de leefbaarheid in het gebied. Ten slotte bespreken we ook de behoeften van de ondernemers.

3.1 Algemene impact

Uit onze interviews met stakeholders blijkt dat ondernemers in het gaswinningsgebied, zowel op negatieve als positieve wijze, impact ervaren van de gevolgen van de gaswinning en er verschillende kwetsbaarheden zijn die de negatieve impact mogelijk kunnen vergroten. Hieronder bespreken we dit in meer detail.

3.1.1. Negatieve impact

Het mkb is een diverse groep aan ondernemingen, dat blijkt ook uit onze interviews en data. Naast de impact van de gaswinningsproblematiek op het imago van het gebied en het vestigingsklimaat (zie hoofdstuk 2), blijkt uit onze interviews dat elke onderneming in een bepaalde mate negatieve invloed kan ervaren door de gaswinningsproblematiek.

In de interviews hoorden we vaak dat de negatieve impact van de **tijdsinvestering** die ondernemers moeten maken voor het melden van schade, het thuisblijven voor afspraken, het begrijpen van rapporten en andere activiteiten rondom schade en versterking, dermate hoog is dat dit de financiële situatie van de onderneming kan aantasten. Dit werd door een geïnterviewde ook wel de ‘verlamme greep van schade en versterking’ genoemd.

“De dossiers waar wij in komen, daar is dat verweven. En zijn ze dus de hele dagen bezig met alles en met niks. En dan komen ze ook niet meer toe aan dat ondernemen. Want ondernemen is ook dat je ruimte hebt in je hoofd om vooruit te denken. En te bepalen hoe je alles wil. En als je zo wordt opgeslokt door die aardbevingsproblematiek, dan is daar helemaal geen ruimte meer voor in je hoofd.” (Vangnet Bijzondere Situaties)

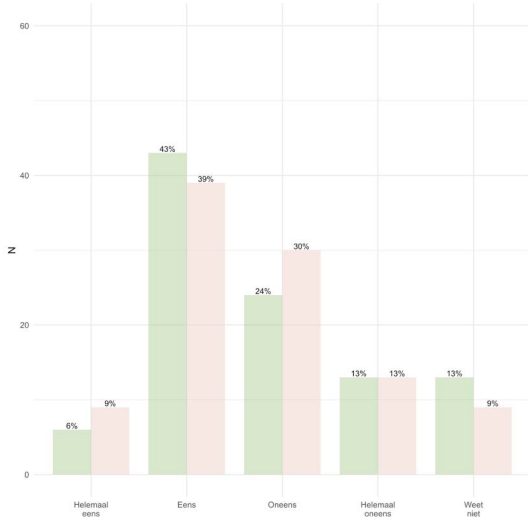
Verder kampen ondernemers met een gevoel van **ongelijkheid**, zowel ten opzichte van particulieren als ook ten opzichte van elkaar. Verschillende ondernemers die zowel privé als zakelijk schade- en versterking trajecten doorlopen, hebben in diepte-interviews voor het Mkb-programma aangegeven dat ze een groot verschil ervaren in hoe ze behandeld werden als inwoner en als ondernemer (Van der Togt, 2024). Ze ervoeren meer snelheid, meer mogelijkheden en meer begrip als inwoner dan als ondernemer. Een stakeholder die wij interviewden beschreef dit als volgt:

“Ik denk dat op dit moment de grootste problemen liggen in de ongelijkheid. Ongelijkheid enerzijds tussen particulieren en ondernemers, en anderzijds tussen de panden onderling, de plaats waar je toevallig woont en werkt.” (Gasberaad)

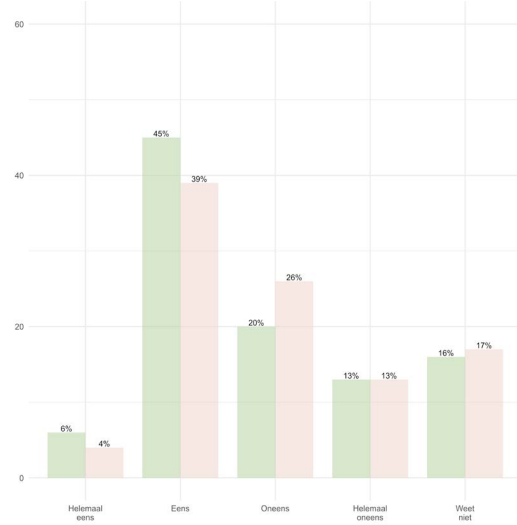
Uit het tevredenheidsonderzoek van de NCG (DESAN Research Solutions, 2023) blijkt ook dat de ervaring van ondernemers in de versterking op sommige vlakken anders is dan de gemiddelde ervaring in de hele scope.²¹ Figuur 1 laat zien hoe de antwoorden op stellingen van ondernemers zich verhouden tot die van de gehele groep respondenten. Hieruit blijkt dat ondernemers vaker vinden dat de NCG onvoldoende rekening houdt met hun persoonlijke situatie en dat ondernemers vinden dat de NCG niet actief meedenkt over oplossingen in de versterking van hun pand. Tegelijkertijd zien zowel ondernemers als de gehele groep respondenten wel dat de NCG haar best doet, vinden ze dat ze zich vaak aan gemaakte afspraken houden en vinden ondernemers juist iets vaker dat de NCG volgens de gemaakte planning werkt. In het tevredenheidsonderzoek geven deelnemers ook een rapportcijfer voor de dienstverlening van de NCG; zowel ondernemers als de gehele groep respondenten geven dit gemiddeld een onvoldoende (4,8 onder ondernemers; 4,9 onder alle respondenten).

²¹ In 2024 is dit onderzoek opnieuw uitgevoerd maar de resultaten zijn ten tijde van het schrijven van dit rapport nog niet beschikbaar.

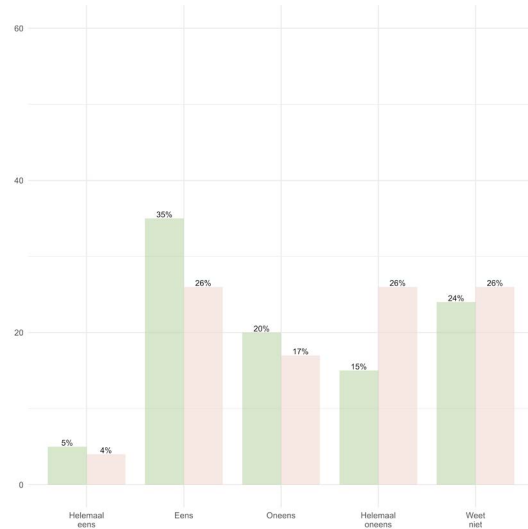
NCG doet er alles aan om mij zo goed mogelijk te helpen

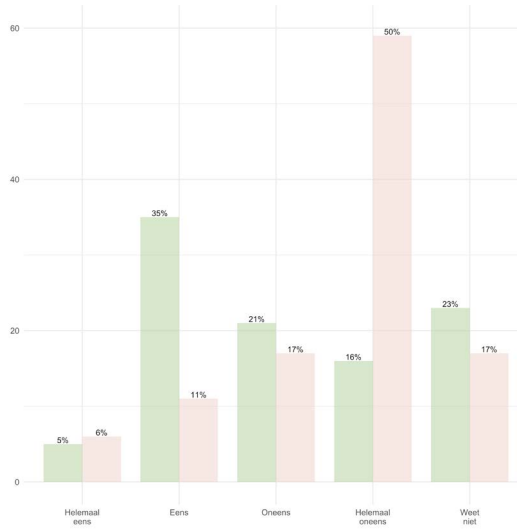
NCG houdt zich aan gemaakte afspraken

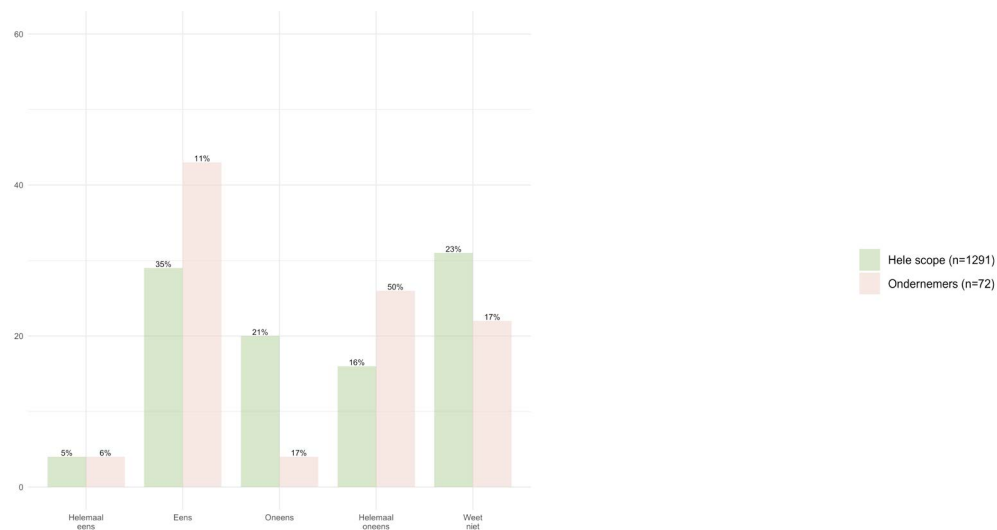
NCG houdt voldoende rekening met mijn persoonlijke situatie in het versterkingsproces

NCG denkt actief mee over oplossingen in de versterking van mijn woning (n=795 onder hele scope)

NCG werkt volgens de planning die ik met NCG heb afgesproken

Figuur 1. Reacties op stellingen vergeleken tussen ondernemers en de gehele groep respondenten uit de hele scope (bron: DESAN Research Solutions, 2023)

Het traject waarin veel ondernemers in het gaswinningsgebied zich bevinden, heeft ook impact op het privéleven en kan spanningen veroorzaken binnen het gezin of familiebedrijf. Stakeholders geven aan dat een schade- en versterkingstraject met name bij familiebedrijven een zwaardere emotionele lading kan krijgen door de binding die verschillende familieleden kunnen hebben met de onderneming. Deze problematiek komt boven op de **verantwoordelijkheden** die de ondernemer heeft naar het bedrijf zelf, eventuele klanten/opdrachtgevers en personeel. De ene ondernemer lijkt weerbaarder te zijn dan de andere doordat hij beter met stress en onzekerheid kan omgaan. Sommige ondernemers hebben een blik op de toekomst, zien mogelijkheden voor hun onderneming en zien het doorlopen van het versterkingstraject als een noodzakelijk kwaad. Hoewel de problemen soms gezien worden als deel van het risico van het hebben van een onderneming, zeggen stakeholders hier het volgende over:

“Je moet met je onderneming bezig en je wilt vooruitkijken. En wat gebeurde er juist in dit dossier, is dat er voortdurend dingen zijn gewisseld daarvoor, qua regelgeving, qua hoe het ging. En dat past eigenlijk helemaal niet bij ondernemingen. Bij ondernemingen wil je gewoon vooruitkijken. En heb je een aantal vaste eindpunten nodig, die elders in Nederland er gewoon standaard zijn. En hier zijn dus een aantal onzekerheden geweest, waarbij je ook gewoon last kan hebben van je onderneming. Omdat er geen mensen meer kwamen. Omdat mensen geen zin hebben om in een restaurant met scheuren te zitten, of bij een kapper die scheuren heeft. Ja, dat heeft gewoon impact.” (Vangnet Bijzondere Situaties)

“Bijvoorbeeld een horeca ondernemer heeft vaak te maken met indirecte schade – wat geen ondernemersschade is – en schade die er niet zou zijn als het bedrijf gevestigd zou zijn in bijvoorbeeld Brabant. Daar hebben ze niet te maken met eventuele scheuren. Ze hebben ook niet te maken met heel veel sloop-nieuwbouw in en om het centrum. Ze hebben ook niet te maken met verplaatsing van looproutes in het centrum.” (Economic Board Groningen, GroBusiness)

Uit onze interviews blijkt dat schade en versterking voor ondernemers verschillende **financiële gevolgen** hebben, die ook uit de interviews door Gronings Perspectief blijken (Van der Molen et al., 2025). Allereerst zien we dat het kapitaal voor veel ondernemingen in het bedrijf zit. Dit geldt zeker voor microbedrijven. Wanneer de onderneming wordt aangetast door schade en versterking, wordt ook het kapitaal van de onderneming aangetast. In veel van de interviews hoorden we dat ondernemers de tijd die ze moeten steken in hun schadedossier en versterking niet in hun onderneming kunnen stoppen en hierdoor omzet en opdrachten mislopen. Vaak is dit niet goed te bewijzen en het proces om het te bewijzen wordt ook gezien als tijdrovend en kiezen uit twee kwaden: of tijd steken in het aanpakken van het probleem of tijd steken in je onderneming. Deze situatie werkt door in de privé situatie (zowel financieel als psychosociaal). Qua negatieve financiële gevolgen in het algemeen kwamen in de interviews een aantal zaken naar voren:

- Tijdens onze interviews kwam het thema *omzetderving* vaak ter sprake. Ondernemingen die kampen met het teruglopen van inkomsten door de versterkingsoperatie weten vaak niet waar ze terecht kunnen.
- Omzetderving kan ook leiden tot *vermogensschade*, dit was een terugkerend thema in de interviews. Hier is op het moment nog niets voor geregeld maar het is wel een probleem voor ondernemingen. Ook ondernemers die in het verleden door de gaswinningsproblematiek of om andere redenen hun onderneming hebben verkocht hebben hier financieel nadeel door geleden.

“En ja, dat hebben we ook tegen EZK gezegd, die vermogensschade, dat is heel moeilijk vast te pakken. Want je hebt natuurlijk al deze ondernemingen die in dezelfde periode ook schade hebben van corona. En hoe je dat dan precies moet wegen, is gewoon heel ingewikkeld. Maar dat ze schade hebben gehad van het geheel, dat zien wij ook wel.” (Vangnet Bijzondere Situaties)

- Er zijn ondernemers die in het verleden problemen hebben gehad met het krijgen van *financiering* van de bank vanwege de onzekerheid in het gebied; de effecten hiervan kunnen nog steeds doorwerken in het ondernemerschap.
- Regelingen die gaan over genoegdoening (zoals de immateriële schadevergoeding en verduurzaming) gelden vaak niet voor ondernemers (zie ook hoofdstuk 4).

Naast deze vormen van negatieve impact en financiële gevolgen, gingen stakeholders ook in op de ‘**ondernemersgeest**’; zij benoemen dit zowel als een voor- en nadeel in deze situatie. Aan de ene kant is de ondernemer gewend om om te gaan met tegenslag en is een ondernemer over het algemeen flexibel van aard. Ondernemers zien meestal veel kansen. Echter, door de traagheid en onduidelijkheid die dit dossier kenmerken en doordat de systeemwereld niet aansluit op de ondernemersgeest kan deze houding worden aangetast. Ondernemers ervaren dan ook dat zij geen keuzes kunnen maken. De afhankelijkheid van de processen en het tijdschap van de uitvoeringsorganisaties past niet bij hoe ondernemers normaliter werken.²² Ondernemers zijn vaak oplossingsgericht en hangen niet aan de grote klok dat hun bedrijfspand, en dus de onderneming, problemen heeft, omdat dit ook schadelijk kan zijn voor verdere bedrijfsvoering. Hierdoor wordt er (te) laat aan de bel getrokken.

“Wij hebben geleerd om door te vragen bij ondernemers in het bevinggebied. Ondernemers hebben de neiging om de fysieke schade te bagatelliseren; de indirecte schade als langdurig ziekteverzuim als gevolg van schade bij werknemers in hun privéwoning wordt dan vaak vergeten. Deze schade wordt niet gerelateerd aan bevingsschade maar is er wel en heeft veel invloed op de bedrijfsvoering.” (Economic Board Groningen, GroBusiness)

Wel worden er **individuele verschillen** gezien in de mate waarin de werkwijze en de inzichten van de ondernemer aansluiten bij de systeemwereld. Niet iedereen kan een weg vinden in de regelgeving; het helpt als een ondernemer zelf ook werkzaam is in, of te maken heeft met, de systeemwereld (denk bijvoorbeeld aan een zelfstandig jurist of een aannemer). De één heeft veel meer een visie op hoe het moet, de ander heeft dat veel minder of overziet het grotere plaatje niet. Elke ondernemer heeft ook een eigen houding en insteek: sommige ondernemers zijn er op geënt er beter uit te komen, wat binnen de organisaties weer tot lastige discussie kan leiden over precedentwerking, terwijl anderen de mogelijkheden en kansen van deze situatie misschien juist niet genoeg benutten.

“Uitdagend noem ik het. En de ene [...] gaat wat makkelijker om met uitdagingen dan de andere, merk ik. En het sentiment van, hier heb ik helemaal niet om gevraagd, dit is allemaal extra, dit gaat buiten mijn core business om. Ik moet aan allemaal extra dingen denken, daar heb ik geen zin in. En de andere ziet er veel meer kansen in, in plaats van bedreigingen.” (Accountant)

In veel gevallen lopen dossiers al dermate lang en dit heeft zijn weerslag op de **psychosociale gesteldheid** van ondernemers. Een veelvoorkomende uitspraak over deze gesteldheid was dat ondernemers zich in de steek gelaten voelen en moegestreden zijn.

“De psychosociale kant moet wel genoemd worden. Dat is echt een hele belangrijke, dat werkt overall in door. Op een gegeven ogenblik voel je jezelf zo ver weggezakt in het moeras, dan kun je er niet meer overheen kijken. Dus dat is een heel belangrijk effect. Je merkt dat dit al tien jaar lang speelt en dat mensen ook gewoon het vertrouwen kwijt zijn. Dus zelfs als je dan iets voorlegt, wat misschien in onze ogen dan een mooie oplossing zou zijn, dat mensen er gewoon te ver in zitten.” (Provincie Groningen, Mkb-programma)

Deze uitspraak zegt wat over veerkracht. Meer algemeen weten we dat bewoners met meervoudige schade ook meer ziekteverzuim hebben, een groter risico op een burn-out en dat zij op meerdere manieren beperkt kunnen zijn in het uitvoeren van hun rol (Postmes et al., 2018). Wat geldt voor de gemiddelde bewoners in het gebied geldt natuurlijk ook voor de ondernemer: zij kunnen zich minder goed inspannen.

3.1.1.1. Kwetsbaarheden

Naast de algemene factoren die van invloed kunnen zijn op de onderneming zijn er verschillende kenmerken die de mate van (negatieve) impact mede kunnen bepalen.

²² Uit diepte-interviews die zijn gevoerd met ondernemers vanuit het Mkb-programma blijkt ook dat ondernemers “een gevoel van machteloosheid [ervaren] en vinden dat de overheid hen niet begrijpt of ondersteunt in hun specifieke zakelijke uitdagingen.” (Van der Togt, 2024, p. 3).

Er komen uit de interviews vier groepen ondernemers naar voren als extra kwetsbaar. Als meest kwetsbare groep ondernemers kwamen **(1) ondernemers met winkelpanden en horecazaken** naar voren, onder andere doordat zij afhankelijk zijn van klanten die spontaan langs lopen en ze minder gerichte klandizie ontvangen. Daardoor ervaren zij mogelijk meer impact van de bouwwerkzaamheden, overlast en gewijzigde looproutes, omdat dit ervoor zorgt dat er minder klanten langskomen. Ondernemers met winkelpanden en horecazaken, maar ook andere ondernemers, kunnen kwetsbaarder zijn omdat zij afhankelijk zijn van de **(2) uitstraling van het bedrijf** waardoor schade- en versterkingswerkzaamheden aan het pand zelf, maar ook in de omgeving van invloed zijn op klandizie en dus op het inkomen van de ondernemer. Er zijn ook ondernemingen, die bijvoorbeeld *business to business* werken, waarop deze uitstraling minder impact heeft.

Verder worden met name **(3) kleine ondernemers** mogelijk ook zwaarder getroffen volgens geïnterviewden.²³ Kleinere bedrijven hebben minder flexibiliteit en de schade- en versterkings procedures nemen dan erg veel tijd in beslag, tijd die niet in de onderneming gestopt kan worden. Ondernemers die aan hun bedrijf werken hebben hier over het algemeen wel tijd voor, ondernemers die in hun bedrijf werken niet/minder. Groningen heeft veel ondernemers die zelf 'op de bok zitten' en dus kwetsbaar zijn in dit soort processen. Ook zijn deze ondernemers financieel kwetsbaarder dan grotere ondernemingen. Grotere ondernemingen hebben vaak meer flexibiliteit, ruimte en tijd om op de toekomst en de kansen te focussen. Hierdoor lijken zij zich beter te redden. Desalniettemin is het voor grotere bedrijven wel ingewikkelder om tijdelijke huisvesting te regelen.

Als laatste worden **(4) ondernemers op leeftijd**, die hun bedrijf als 'pensioenpotje' hebben, kwetsbaar genoemd. Er is vaak gesproken over ondernemingen die stoppen omdat ondernemers op leeftijd zijn (richting pensioenge-rechtigde leeftijd), niet het hele traject door willen of opvolgingsproblematiek ervaren. Door het hebben van een onveilig en beschadigd pand kunnen zij verstrekkende financiële gevolgen en nadeel ervaren.

“Maar als je dan langere tijd je pand moet sluiten omdat het versterkt moet worden, dan is dat natuurlijk nog een extra belasting. Want het pand is vaak ook een pensioen van de ondernemer. Ja, wat is dan een goed moment om te stoppen? Investeer je dan nog een keer in je pand? Of wil je voor die tijd stoppen? Is dat dan mogelijk met een onversterkt pand? Of zit je het dan uit tot na de versterking? Het zijn allemaal factoren die voor een ondernemer extra belastend zijn.” (Nationale ombudsman)

Naast deze vier kwetsbare groepen, zijn er verschillende andere factoren/kwetsbaarheden die, in relatie tot schade en versterken, de negatieve impact (mogelijk) vergroten.

Mate van afhankelijkheid van de inboedel en het pand

Een ondernemer kan afhankelijk zijn van de inboedel en het pand; deze mate van afhankelijkheid kan zorgen voor een grotere of kleinere impact van schade en versterking. De inboedel van een bedrijf kan bijvoorbeeld makkelijk of moeilijk te verhuizen zijn. Bij een inboedel die moeilijk te verhuizen is, is schade door verhuizing een risico. Ook zijn er vragen over de toegang tot de inboedel tijdens de bouwwerkzaamheden: heeft de ondernemer toegang tot alle inboedel nodig en kan de ondernemer bij tijdelijke opslag elders makkelijk bij de inboedel? In sommige gevallen is de ondernemer ook afhankelijk van bepaalde aspecten van het pand/de locatie. In de interviews met ondernemers door Gronings Perspectief gaf een ondernemer het voorbeeld van zijn vrachtwagen die hij nodig had voor zijn werk (Van der Molen et al., 2025). Deze stond geparkeerd naast zijn woonhuis dat werd versterkt. In verband met de veiligheid stonden hier bouwhekken en camera's omheen, met als gevolg dat de ondernemer zich telkens moest melden als hij zijn vrachtwagen nodig had. De extra last en tijdsinvestering die hiermee gepaard ging, had impact op zijn bedrijf. Ook het pandtype kan van invloed zijn op de problematiek die kan ontstaan: is het een los bedrijfspand, een pand met woon- en werkfunctie of een bedrijfspand naast een woonhuis? En staat het pand binnen of buiten de kern van het dorp/wijk?

Woonlocatie ondernemer

Ondernemers die wonen en werken in het gebied kunnen dubbel geraakt worden door de problematiek. Ondernemers die alleen in het gebied ondernemen maar elders wonen krijgen er waarschijnlijk minder van mee. Dit komt ook terug in de interviews van Gronings Perspectief (Van der Molen et al., 2025): door buiten het gebied te (gaan) wonen, kunnen ondernemers aan het eind van een werkdag naar huis in een gebied waar de gaswinningsproblematiek, schade en versterking in mindere mate onderwerp van gesprek is.

Huurder of eigenaar

Er is een onderscheid te maken tussen ondernemers die zelf eigenaar zijn van het pand (met eigen geld of binnen de familie) en ondernemers die een pand huren. Huurders zijn een groep waar weinig zicht op is. Er is vanuit de

²³ In een recent rapport wordt ook gesteld dat het klein-mkb in het gaswinningsgebied (tot 50 werknemers) slechter presteert door de gevolgen van de gaswinning (Conradie et al., 2024).

NCG en het IMG in beperkte mate contact met deze groep en zij zijn afhankelijk van de eigenaar van het pand. In sommige gevallen huurt de ondernemer ook een gedeelte van het pand om te wonen, wat de situatie nog ingewikkelder maakt. Iemand die huurt zit in een afhankelijke positie en kan niet veel meer dan soms een schademelding maken bij de eigenaar. Inspraak in de versterking is veelal afhankelijk van de eigenaar. Voor ondernemers is deze situatie ingewikkeld en soms in hoge mate onzeker. Een voorbeeld waarom dit ingewikkeld is werd gegeven in één van de interviews:

“En wat ik verder nog tegenkom zijn huurders. Ik begeleid bijvoorbeeld een horeca ondernemer en hij wou eigenlijk een nieuwe keukenunit maar hij heeft dus helemaal geen contact met de NCG. Alleen met de verhuurder. Dus de huurder weet helemaal niks over wat er met zijn inventaris gaat gebeuren of wanneer hij kan beginnen met vernieuwen. Dat is problematisch.” (Stut en Steun)

Aantal personeelsleden

Eenmanszaken zonder personeel (vaak zzp'ers) lopen tegen hun kwetsbaarheid aan omdat ze volledig op zichzelf zijn aangewezen en in hun privévermogen geraakt kunnen worden als de financiële situatie niet op orde is. Ondernemers met personeel lopen juist tegen andere zaken aan. Bij kleine ondernemingen is dit van grotere impact dan bij grote ondernemingen, omdat zij een kleiner aantal personeelsleden in dienst hebben. Onafhankelijk of een onderneming in de versterking zit of niet, loopt een ondernemer aan tegen het vrijgeven van personeel voor procedures rond schade of versterking in hun privé situatie. Doordat personeel thuis te maken heeft met schade en versterking, kan bij hen ziekte of gezondheidsschade optreden of kan het personeel hierdoor soms niet de gewenste kwaliteit leveren. Daarnaast hebben wij ook gehoord dat personeel (met klantcontact) ontslag neemt omdat het gesprek van de dag veel gaat over de gaswinningsproblematiek. Dat de gaswinningsproblematiek gesprek van de dag is, in combinatie met het overhoop liggen van vele stads- en dorpskernen, maakt ook dat het in sommige gevallen ingewikkeld is om personeel van buiten aan te trekken.

Wanneer een onderneming met personeel te maken heeft met versterking, doen zich nieuwe uitdagingen voor. Allereerst hoorden we dat het ingewikkeld is om de bedrijfsvoering en personele inzet goed aan te passen aan de planning van de versterking. Deze planning is onderhevig aan verandering. Dit maakt inspelen op de vele stappen die tijdens de versterking gezet moeten worden lastig. De ondernemer is voor de planning afhankelijk van de NCG waardoor de stappen die gezet moeten worden niet altijd van tevoren duidelijk zijn. Bij tijdelijke sluiting van panden loopt een ondernemer tegen nieuwe uitdagingen aan. Er zijn mogelijkheden om personeel deels door te betalen maar de vraag is of deze doorbetaling voldoende is en of het personeel weer terugkomt bij heropening. In gevallen van een grotere onderneming met meerdere vestigingen kan personeel eventueel doorwerken in andere vestigingen. Zeker gezien de krappe arbeidsmarkt is het behoud van personeel bij tijdelijke sluiting een reële zorg voor ondernemers.

Als laatste zijn er volgens de geïnterviewden verschillende factoren die ondernemingen kwetsbaar kunnen maken,²⁴ omdat ze de gevolgen van de gaswinning kunnen verergeren:

- Financiële situatie van het bedrijf (algemeen en in combinatie met inflatie)
- Ondernemingen die meer last hebben gehad van corona maatregelen
- Impact van de energiecrisis
- Onderliggende sociale problematiek
- Anderstaligheid
- Laaggeletterdheid

3.1.2. Positieve impact

Meerdere stakeholders wijzen op voorbeelden van positieve impact op ondernemingen. Zo biedt de hersteloperatie een impuls voor bepaalde sectoren en kansen om het gebied en de leefomgeving te verbeteren, zijn er subsidies voor toekomstplannen van ondernemers en bieden de Economische en Sociale Agenda kansen voor het gebied als geheel. Een aantal voorbeelden:

- In bepaalde sectoren is er door de versterking meer werk. Denk aan installateurs, schilders, timmermannen, etc. Ook profiteren bijvoorbeeld hoveniers door de toegenomen vraag naar het taxeren en aanleggen van tuinen na versterkingswerkzaamheden. Zij profiteren op korte termijn financieel door toegenomen vraag. Wel zitten hier schaduwkanten aan. Ten eerste is de toegenomen vraag tijdelijk, over een paar jaar zal er in

²⁴ Dat de impact van zowel de coronacrisis als de energiecrisis doorwerkt in het heden blijkt ook uit diepte-interviews die gevoerd zijn vanuit het Mkb-programma met ondernemers in het gebied (Van der Togt, 2024).

de versterking en het schadeherstel minder werk zijn in de regio. Ook fungeren deze mensen vaak als sociaal werkers omdat inwoners graag hun verhaal kwijt willen, of worden ze aangezien als onderdeel van NCG waardoor zij soms de wind van voren krijgen. Daarnaast is het voor deze groep ondernemers ingewikkeld om in te spelen op de (veranderende) planning van de NCG.

- De verkoopprijs van versterkte panden van ondernemers stijgt door versterking en eventuele verduurzaming (als het pand een werk en privé functie heeft, kan er in sommige gevallen qua verduurzaming een voordeel gehaald worden uit maatregel 28).
- Wanneer de versterkingsoperatie goed wordt uitgevoerd, kan het op lange termijn bijdragen aan het uiterlijk, imago en de aantrekkingskracht van het gebied. Dit kan op zijn beurt weer kansen creëren voor de economie.
- De versterking biedt mensen ook kansen om hun bedrijf te vernieuwen, aanpassingen te maken die het bedrijf klaar maken voor de toekomst of een andere weg in te slaan met hun onderneming. Ondernemingen die op zoek zijn naar groei en innovatie kunnen mogelijk profiteren van de versterking. Tegelijkertijd zien we ook dat de versterking kan betekenen dat de ruimte in het pand kleiner wordt, waardoor de ondernemer keuzes moet maken voor de bedrijfsinrichting.
- Als er gebiedsgericht en flexibel wordt gewerkt, kan de versterkingsoperatie kansen geven voor het verbeteren van de functionaliteit van het gebied. Een voorbeeld hiervan is dat ondernemers bijvoorbeeld naar een locatie kunnen verplaatsen die beter aansluit bij hun bedrijf en de omgeving (zoals een verhuizing naar de rand van het dorp of dorpskern).
- In de regio zijn veel subsidiemogelijkheden voor het verbeteren van het toekomstperspectief van de onderneming en de leefomgeving.

3.2 Impact van de versterkingsopgave

Uit de interviews en ons veldwerk blijkt dat de versterkingwerkzaamheden de verschillende stads- en dorpskernen (winkelstraten en winkelcentra) behoorlijk aantasten. Deze gebieden zijn langere tijd onderhevig aan bouwwerkzaamheden waardoor er geluidsoverlast, onbereikbaarheid door het veranderen van aanrij- en looproutes en parkeerproblematiek kan ontstaan. Ook brengen deze werkzaamheden veel viezigheid met zich mee waardoor het voor klanten minder prettig is om bijvoorbeeld op het terras te zitten. Ook het aangezicht van de omgeving wordt aangetast. Dit alles heeft impact op de ondernemingen in de stads- en dorpskernen en kan leiden tot omzetsderving. Uit onze data blijkt dat de versterking van mkb-panden steeds meer op gang komt in deze kernen. In verschillende dorpen moet het proces nog opgestart worden en heeft de impact van de versterking een ander karakter dan in winkelkernen. Dit komt omdat de panden buiten winkelkernen over het algemeen verder van elkaar af liggen en onafhankelijker van elkaar opereren.

Niet in de versterking

Ondernemers die niet in de versterking zitten, maar wel in het gebied werken, voornamelijk in winkelgebieden, kunnen last hebben van een aantasting van hun ondernemerszin, overlast en een afname in klandizie (door veranderende looproutes, overlast bouwwerkzaamheden, etc.). Uit een van de interviews door Gronings Perspectief blijkt bijvoorbeeld dat ondernemers gehinderd kunnen worden in hun toegang tot gebouwen en inboedel door omliggende versterking (Van der Molen et al., 2025). Zo kwam er een voorbeeld voorbij van ondernemers die hun inboedel in een pand hadden liggen, waar versterkingswerkzaamheden omheen plaatsvonden. Hierdoor konden zij regelmatig niet bij hun inboedel, met als gevolg dat ze niet de juiste materialen konden verzamelen en bepaalde opdrachten niet konden aannemen. De ondernemers die niet in de versterking zitten, worden soms ook niet goed meegenomen in de planning van de versterking, waardoor ze slecht kunnen anticiperen. Dat terwijl het van grote invloed kan zijn op de omzet wanneer alle omliggende panden sluiten in verband met versterking of tijdelijk verhuizen naar een andere locatie. Daarnaast werd nog genoemd dat ondernemers mogelijk ook lange tijd niet wisten of ze wel of niet in de versterking zaten, wat mogelijk geleid heeft tot uitstel van investeringen en onderhoud, ook bij ondernemers die uiteindelijk helemaal niet in de versterking opgenomen zijn.

In de versterking

Gezien de diversiteit die net besproken is, is er geen 'standaard' versterking voor mkb. Alles is maatwerk. Wij onderscheiden voor een ondernemer in de versterking drie fasen: 1) de 'voortraject'-fase voorafgaand aan de versterking, 2) de fase vanaf het moment waarop de onderneming een versterkingsadvies krijgt tot (eventuele) afronding van de versterking en 3) de 'nazorg'-fase na de versterking of op norm verklaring.

3.2.1. Voortraject

Uit de interviews blijkt dat, nadat ondernemers te horen hebben gekregen dat ze mogelijk in een onveilig pand werken en/of wonen en er hierdoor mogelijk versterkingsmaatregelen nodig zijn, ze eerst lange tijd geen contact hebben met de NCG. Dit kan jaren duren, maar in deze periode totdat er een versterkingsadvies ligt, ontstaan problemen. Vaak hebben er al (meerdere) inspecties plaatsgevonden door externe bureaus en ervaren ondernemers een lange fase van onzekerheid. Investerings in het pand blijven uit, vaak op grond van mondelinge communicatie met de NCG, en het pand gaat achteruit met alle gevolgen van dien. Ook kunnen ondernemers slecht (toekomst)plannen maken voor hun onderneming, door de onzekerheid waar zij in verkeren. Dit bevestigen diverse interviews met ondernemers door Gronings Perspectief (Van der Molen et al., 2025). Het hebben van een onveilig pand geeft veel onduidelijkheid maar kan ook directe consequenties hebben, bijvoorbeeld voor het behoud van verzekeringen en/of het veilig kunnen blijven ontvangen van gasten en klanten. In deze fase worden er door de NCG geen acties ondernomen om veiligheid te waarborgen, tenzij er een melding van een Acuut Onveilige Situatie (AOS) wordt gedaan en gegrond wordt bevonden. In essentie heeft de ondernemer (vooral degene die gebonden is aan het pand voor werkzaamheden) het gevoel *on hold* te staan.

“Er is in elk geval heel veel onduidelijkheid en dat komt ook steeds door uitstel. En dat heeft echt met heel veel verschillende dingen te maken, voornamelijk met de lange duur. En de lange duur heeft natuurlijk, ten eerste als je dat vanuit de NCG bekijkt, met de omvang van het project te maken. Dus dat is sowieso te snappen, en ook wel vaak voor de bewoner. Alleen de bewoner, of de ondernemer, zit in zijn eigen situatie en die hoort al dat het pand waarschijnlijk versterkt gaat worden, vijf jaar geleden al. En die persoon heeft misschien zelfs al vier jaar geleden een opname gehad. Maar die heeft nog steeds geen rapport, terwijl er in die tijd heel veel is veranderd met normen.” (Stut en steun)

“De problemen ontstaan eigenlijk vaak vóór de uitvoering, in die onzekerheidsperiode. Dat men aan het afwachten is, tenminste dat is mijn beeld, dat er nog geen versterkingsadvies is gedeeld. Die onzekerheid is natuurlijk voor een ondernemer killing. Kijk, op het moment dat er een projectleider in beeld is en men aan de hand wordt genomen en naarmate de tijd verstrijkt ook steeds meer ingevuld wordt op de tijdlijn, dan worden de problemen over het algemeen minder.” (NCG beleidsadviseur)

3.2.2. Versterkingsadvies: op norm of niet op norm

Wanneer blijkt dat het pand **versterking** nodig heeft, zijn er drie opties: doorwerken in het bedrijf terwijl er versterkingsmaatregelen worden uitgevoerd, (tijdelijk) verhuizen (naar tijdelijke huisvesting of een ander pand, waar de ondernemer in enkele gevallen blijft) of (tijdelijk) sluiten. Bij de laatste twee opties wordt er veelal of versterkt in het bestaande pand of vindt er sloop-nieuwbouw plaats op dezelfde locatie. Sommige ondernemers kiezen er op dit punt voor om zelf stilletjes te stoppen, anderen gaan door met het traject in de hoop er uiteindelijk beter uit te komen.

Uit onze interviews maken we op dat er ook in deze fase veel onduidelijkheid is. Ondernemers weten niet wanneer ze ergens aan vastzitten; het (juridische) verschil tussen een versterkingsadvies en versterkingsrapport is bijvoorbeeld onduidelijk. En het lijkt ook onduidelijk waar de toegepaste norm op gebaseerd is; veel mensen denken dat dit afhankelijk is van het moment van een eerste contactmoment/brief, maar de norm wordt pas bepaald bij de uiteindelijke opname waar het rapport op wordt gebaseerd. Dit alles heeft impact op de verwachtingen.

In de voorbereidingsfase naar versterking toe komen er op de ondernemer veel zaken en keuzes af. Wij hoorden van de stakeholders een eenduidig verhaal over de punten die maken dat de versterking als een slopend proces wordt ervaren. Wel werd er door een enkeling ook aangegeven dat de versterking voor ondernemers niet wezenlijk anders is dan het proces voor particulieren. De volgende punten kwamen aan bod:

- Het is een grote tijdsinvestering en ondernemers moeten de situatie en voorgeschiedenis vaak uitleggen aan nieuwe mensen.
- Er komen veel mensen over de vloer voor gesprekken en rapportages (denk daarbij niet alleen aan opnames en afspraken met architecten en ingenieurs, maar bijvoorbeeld ook aan de inventarisatie van biodiversiteit). Elke keer moeten ondernemers tijd inruimen die niet besteed kan worden aan de onderneming en komen zij in de wachtstand in verband met nieuwe besluiten of rapporten.
- Naast de belangen van de ondernemer spelen ook vele andere belangen een rol bij het maken van keuzes,

zoals de leefbaarheid van het gebied en de mogelijkheden en/of flexibiliteit vanuit de verschillende organisaties. Er is veel focus op het doorlopen van het proces maar minder op de wensen van de ondernemer/bewoner.

- Er is veel onduidelijkheid en onzekerheid. Dit komt onder andere door de afhankelijkheid van veel partijen, doordat veel zaken tot op het laatste moment onduidelijk blijven en doordat toezeggingen worden gedaan die niet worden nagekomen. Er zijn ook onduidelijkheden over de eigen bijdrage, dit kan zelfs tot vrij kort voor het moment dat de versterking plaatsvindt voorkomen. Ook kan het onduidelijk zijn wat, qua regelgeving, wel of niet mag in de versterking en in hoeverre er afgeweken kan worden van bestaande bestemmingsplannen. Verder leidt wisselende regelgeving tot vertragingen. Dit alles maakt het lastig voor het bedrijf en de bedrijfsplanning om keuzes te maken.
- De ondernemer krijgt volgens stakeholders niet altijd de juiste informatie over regelingen en subsidies, denk hierbij bijvoorbeeld aan het terugkrijgen van deskundigenkosten en de subsidieregeling Mijnbouwschade²⁵ uitgevoerd door de Raad voor Rechtsbijstand voor kosteloze rechtsbijstand en mediation.
- Wanneer er sprake is van uitstel van de start van bouw, lopen de vraagstukken over onkosten verder op. Dit zorgt voor verantwoordelijkheidsdiscussies: wie draait voor welke kosten op?

Wanneer de versterking start zijn er zoals gezegd verschillende opties, elk met verschillende consequenties voor de onderneming. Wanneer een ondernemer zijn bedrijf laat doordraaien tijdens de versterking, bijvoorbeeld omdat hij niet strikt afhankelijk is van het pand, kan dit tot lastige situaties leiden waarin de ondernemer bijvoorbeeld geen toegang heeft tot bepaalde inboedel of overlast ervaart. Bij een (tijdelijke) sluiting van de onderneming zijn er andere uitdagingen, bijvoorbeeld het aanhouden van personeel zoals eerder benoemd, maar ook het terugwinnen van klandizie na de sluiting. Bij een tijdelijke verhuizing van de onderneming werden de volgende consequenties genoemd:

- De beschikbaarheid en geschiktheid van tijdelijke huisvesting is voor sommige ondernemingen een enorme uitdaging. Ondanks dat er veel moeite wordt gedaan door de NCG om dit goed te regelen heeft de tijdelijke verhuizing impact op bedrijfsvoering en continuïteit. Deze impact kan ook doorwerken in de thuissituatie, wanneer ondernemers bijvoorbeeld gewend waren om op eenzelfde plek te wonen en te werken en dit niet meer mogelijk is in de tijdelijke huisvesting.
- Voor het regelen van tijdelijke huisvesting is de ondernemer veelal afhankelijk van de NCG. Soms kan de ondernemer ervoor kiezen het zelf te regelen, maar uit interviews komt naar voren dat dit soms ook tot extra onkosten kan leiden (doordat de ondernemer eerder verhuist dan de planning van de NCG, of omdat de werkzaamheden uitgesteld worden).
- In het vinden van tijdelijke huisvesting wordt veel rekening gehouden met de kosten, dit geldt niet alleen voor het regelen van het pand maar ook voor de nodige faciliteiten voor de onderneming.
- In sommige gevallen kan het zo zijn dat de ondernemer meer omzet draait door relocatie. In extreme gevallen willen ze dan zelfs niet meer weg.

Het gebeurt steeds vaker dat panden **op norm** worden verklaard en er geen versterkingsmaatregelen nodig zijn. Voor sommige ondernemingen is dit een zegen omdat zij niet zaten te wachten op een versterkingstraject. Echter horen we in interviews ook veel zorgen over de ondernemingen die na jaren wachten op norm worden verklaard, mede omdat er geen goede regeling bestaat om nog iets te betekenen voor deze mensen die jaren in onzekerheid hebben gezeten.

- Ondernemers hebben jaren *on hold* gestaan, hebben vaak te horen gekregen dat hun pand mogelijk onveilig was en soms dat er ingrijpende versterkingsmaatregelen nodig waren. Hierdoor hebben zij noodzakelijk onderhoud en bepaalde investeringen uitgesteld. Zij hebben bij een op norm verklaring nergens meer recht op. De NCG kan niets meer voor hen betekenen, omdat ze veilig zijn verklaard.
- De communicatie over de op norm verklaring lijkt onvoldoende te zijn. Er is geen goede uitleg over het rapport en het laat qua kwaliteit soms ook te wensen over.
- Door het gebrek aan uitleg blijft het onveiligheidsgevoel: ondernemers die in deze groep vallen, hebben jarenlang gedacht dat het pand onveilig was.
- Ondernemers blijven achter met het achterstallig onderhoud. Op aanraden van de NCG en anderen hebben zij onderhoud vaak uitgesteld maar dit staat niet zwart op wit. Dit is een complex vraagstuk aangezien bouwkosten de afgelopen jaren zijn gestegen en er mogelijk gemiste inkomsten zijn door het verslechterde aanzien van het pand.

3.2.3. Nazorg

Tijdens onze interviews werd aandacht gevraagd voor het invoeren van een nazorgfase, zowel voor ondernemingen die op norm worden verklaard als ook voor ondernemingen die versterkt zijn. Voor ondernemingen op norm

²⁵ Zie Raad voor Rechtsbijstand. (z.d.). Subsidieregeling Mijnbouwschade Groningen. Geraadpleegd op 22 november 2024, via <https://www.rvr.org/advocaten/ingeschreven/subsidieregeling-mijnbouwschade/>

kan er een emotionele lading zijn. Daarnaast gaat het om het bekijken van de opties voor verweer en/of om het vinden van mogelijkheden voor het bekostigen van achterstallig onderhoud. Ook kan de nazorgfase van belang zijn voor het kijken naar de toekomst van de onderneming. Voor de ondernemingen die versterkt zijn gaat het om vragen als: is alles goed opgeleverd en afgerond? Hoe gaat het nu met de ondernemer en wat zijn eventuele psychische gevolgen van de versterking? Komen eventuele klanten terug? En wanneer kunnen ondernemers de bladzijde omslaan?

Door stakeholders wordt ook aangegeven dat nazorg niet alleen voor de NCG van belang is maar in bredere zin. Het Vangnet Bijzondere Situaties attendeert ondernemers bijvoorbeeld op een training: hoe onderneem je weer?

3.2.4. Financiële gevolgen

Er zijn ook een aantal financiële gevolgen die specifiek te maken hebben met de versterking. Allereerst gaat het hier om de **waarde van panden**. De waarde van het pand is voor een ondernemer ook een vorm van pensioen. Wanneer een pand van een ondernemer in de versterkingsoperatie zit (en nog niet versterkt is), tast dit de waarde van het pand mogelijk negatief aan. Na versterking is te verwachten dat het pand meer waard wordt. Sommige ondernemers op leeftijd hebben (soms noodgedwongen) gekozen om hier niet op te wachten en hun pand te verkopen met grote waardedaling. Dit tast hun pensioen aan. Tegelijkertijd kunnen ondernemers die niet in de versterkingsoperatie zitten nadeel ondervinden van het feit dat alle omliggende panden opgeknapt worden, waardoor hun pand verhoudingsgewijs minder waard wordt.

Verder kan een ondernemer ook impact ervaren in de **cashflow en liquiditeit** van het bedrijf, bijvoorbeeld doordat ze verscheidene kosten moeten voorschieten. Een jaarplanning maken voor de Belastingdienst is ingewikkeld door onduidelijkheid rond de versterking. Daarnaast zijn er onkosten en omzetsderving, waarbij verantwoordelijkheden soms onduidelijk zijn. Tot op welke hoogte is het bijvoorbeeld nog gedeelde omzet door de versterking als klanten wegblijven na een tijdelijke sluiting door de versterking? En wie is verantwoordelijk voor eventuele kosten door uitstel van de start van de versterking of wijzigingen in de planning van de NCG (zoals huur en verhuiskosten voor tijdelijke huisvesting)? De accountant die wij spraken gaf aan dat er diverse onzekerheden zijn die het berekenen van gedeelde omzet lastiger maken (starters, lange sluitingen, coronacrisis, wat is de daadwerkelijke gemiddelde bezetting, etc.). De accountant licht dit in het interview ook toe:

“Nou laat ik het voorbeeld van vanmorgen maar eens aanhouden, want dat ging dan bijvoorbeeld over staking van onderneming en verkoop van het bedrijfspand. Nu zit er in die versterkingsopgave ook de verduurzaming bij in. Dat gaat er hoogstwaarschijnlijk voor zorgen dat die verkoopprijs omhoog gaat. Dus ja, dat is wel een kans. Een heel duidelijke natuurlijke. Om er in ieder geval financieel beter van te worden. Tegelijkertijd zit die ondernemer van vanmorgen er helemaal niet op te wachten. Die heeft er meer last van, maar wil wel graag advies krijgen over de toekomst na die versterking. Ik vind het sentiment over het algemeen toch wel negatief. Dat ondernemers over het algemeen meer overlast ervaren dan kansen.” (Accountant)

3.3 Impact van schade

Ook schade en het melden daarvan brengt veel negatieve impact met zich mee. Net als de versterking, gaat ook het melden van schade gepaard met een grote tijdsinvestering, bijvoorbeeld met het ontvangen van inspecteurs, het maken van ingewikkelde keuzes, het lezen van rapporten en het eventueel indienen van bezwaren en zienswijzen. Er is geen herstelplicht voor schade; een inwoner of ondernemer kan kiezen voor een financiële vergoeding of voor herstel. Als er wordt gekozen voor schadeherstel, kan het bedrijf tijdelijk moeten worden stilgezet. Een andere reden waardoor een bedrijf mogelijk tijdelijk stilgezet moet worden, is een AOS. Het kan daarbij onduidelijk zijn hoe lang dit duurt en dit kan veel impact hebben op de bedrijfsvoering. Daarnaast gaat door schade het pand achteruit waardoor het aanzien slechter wordt en het imago van het bedrijf aangetast wordt. Ook kan schade andere vormen van impact hebben, zo kan schade in een keuken er bijvoorbeeld voor zorgen dat een restaurant niet meer voldoet aan hygiëne regelgeving.

Sinds kort werkt het IMG aan 'duurzaam herstel', waarbij gewerkt wordt aan het herstellen van daken en funderingen om de kans op toekomstige schade te verkleinen.²⁶ Schattingen zijn dat 5.000 tot 15.000 woningen hiervoor in aanmerking komen. In sommige gevallen pakt het IMG dit samen op met de NCG. De taak van het IMG reikt hierdoor verder dan alleen het overmaken van gelden en hierdoor komt het IMG vaker in contact met particulieren en ondernemers. Er is dus een toekomst denkbaar dat het IMG steeds meer te maken gaat krijgen met het tijdelijk sluiten van ondernemingen en alle ingewikkelde vraagstukken die hierbij komen kijken.

3.3.1. Financiële gevolgen van schade

Er zijn een aantal financiële gevolgen die specifiek te maken hebben met schadevergoedingen:

- Er is een lange tijd onduidelijkheid geweest rondom het afdragen van btw bij het ontvangen van schadevergoedingen.²⁷
- Grote bedragen worden in één keer op de rekening gestort waardoor een onderneming op de jaarrekening een schuld moet opnemen om hier geen belasting over te betalen. Het IMG heeft een regeling voor bijkomende kosten waarmee een vergoeding voor fiscale gevolgschade aangevraagd kan worden. Niet elke ondernemer is hiervan op de hoogte.
- Ondernemers lopen soms inkomsten mis bij het herstellen van schade of bij een AOS. Binnen de regeling voor bijkomende kosten van het IMG kan ook inkomstenderving door de schadeafhandeling vergoed worden. Deze vergoeding wordt pas achteraf betaald en het aanleveren van de juiste informatie voor de aanvraag kan complex zijn. De beslistermijn is 8 weken.

3.4 Impact op de leefomgeving

In veel dorpen en wijken moet de versterkingsoperatie nog beginnen, maar in de stads- en dorpskernen van het gebied zien we dat het de leefbaarheid aantast. De versterking heeft verstrekende gevolgen voor de gemeenschap en voor ondernemers. Allereerst zien en horen we van stakeholders dat er in de dorpen, waar schadeherstel en versterking spelen, veel bouwverkeer en overlast is. Dit heeft, samen met de aanwezigheid van vele schades, impact op de uitstraling van het gebied. Wanneer ondernemingen (tijdelijk) worden gesloten vallen in sommige gevallen voorzieningen weg. Wanneer het horeca betreft, vallen centrale ontmoetingsplekken voor de lokale gemeenschap weg die juist belangrijk zijn voor de sociale cohesie. Daarnaast zijn ondernemers vaak onderdeel van de sociale cohesie doordat zij een sociale functie vervullen wanneer zij mensen bij elkaar brengen en een praatje maken. Bij het sluiten van ondernemingen valt ook tijdelijk de steun aan lokale initiatieven weg (denk hierbij aan sponsoringsactiviteiten). Hoe goed er soms ook wordt ingespeeld op het tijdelijk verplaatsen van winkels, de leefbaarheid van de buurt gaat achteruit. Een voorbeeld hiervan is de verhuizing van een kinderdagverblijf naar een andere locatie. Dit kan voor ouders erg complex zijn en deze belangrijke functie voor een dorp kan je niet makkelijk twee dorpen verderop plaatsen. Wanneer een sociaal maatschappelijk initiatief bij versterking tijdelijk sluit of verplaatst, zijn de verliezen niet uit te drukken in geld, maar gaan ze vaak om het wegvallen van een dienst voor de gemeenschap. Het kunnen aanbieden van dit soort voorzieningen is ook belangrijk voor de aantrekkelijkheid van een dorp/wijk om er te wonen en werken. Daarnaast speelt het bedrijfsleven een belangrijke rol voor het bestrijden van armoede en het helpen van verschillende generaties aan werk.

Ook kan het voorkomen dat door de (naderende) versterking andere problematiek wordt versterkt. We hebben in de interviews veel gehoord dat ondernemers, vanwege hun leeftijd en de lange tijd dat ze al in onzekerheid zitten, het niet meer zien zitten om het versterkingsproces door te gaan. Hierdoor kan het zijn dat ondernemingen voortijdig stoppen en sluiten. Sommige (winkel)penden worden dan omgezet in woonhuizen, waardoor het aantal voorzieningen in een omgeving terugloopt. Hierin is een moeilijke afweging te maken tussen de belangen van individuele ondernemers die geholpen zijn door te stoppen en die van de gemeenschap.

Een ander neveneffect van de versterkingsoperatie is dat er in de stads- en dorpskernen veel werkzaamheden zijn waardoor het (tijdelijk) minder aantrekkelijk is om hier een nieuwe onderneming te starten en het vestigingsklimaat wordt aangetast. Door het afnemen van het vestigingsklimaat kampen sommige gemeenten met (een verergering van) invullingsproblematiek. Uit één van de interviews blijkt dat er een trend is van grote bedrijven die verdwijnen en verhuizen naar het buitenland of naar andere delen van Nederland. Dit komt door het gebrek aan investeringsgeld in het Noorden waardoor hun rol in de gemeenschap verdwijnt.

²⁶ Zie Wijnsema, P. (2024). Inwoners Appingedam krijgen herstel funderingsschade en gevel: proef IMG. RTV Noord. <https://www.rtvnoord.nl/economie/1223760/inwoners-appingedam-krijgen-herstel-funderingsschade-en-gevel-proef-img>

²⁷ Zie ook GBB (2020) en IMG (2021b).

3.5 Behoeften van ondernemers

In de afgenomen interviews hebben we gevraagd waar de behoeften van ondernemers op het moment liggen. Ondernemers hebben volgens stakeholders behoefte aan duidelijkheid, betere en proactieve communicatie, het nakomen van afspraken en heldere, strakke kaders en planning. Bij ondernemers is dit extra van belang omdat vertraging en onduidelijkheid hun onderneming en (privé situatie) kunnen schaden. Het is bij schadeherstel en versterking belangrijk om rekening te houden met de planning van de onderneming. Ook (het gevoel van) ongelijkheid ten opzichte van particulieren, maar ook elkaar, komt meermaals terug in de interviews. Een ondernemer wil graag weten waar hij/zij het best terecht kan; er zijn veel plekken, organisaties en regelingen waar de ondernemer in kan verdwalen. Eén aanspreekpunt zou fijn zijn: een benaderbaar persoon die naast de ondernemer staat en begeleiding kan bieden. Er is behoefte aan iemand die goed luistert en waar nodig advies kan bieden op de vele juridische, bedrijfsmatige en financiële kwesties (al dan niet door een onafhankelijk expert te betrekken). Volgens stakeholders hebben ondernemers belang bij een benadering waarmee zij zich recht gedaan voelen en erkenning krijgen (zowel op persoonlijk vlak maar ook in de vorm van financiële compensatie die overeenkomt met de geleden verliezen). Al met al zien we dat er behoefte is aan perspectief, voorspelbaarheid en zekerheid.

Stakeholders, regelingen & samenwerking

Het systeem van stakeholders dat is opgebouwd naar aanleiding van de gaswinningsproblematiek is door de jaren heen groter en complexer geworden. Ook het systeem van stakeholders die zich bezighouden met ondernemers in het gaswinningsgebied wordt steeds complexer. Er is een versnipperd en verkokerd systeem ontstaan, waarbij er nieuwe “overlegsysteem zijn opgericht zonder de oude op te heffen” (interview NPG). Dit vergt veel onderlinge afstemming. Ook zijn er onduidelijkheden ontstaan door een lange tijd met name complexe situaties te veronachtzamen (zie ook Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2023). In dit hoofdstuk gaan we verder in op wie de betrokken stakeholders zijn, wat hun rollen zijn, hoe de samenwerkingsstructuren eruit zien en welke regelingen worden aangeboden.

4.1 Stakeholders: wie doet wat?

Veel verschillende stakeholders zijn betrokken bij het mkb in het gaswinningsgebied (zie ook het overzicht op pagina 10 en bijlage 7). Desondanks verloopt de afstemming tussen partijen die zich met het mkb bezig houden volgens de partijen zelf vrij goed en steeds beter. Indirect kunnen wij dat beamen: de partijen waren het in grote mate met elkaar eens en verschaften een eenduidig beeld. Er is focus op het verkrijgen van overzicht, inzicht en onderlinge coördinatie. Hier bieden wij een overzicht en inzicht in dit stakeholderveld, op basis van onze interviews met stakeholders over hun eigen rol en de rol van anderen. Hiervoor hebben we de stakeholders in vier categorieën ingedeeld: de verschillende betrokken overheden (hier bespreken we ook uitgebreid de rol van de NCG), vertegenwoordiging van het mkb, hulp en vangnetten en organisaties die zich bezighouden met toekomstperspectief.

4.1.1. Overheden en klachtenafhandeling

Er zijn verschillende overheden betrokken bij ondernemers: de Rijksoverheid, de provincie Groningen via het Mkb-programma, de aardbevingsgemeenten, het IMG voor schadeafhandeling, de Nationale ombudsman in het kader van klachtenafhandeling en de NCG voor de versterking.

Vanuit de **Rijksoverheid** was tot voor kort met name het ministerie van Economische Zaken (EZ) (voorheen Economische Zaken en Klimaat – EZK) betrokken. Dit is recent (deels) overgedragen aan het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) waardoor veel medewerkers van EZ naar BZK zijn overgegaan. Deze overgang zou invloed kunnen hebben op het dossier, maar dit was op het moment van dit onderzoek nog niet duidelijk. De Rijksoverheid heeft een andere rol dan de uitvoeringsorganisaties, maar probeert vanuit een positie van betrokkenheid te doen wat ze kunnen. Het Rijk kan concreet drie dingen doen: financieren, faciliteren en passende wet- en regelgeving maken. Zo hebben ze meegewerkt aan de regeling waardedaling niet-woningen, het verbreden van het mandaat van het Vangnet Bijzondere Situaties om micro-mkb te mogen helpen en het organiseren van middelen en mandaat om ondernemers te helpen voor de NCG, het IMG en het Mkb-programma. Ook denken ze momenteel mee over de investeringsregeling vanuit het Mkb-programma (zie regelingen in dit hoofdstuk). Andere stakeholders geven aan dat het Rijk sinds enkele jaren een positieve verandering doormaakte: in *Nij Begun* is er meer oog voor de problemen, bekommert de staat zich meer over oplossingen en speelt EZ ook meer een aanjagersrol in het dossier. Daarbij maken ze wel de kanttekening dat het vinden van oplossingen uiteindelijk bij de uitvoeringsorganisaties ligt.

De **Provincie Groningen** is sinds 2020 de trekker van het Mkb-programma. Het Mkb-programma is een samenwerking tussen het Rijk, de provincie, ondernemers en de gemeenten in het aardbevingsgebied. Vanuit de bestuurlijke afspraken tussen Rijk en regio van 2020 is hier 11 miljoen euro voor beschikbaar gemaakt (Rijksoverheid, 2020). Intussen zijn er via *Nij begun* ook extra middelen toegezegd, onder andere voor de deskundigenregeling (Rijksoverheid, 2023). Het doel van het Mkb-programma is om integraal te kijken naar schade, versterking en het toekomstperspectief van ondernemers, rekening houdend met de andere uitdagingen die ondernemers tegenkomen. In het begin werkten ze samen met de consultants van Stut en Steun, maar sinds 2024 heeft het Mkb-programma twee eigen consultants in dienst. Ondernemers kunnen zich bij het Mkb-programma aanmelden, waarna tijdens een intake met de consultant de hulpvraag wordt bepaald. Daarna start een begeleidingstraject tussen de consultant en de ondernemer. Dit varieert van een eenmalige vraag tot een langlopend traject. De consultant kijkt hierbij integraal naar de situatie. Het programma is blijvend in ontwikkeling, waarbij één van de doelen is om het mkb zich meer gezien te laten voelen en te luisteren naar de ondernemer. Vanuit het Mkb-programma is een subsidieregeling voor deskundigenkosten beschikbaar voor ondernemers. Daarnaast zijn ze momenteel bezig met het opzetten van een investeringsregeling voor toekomstperspectief.

De provincie denkt zelf een belangrijke rol te kunnen spelen in het dossier, specifiek met betrekking tot ondernemers, omdat zij doorzettingsmacht en -kracht hebben op zowel beleids- als casusniveau en de betrokken partijen goed in beeld hebben. Andere stakeholders zien het Mkb-programma ook als belangrijke actor, het programma is goed bekend onder stakeholders en er worden actief ondernemers naar doorverwezen. Over het algemeen wordt er positief over het programma gesproken, toch plaatsen de stakeholders ook een aantal kanttekeningen:

- Er is een gebrek aan mensen bij de provincie die zelf ondernemer zijn (geweest); hierdoor is er soms een grote afstand qua denken en doen tussen de ambtenaren en de ondernemers die zij proberen te helpen.
- Door dit gebrek aan kennis van ondernemerschap, is het ook lastig om bijeenkomsten te organiseren die ondernemers trekken. En mogelijk spreekt een evenement dat wordt georganiseerd vanuit de overheid minder aan.

Hoewel we de **gemeenten** voor dit onderzoek niet geïnterviewd hebben (zie voor een toelichting op die keuze hoofdstuk 1), worden zij in onze interviews wel vaak genoemd als belangrijke stakeholders. Aangezien de gemeenten de opdrachtgevers zijn van de NCG en dus de prioritering binnen de lokale plannen van aanpak bepalen, is dit ook niet vreemd. Daarnaast is de aanname dat de gemeente haar inwoners het beste kent en weet wat er speelt. Sommige stakeholders zetten echter wel hun vraagtekens bij die aanname; zij geven aan:

- Gemeenten hebben de ondernemersproblematiek lang genegeerd, omdat zij dit zagen als normaal ondernemersrisico. De directe betrokkenheid van gemeenten bij de ondernemers met dergelijke problemen lijkt in de kinderschoenen te staan.
- Per gemeente verschilt de aanpak.
- Op gemeentelijk niveau lijkt niet helder te zijn hoe er omgegaan moet worden met gevolgschade en nadeelcompensatie, maar ook tussen organisaties onderling is dit onduidelijk (zie hiervoor ook de bespreking van de regelingen verderop in dit hoofdstuk).

De gemeenten hebben een breed takenpakket, waardoor er intern allerlei verschillende belangen spelen. Aan de ene kant gaat dit om het representeren van de belangen van inwoners, aan de andere kant moeten zij ook tijdelijke huisvesting faciliteren, de ruimtelijke kwaliteit op orde houden en vergunningen verlenen. De interne communicatie over die belangen bij bepaalde keuzes en besluiten lijkt niet altijd op orde te zijn, waardoor er geen duidelijke communicatie naar buiten is over de aanpak. Zo ontstaan bijvoorbeeld situaties waarin een gezamenlijk besluit wordt genomen (tussen verschillende organisaties en de ondernemer zelf) om een ondernemer uit te kopen, waarbij de afdeling van de gemeente die zich bezighoudt met de gevolgen van de gaswinning akkoord is, maar de afdeling economische zaken plotseling negatief reageert omdat dit impact heeft op de economische ontwikkeling van het gebied. Ook in het kader van de gebiedsgerichte aanpak kunnen deze kwesties gaan spelen. Betere interne communicatie en het intern afwegen van verschillende belangen binnen de gemeente kunnen dus helpen om verwarring en vertraging te voorkomen.

Ondanks dat gemeenten formeel opdrachtgever zijn van de NCG, observeren we dat ook zij in een lastige positie zitten. Soms worden door het Rijk en de NCG keuzes gemaakt over de uitvoering van de versterking waar gemeenten geen of weinig invloed op hebben.

Het **Instituut Mijnbouwschade Groningen** heeft als hoofdtaak de schadeafhandeling van mijnbouwschade in Groningen. In juli 2020 volgde het IMG de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen op, die sinds januari 2018 de schadeafhandeling op zich nam. Daarvoor werd deze taak door de NAM (tot 2015) en het Centrum Veilig Wonen (2015–2018) opgepakt. Concreet houdt het IMG zich bezig met het afhandelen van fysieke schademeldingen, meldingen van immateriële schade en, voor ondernemers, de regeling waardedaling niet-woningen. Het IMG heeft zaakbegeleiders in dienst die zich speciaal richten op het mkb. Daarnaast zet het IMG onafhankelijke, externe deskundigen in die verstand hebben van het mkb en bedrijfsschade. Het IMG heeft alleen contact met de eigenaren van panden, huurders worden niet meegenomen.

Hoewel medewerkers vanuit het IMG betrokken zijn bij de taskforce mkb, het Mkb-programma, de investeringsregeling in ontwikkeling en de mkb-tafel, is de grondhouding van het IMG dat ondernemers – in het kader van schadeafhandeling – niet tegen andere zaken aanlopen dan inwoners. In beide gevallen is er een pand met schade. Volgens de medewerkers van het IMG, kijken ondernemers over het algemeen rationeler naar de schadeafhandeling dan inwoners, en zijn ondernemers, bij een goede uitleg van zaken, sneller tevreden. Volgens andere stakeholders werken de regelingen van het IMG voor het gros van de mensen, maar complexe casussen schieten er vaak bij in. Wanneer het op maatwerk aankomt, zou er bij het IMG soms een te grote focus liggen op het voorkomen van precedentwerking, wat tijd kost en niet altijd wenselijk is. Tegelijkertijd is het goed om te proberen om ongelijkheden in dit dossier te voorkomen. Ook zou het IMG volgens één stakeholder mogelijk onvoldoende oog hebben voor de complexiteit van de samenloop van zakelijk en privé bij de groep ondernemers. Doordat het IMG een erg grote organisatie is, komen signalen niet altijd op de juiste plek terecht om opgepakt te worden. Positief is dat maatschappelijk organisaties steeds vaker actief betrokken worden bij het opzetten van nieuwe regelingen en dat er kortere lijntjes zijn tussen organisaties en het IMG om signalen af te geven op casusniveau. Tegelijkertijd hebben wij meermaals gehoord dat het niet altijd makkelijk is om contact te krijgen met het IMG en dat samenwerking daardoor soms lastig is. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat zij hun juridische taak als uitgangspunt nemen. Ten slotte bleek uit het interview dat het IMG tevreden is met hun betrokkenheid bij het stakeholderveld op het gebied van ondernemers.

Met klachten over het handelen van de overheid kunnen burgers van Nederland terecht bij de **Nationale ombudsman**; ook ondernemers in het gaswinningsgebied kunnen zich hier dus melden. De Nationale ombudsman kan vervolgens een melding doen van de klacht bij de betreffende overheidsorganisatie (vaak IMG of NCG). Indien nodig kan de Nationale ombudsman zelf een interventie doen en de instantie vragen om te kijken of er een oplossing mogelijk is. Bij meer ingewikkelde klachten kan de ombudsman besluiten tot een onderzoek. Daarnaast voert de Nationale ombudsman onderzoeken uit eigen beweging uit met als doel om overheidsoptreden structureel te verbeteren. Om klachten te duiden, hebben de medewerkers van de Nationale ombudsman de wens om op de

hoogte te blijven van belangrijke ontwikkelingen in het dossier voor ondernemers, zoals regelingen die worden opengesteld en waar de ondernemer gebruik van kan maken. De Nationale ombudsman lijkt op het gebied van ondernemers in dit dossier geen grote stakeholder.

4.1.1.1. NCG

De **Nationaal Coördinator Groningen** is sinds 1 januari 2020 als uitvoeringsorganisatie verantwoordelijk voor de versterking van huizen die onveilig zijn door de gevolgen van de gaswinning. De NCG is een belangrijke stakeholder in het dossier, zowel voor andere partijen als voor de ondernemer bij wie versterking plaatsvindt of moet gaan vinden. Hieronder gaan we in op de uitkomsten van de interviews over de rol van de NCG binnen het dossier.

De afgelopen jaren heeft de NCG **veel groei** doorgemaakt. Door de grote groei van de organisatie, heeft er veel externe inhuur plaatsgevonden, wat een risico vormt voor continuïteit op de lange termijn, het behoud van kennis en een goede samenwerking binnen en buiten de organisatie. Er zijn veel teams, programma's en andere gremia binnen de NCG gericht op het oplossen van complexe dossiers; ook intern is niet altijd duidelijkheid over verantwoordelijkheden, de onderlinge verschillen en wie welke taken uitvoert. Ook zijn er andere **interne uitdagingen** zoals een hoog verloop en ziekteverzuim, waar ook andere organisaties in dit dossier mee te kampen hebben. Daarnaast zijn er binnen de organisatie veel lagen die ergens iets van moeten vinden, waardoor processen kunnen stokken waarvoor juist op korte termijn oplossingen gevonden moeten worden. Naast de grote groei en andere interne uitdagingen, is de organisatie ook qua opgave verbreed sinds 2022/23. Waar de NCG zich vanaf 2018 moest beperken tot technische veiligheid en versterken, richt ze zich sinds *Nij begun* ook op het beter achterlaten van het gebied; daarbij kan gedacht worden aan zaken zoals sociale cohesie, leefbaarheid en perspectief. Op het gebied van die bredere doelstellingen wordt er gesproken van 'netwerkend samenwerken': samenwerken (met andere stakeholders) op een gelijkwaardige manier. Hoewel hier positief over wordt gesproken, horen we nog wel onduidelijkheden over wie verantwoordelijk is en welke rol de NCG hierin aanneemt: als aanjager, regievoerend, of meewerkend?

Desondanks heeft de NCG nu een **heldere kerntaak voor de mkb'ers in de versterking**: ondernemers zo probleemloos mogelijk door de versterking leiden, waarbij een ondernemer uiteindelijk gelukkig is in de versterkte onderneming, perspectief heeft en beloften zijn nagekomen. Volgens de NCG medewerkers die we spraken lukt dit in veel gevallen best goed. Ook van andere stakeholders horen wij dat, hoewel de NCG lang weinig aandacht heeft gehad voor de problemen van ondernemers, er nu een nieuwe weg is ingeslagen. Ze vinden het goed dat de NCG door middel van dit onderzoek het voortouw neemt in de zoektocht naar een betere kennisbasis voor het mkb.

Als één van de succesfactoren van de NCG werd door stakeholders benoemd hoe de organisatie, ondanks de snelle groei en de politieke druk, steeds meer een open houding lijkt te krijgen en steeds meer bereid is lering te trekken. Bij de NCG werken volgens de stakeholders **veel hardwerkende mensen met de juiste intenties en veel commitment**. Ze krijgen steeds meer ruimte om autonoom goede oplossingen te realiseren, maar volgens sommige stakeholders valt daarin nog winst te behalen. Zo hebben verschillende stakeholders het idee dat **bewonersbegeleiders** hun mandaat van 50.000 euro niet volledig naar eigen inzicht kunnen gebruiken. Dit mandaat wordt als belangrijk gezien om zaken vlot te trekken, maar door de aanwezige controlemechanismen is hiervoor niet altijd de gewenste vrijheid. Dit komt mogelijk ook doordat de operatie onder een vergrootglas lijkt te liggen, zich in een complex politiek speelveld bevindt en een complexe geschiedenis heeft, waardoor medewerkers misschien soms niet alles durven te doen wat nodig is. Het mandaat geldt overigens alleen als het pand niet op norm is. Wanneer het op norm is verklaard legt een bewonersbegeleider zijn taak neer en kan het mandaat niet langer worden ingezet, terwijl je dan soms ook schrijnende situaties tegenkomt waarin financiële ondersteuning een groot verschil kan maken voor de ondernemer.

Ook zijn er door de andere stakeholders nog een aantal algemene **belemmeringen** in de werkwijze van de NCG benoemd:

- *Een gebrek aan snelheid*. De NCG heeft vaak moeite om plannings- en termijnen waar te maken, waardoor inwoners, ondernemers en andere organisaties er steeds weer achteraan moeten. Hiervoor worden, naast de enorme omvang van de versterkingsopgave, verschillende oorzaken genoemd. Het kan bijvoorbeeld komen door de complexe afwegingen tussen maatwerk en ongelijkheid, het vinden van gepaste huisvesting voor ondernemingen en bouwcapaciteit. Voor ondernemers heeft deze vertraging en het gebrek aan snelheid impact op de onderneming, het gezin, de financiën en bijvoorbeeld personeel. Die complexiteit en verwevenheid wordt volgens stakeholders niet altijd gezien door de NCG.
- *Flexibiliteit*. Stakeholders gaven bij ons aan dat de NCG niet altijd flexibel is in het aanpassen van bijvoorbeeld de planning aan de ondernemer; dat is verklaarbaar door de vele partijen die een rol spelen (zoals aannemers), maar dit is voor de ondernemer ingewikkeld.
- *Vergissingen en slordigheden*. In de gesprekken komt dit op verschillende manieren terug. Bijvoorbeeld het

kwijtraken van rapporten en het ontbreken van gespreksverslagen, terwijl dit voor inwoners en ondernemers wel belangrijk is. Ook uitten verschillende stakeholders kritiek op de kwaliteit van de versterkingsadviezen. Deze slordigheid komt volgens stakeholders mede doordat de NCG erg afhankelijk is van externe bureaus. De afspraken en kaders met deze bureaus zijn niet altijd goed gemaakt. Op de werkvloer hebben professionals hier last van. Er is meer kwaliteitscontrole nodig. Het kan volgens verschillende stakeholders helpen als de NCG hierin als opdrachtgever strengere eisen stelt.

- *Communicatie.* Niet alles wordt goed uitgelegd aan de inwoner of ondernemer, bijvoorbeeld waarom een pand na jaren toch op norm wordt verklaard. Stakeholders geven aan dat er rekening gehouden moet worden met de gevoeligheden van de op norm verklaring en dat het niet voor iedereen een positieve boodschap is. Beter communicatie hierover zou goed zijn. Ook horen bewoners al sinds 2015 dat hun woning mogelijk onveilig is. Op een gegeven moment worden ze hierover ook door de NCG geïnformeerd. Maar het kan vele jaren duren totdat de beoordeling is afgerond. De lange periodes in dit traject zonder communicatie zorgen bij ondernemers voor onzekerheid en problemen.
- *Wisselend beleid.* De NCG wordt soms belemmerd door politieke keuzes, waardoor beleid gewijzigd moet worden met als gevolg dat de organisatie mogelijk wordt gezien als onbetrouwbaar.

Zoals we in hoofdstuk 2 ook benoemden, heeft de NCG twee werkgebieden: Eemsdelta en Stad & Ommeland. Elk werkgebied heeft zijn eigen organisatie en teams. In de praktijk lijkt de **werkwijze voor het mkb** tussen de twee werkgebieden te verschillen, waarbij de werkwijze van Eemsdelta op sommige punten beter lijkt te werken. In Eemsdelta zit er een vast team op het mkb (met onder andere bewonersbegeleiders alleen voor het mkb) waarin weinig verloop is. Hoewel het team snel groeit, worden ook de nieuwe medewerkers goed opgenomen in het team en ingewerkt. Er is een duidelijke aanpak: een kwartaal van tevoren weet het team op welke adressen ze aan de slag gaan en nemen ze contact op met de bewoners/ondernemer. Ook lijkt er in deze werkwijze beter rekening gehouden te worden met de behoeften van ondernemers. Bij Stad & Ommeland is er minder sprake van zo'n vast team. Naast de werkwijzen van deze twee werkgebieden, zijn er ook nog losse aanpakken waar ondernemers in zitten, zoals de aanpak van het historisch centrum Appingedam en de dorpenaanpak. Tussen deze verschillende aanpakken lijkt weinig uitwisseling van kennis en informatie plaats te vinden, waardoor overzicht soms ontbreekt.

We horen dat de ervaringen van ondernemers in de versterking hierdoor soms sterk kunnen verschillen, afhankelijk van de aanpak waar ze onder vallen en mogelijk zelfs wie de projectleider of bewonersbegeleider is. De indruk van stakeholders is dat er zo verschillen ontstaan in de uitwerking van het beleid. Zo is de informatie die een ondernemer krijgt afhankelijk van de personen waarmee ze te maken krijgen en hoe diegene zijn of haar taak opvat. Ook wordt er opgemerkt dat informatie verloren gaat, omdat het niet goed wordt geregistreerd en omdat sommige medewerkers niet de juiste informatie geven of dingen niet goed kunnen toelichten. Dit zou kunnen liggen aan de voortdurende wijzigingen in het beleid. Het lijkt erop dat bewonersbegeleiders het idee hebben dat ze heel voorzichtig moeten zijn met hoe ze dingen zeggen en welke toezeggingen ze kunnen doen.

Kortom, er is **behoefte aan een meer uniforme werkwijze binnen de NCG**; zowel tussen Eemsdelta en Stad & Ommeland, als ook tussen verschillende projectleiders en bewonersbegeleiders. Ook zou het volgens stakeholders goed zijn als Stad & Ommeland²⁸ een **team dat zich richt op het mkb** zou hebben, omdat de inzet van mkb-bewonersbegeleiders wordt gezien als een succes.

“Als iemand ergens een bedrijfspand heeft of een woon-werkpand, dat die dan niet meer door de hele stoet goedwillende bewonersbegeleiders hoeft te winkelen, maar dat die dan ook rechtstreeks met mensen te maken krijgt die ter zake kundig zijn.” (Gasberaad)

Voor de werkwijze van de NCG voor ondernemers hebben stakeholders (inclusief medewerkers van de NCG zelf die wij spraken) verschillende **verbeterpunten** genoemd:

- *In de huid kruipen van de ondernemer.* De NCG wordt aangeraden om soms meer in de huid te kruipen van de ondernemer en echt aan te sluiten op hun behoeften, door bijvoorbeeld flexibeler te zijn met planningen. Ook zou de NCG actiever ondernemers kunnen benaderen en gericht naar hen kunnen communiceren. Gebiedsgericht werken is hier bijvoorbeeld een goede aanleiding voor (zie hoofdstuk 5).
- *Inwerken nieuwe medewerkers.* Bij aanvang van nieuwe medewerkers binnen de mkb-scope is het goed als er een basis informatiepakket (met bijvoorbeeld de belangrijke regelingen en partijen voor ondernemers) beschikbaar zou zijn. We hebben begrepen dat dit nu nog niet het geval is.
- *Eerder contact opnemen en ingrijpen in het voortraject.* Zoals eerder genoemd geven stakeholders aan dat het goed zou zijn als de NCG eerder contact legt met mensen en ondernemers in de versterking, bijvoorbeeld na de opname. Er spelen vaak veel meer dingen dan alleen een mogelijk onveilig pand. Ook mag de NCG eerder ingrijpen bij ondernemers als een pand onveilig is verklaard (en bedrijfsruimten niet meer betreden

²⁸ Dit zou mogelijk ook binnen andere aanpakken met grote aantallen ondernemers, zoals de aanpak van het historisch centrum Appingedam, een goed idee kunnen zijn.

kunnen worden, zie ook het rapport van Gronings Perspectief (Van der Molen et al., 2025)). Dit kan erg ingrijpend zijn voor ondernemers, omdat het bijvoorbeeld kan leiden tot sluiting (in verband met veiligheid en de verzekering). De NCG zou bijvoorbeeld op korte termijn aanpassingen kunnen maken om de veiligheid te verbeteren, nog voordat versterking plaatsvindt.

- *Nazorgfase inrichten.* Stakeholders geven aan dat, wanneer de versterking is afgerond of een bedrijfspand op norm is verklaard, er meer nazorg zou kunnen of moeten plaatsvinden. Daarbij denken stakeholders bijvoorbeeld aan een nazorgteam, dat (emotionele) betrokkenheid toont en goede uitleg kan geven. We weten dat de NCG hiermee bezig is voor de mensen van wie het pand versterkt is, maar voor de panden die op norm zijn verklaard, kan de NCG op het moment (nog) niets betekenen.
- *Doorverwijsfunctie oppakken.* In het mkb-dossier zou de NCG een doorverwijsfunctie kunnen oppakken voor de problematiek die ze tegenkomen bij ondernemers in de versterking die buiten het takenpakket van de NCG ligt. Daarvoor zouden ze een goed beeld moeten hebben van organisaties en regelingen en de juiste kennis in huis moeten hebben of betrekken.

4.1.2. Vertegenwoordiging

Er zijn verschillende partijen die de belangen van ondernemers vertegenwoordigen. Op Noord-Nederlands niveau is dit VNO NCW MKB Noord, op lokaal niveau spelen de lokale ondernemersverenigingen hierin een rol. De belangen van inwoners en ondernemers in het gaswinningsgebied worden vertegenwoordigd door het Groninger Gasberaad en de Groninger Bodembeweging. Hier gaan we verder op deze stakeholders en hun rol in.

VNO NCW MKB Noord is een werkgevers- en ondernemersorganisatie in Noord-Nederland. Ze houden zich bezig met de sociaal-economische ontwikkeling van Noord-Nederland en behartigen de belangen van het bedrijfsleven in het Noorden. Zij zien lobbyen vanuit de regio richting Den Haag en Europa als één van hun kerntaken. Een deel van hun leden is werkzaam in het gaswinningsgebied. Hoewel ze van leden geen vragen krijgen over de gaswinningsproblematiek en ook geen specialist zijn op dit gebied, denken ze vanuit algemeen belang mee over zaken als de regeling waardedaling niet-woningen en de investeringsregeling die nu in opbouw is. In Groningen zijn ze over het algemeen minder bezig (geweest) met de gaswinningsproblematiek (en schade en versterken) en richten ze zich met name op de toekomstige ontwikkelingen en de lobby voor het meenemen van het bedrijfsleven in de Sociale en Economische Agenda (zie bijvoorbeeld *Plan voor de Groningers, 2023*).

Meerdere stakeholders lijken het beeld te hebben dat VNO NCW vertegenwoordiger is van de grote bedrijven en ondernemers (die zichzelf ook aardig weten te redden in het gaswinningsgebied), en niet zozeer van de belangen van de (kleine) ondernemers in het gebied. Zo wordt gezegd dat VNO NCW soms niet de bedrijfsbelangen, maar de belangen van het bedrijfsleven behartigen. VNO NCW ziet zelf ook dat er een zekere tegenstrijdigheid kan zijn tussen sociaaleconomische belangen van de regio en de individuele belangen van ondernemers, maar is van mening dat ondernemers zelf nog niet (kunnen) zien dat bepaalde zaken, waar VNO NCW voor lobbyt, nodig zijn voor ondernemend Noord-Nederland. Meerdere stakeholders benoemen dat VNO NCW meer zou kunnen betekenen voor (de verbetering van) de organisatie van het mkb, maar dan moeten ze eerst de behoeften van de kleine ondernemer beter begrijpen.

Ook de **lokale ondernemersverenigingen** behartigen de belangen van ondernemers in verschillende delen van het gaswinningsgebied en worden genoemd als belangrijke stakeholder door verschillende partijen. De toegankelijkheid en organisatie van een ondernemersvereniging verschilt per dorp, maar over het algemeen spelen deze verenigingen wel een belangrijke rol in de kennis- en informatiedeling. Tegelijkertijd hebben stakeholders het idee dat ondernemers onderling niet altijd goed coördineren en niet goed kunnen aangeven waar de behoeften liggen op regionaal niveau. Het kan echter ook zo zijn dat het lastig is de algemene behoeften aan te geven vanwege de grote diversiteit van het mkb (zie hoofdstuk 3). Verder gaf een stakeholder aan dat de ondernemersvereniging juist precies doet waar ondernemers behoefte aan hebben, dus misschien is de sterkere coördinatie en vereniging van ondernemers vooral een sterke behoefte van stakeholders en niet van ondernemers zelf.

Ondernemers zijn ook vertegenwoordigd via het **Groninger Gasberaad**, een collectief van maatschappelijke organisaties die de betrokkenheid van bewoners en organisaties bij het opstellen en uitvoeren van plannen in relatie tot de gevolgen van de gaswinning wil maximaliseren. Door meerdere stakeholders wordt het Gasberaad genoemd als belangrijke stakeholder en vertegenwoordiger van ondernemers. Doordat het Gasberaad al lang bestaat en er mensen zitten die al lang betrokken zijn bij deze problematiek, weten ze goed wat er speelt. Al sinds 2016 brengen ze verschillende behoeften van het mkb in kaart en brengen ze deze onder de aandacht bij verschillende organisaties. Het Gasberaad ervaart inmiddels geen problemen meer om zaken aan te kaarten bij andere stakeholders, mede omdat er nu veel goede mensen bij het dossier betrokken zijn en ze de juiste contacten hebben. Naar hun eigen ervaring wordt het Gasberaad inmiddels vaak betrokken als er nieuwe plannen worden gemaakt of regelingen opgesteld worden, bijvoorbeeld bij het IMG en de NCG.

Naast het Groninger Gasberaad, is ook de **Groninger Bodem Beweging** (GBB) actief in het gaswinningsgebied. Dit is een ledenvereniging die in 2009 is opgericht met als doel om op te komen voor de belangen van mensen die directe of indirecte schade hebben opgelopen door de gaswinning uit het Groningenveld. Een aantal leden van de GBB zijn ondernemers, waarvan een aantal ook in hun klankbordgroep zit. Op die wijze blijven ze op de hoogte van de situatie, maar ze geven zelf aan dat hun kennisniveau op het gebied van het mkb achterblijft en dat ze weinig grip kunnen krijgen op de problematiek, mede omdat ondernemers soms weinig vertellen over hun problemen.

4.1.3. Hulp en vangnetten

Naast de overheden en belangenvertegenwoordigers, zijn er ook diverse partijen die hulp bieden aan ondernemers of als vangnet fungeren voor complexe dossiers.

Al sinds 2016 bestaat er een onafhankelijk steunpunt voor mijnbouwschade, **Stut en Steun**. Sinds twee en een half jaar ondersteunen ze naast bewoners ook ondernemers. Mensen kunnen zich bij Stut en Steun melden met kleine en grote vragen; dit kan gaan over bezwaren, zienswijzen, regelingen, mogelijkheden, maar ook gewoon een behoefte aan iemand die meedenkt of zaken uitlegt. De bewoners en ondernemers worden dan geholpen door steunpuntmedewerkers. In de afgelopen jaren is Stut en Steun enorm gegroeid, door groeiende behoefte, bekendheid en goede ervaringen van bewoners. Er werken nu 19 steunpuntmedewerkers; zij hebben allemaal een andere expertise (denk aan juridisch, sociaal-maatschappelijk, etc.) en door hun gezamenlijke ervaring met casussen, hebben ze een grote algemene kennis van het dossier. Hun werkwijze is dat ze luisteren naar de achtergrond van een probleem, met als uitgangspunt dat ze geloven wat de bewoner zegt. Inmiddels wordt Stut en Steun goed gevonden door ondernemers en zien de andere stakeholders Stut en Steun als belangrijke partij voor ondernemers. Er wordt dan ook veel naar Stut en Steun doorverwezen door andere partijen, zoals de NCG, het IMG, de gemeenten en de GBB.

Daarnaast is er, sinds 2020, het **Interventieteam Vastgelopen Situaties**. Zij hebben een ruim mandaat om maatwerkoplossingen te bieden aan bewoners van wie het dossier is vastgelopen. Het Interventieteam heeft een onafhankelijk voorzitter en bestaat verder uit een directielid van de NCG en een bestuurslid van het IMG. De voorzitter kan een bindend advies doen aan de directeur van de NCG en/of de voorzitter van het IMG. Volgens stakeholders pakken zij wel eens zaken op van ondernemers, maar ze hebben hierin een kleinere rol. Dit komt volgens stakeholders doordat zij zich vooral richten op de stenen en niet zozeer op financiële analyses van de onderneming (denk aan bedrijfsresultaten, omzetsderving, etc.).

Naar aanleiding van *Nij begun* is er, sinds 1 januari 2024, de **taskforce mkb**. Deze taskforce, met een onafhankelijk voorzitter en een secretaris, is er om complexe casussen op te lossen en om aan te kaarten wat er in de toekomst beter kan. De taskforce kan elke ondernemer helpen, als er maar een complex knelpunt is waar het vinden van een oplossing op vastloopt. Een casus kan alleen bij de taskforce terecht komen als iemand in de vaste commissie, bestaande uit de NCG, het IMG, de provincie Groningen/Mkb-programma, Stut en Steun en de gemeente (waar de ondernemer werkt), deze doorverwijst. Als een casus door de taskforce mkb wordt opgepakt, komt de vaste commissie samen onder leiding van de onafhankelijk voorzitter. De onafhankelijk voorzitter heeft een belangrijke rol; vanaf het moment dat de casus wordt opgepakt door de taskforce, wordt erop aangestuurd dat de voorzitter als enige nog communiceert met de ondernemer. Alle andere communicatie stopt om onduidelijkheden en valse beloftes te voorkomen. Deze werkwijze lijkt goed te werken. Haar onafhankelijkheid richting de ondernemer is daarbij erg belangrijk. De werkwijze heeft daarnaast nog twee andere belangrijke aspecten: er wordt geleerd van wat goed en minder goed ging in eerdere casussen en de focus ligt op de gezamenlijke verantwoordelijkheid. De insteek is dat alle partijen het eens worden over een gezamenlijke aanpak, waarbij de oplossing niet bij één partij wordt neergelegd. Andere stakeholders zijn positief over deze werkwijze: ze vinden het fijn om met die insteek multidisciplinair en gezamenlijk naar casussen te kijken. Ook zijn ze positief over de onafhankelijke voorzitter en geven ze aan dat zij helpend is. De taskforce wordt gezien als helpend bij grotere, complexe zaken waarin partijen er niet samen uitkomen. Er lijkt onder sommige stakeholders het idee te zijn dat de taskforce alleen voor grotere ondernemers (met veel werknemers) is, maar elke ondernemer kan bij de taskforce terecht. Voor sommige partijen – die niet in de commissie van de taskforce zitten – blijft de rol van de taskforce, en de verhouding met andere partijen, nog wat onduidelijk.

Tenslotte is er, sinds 2014, het **Vangnet Bijzondere Situaties**. Zij pakken casussen op waarin mensen kampen met een combinatie van problemen. Het kan gaan om erkende schade of versterking én medisch/psychisch/sociale én financiële problemen waar zij zelf niet meer uit komen. In tegenstelling tot de taskforce, die vooral casussen oppakt waarbij instanties met elkaar vastlopen in gecombineerde problematiek, is het Vangnet er dus voor wanneer de bewoner vastloopt. Het Vangnet mag – nadat zij herhaaldelijk de problematiek van het mkb hebben aangekaart – sinds 1 januari 2024 micro mkb (maximaal 10 medewerkers en een jaaromzet van maximaal € 2 miljoen) helpen. De reden dat het vangnet zo lang geen bevoegdheid kreeg had te maken met de staatssteuntoets, omdat zij naast het bieden van oplossingen in schade- en versterkingsdossiers ook extra hulp geven.

“Er is alleen maar economisch nadeel wat we aantreffen. En we hopen ze weer op het economisch gelijk te krijgen waar ze zaten, voordat ze de aardbevingsproblematiek hadden. Maar dat is wel een hele uitdaging. Want je hebt mensen en bedrijven beschadigd. En dat repareer je niet zomaar weer. Dit is echt mensen uit de aardbevingsproblematiek helpen en proberen weer op het zadel te krijgen waar ze vanaf zijn gegleden.” (Vangnet Bijzondere Situaties)

Ter voorbereiding op hun hulp aan het micro-mkb hebben ze een mkb-expert in dienst genomen, veel partijen gesproken (accountants, banken, overheden), zijn ze bij mkb-overleggen gaan zitten en hebben ze de relevante organisaties in kaart gebracht. Hun insteek is om te kijken naar de situatie van de ondernemer: hoe staat de ondernemer er momenteel voor en hoe moeten ze geholpen worden zodat ze weer kunnen ondernemen? Ze merken dat een zaakbegeleider/casemanager een ondernemer erg kan helpen, alleen al doordat ze het deel van schade en versterken kunnen overnemen. Daardoor kan de ondernemer zich weer focussen op de onderneming. Mensen zijn hier dankbaar voor en ervaren dat het lucht geeft in het hoofd en de onderneming. Hun aanpak is breed en richt zich ook op nazorg. Hoewel ze geen speciale casemanagers hebben voor de ondernemers, vragen ze er wel altijd mkb-experts en financieel advies bij. Ze merken dat dit goed werkt, omdat je dit soort advisering echt nodig hebt. Het Vangnet voelt soms de noodzaak om een dossier in zijn volledigheid over te nemen van de uitvoeringsorganisaties (waardoor zij zelf uitvoerder van de versterking worden); omdat het dan vaak niet goed loopt en er niet doorgepakt wordt. Dit is echter geen houdbare werkwijze voor alle dossiers, omdat het erg tijdrovend is. De uitbreiding van het takenpakket van het Vangnet met micro-mkb wordt door andere stakeholders gezien als een belangrijke, positieve, stap in het mkb-dossier.

4.1.4. Toekomstperspectief

Tenslotte zijn er een aantal partijen die zich met name bezig houden met het toekomstperspectief van de regio en van ondernemers in de regio. Dit zijn GroBusiness (onderdeel van Economic Board Groningen), Nationaal Programma Groningen en de Economische Agenda.

GroBusiness is een eerstelijnsloket waar ondernemers in het gaswinningsgebied terecht kunnen met vragen over de toekomst van hun onderneming. Bij GroBusiness werken verschillende mensen met elk een ander specialisme, zodat ondernemers met verschillende vragen goed geholpen kunnen worden. Tijdens de versterking van een onderneming kan GroBusiness aan het begin of aan het eind betrokken worden om de ondernemer te helpen bij het maken van keuzes en om de onderneming na de versterking weer op de rit te krijgen. Dit kan bijvoorbeeld door mee te denken over marketingcampagnes, vergunningen, het vinden van personeel, alternatieve inkomsten bij tijdelijke sluiting en het inschakelen van externe expertise. De medewerkers van GroBusiness hebben geleerd dat ondernemers open moeten staan voor hulp en in staat moeten zijn om na te denken over de toekomst. Toch moet je bij ondernemers in het gebied altijd goed doorvragen om erachter te komen waar ze last van hebben. Naast de eerstelijnsbepaling, organiseert GroBusiness ook themabijeenkomsten voor ondernemers in het gebied en proberen ze het subsidieaanbod bekender te maken bij bijvoorbeeld ondernemersverenigingen. Waar nodig verwijzen ze ondernemers door naar de mkb consulenten van het Mkb-programma, waarmee ze korte lijntjes hebben. Andersom worden ook ondernemers vanuit het Mkb-programma naar GroBusiness doorverwezen.

Het **Nationaal Programma Groningen** (NPG) richt zich op de toekomst voor Groningen. Het is een programma met een looptijd van tien jaar (2019–2029) van waaruit plannen worden gefinancierd die Groningen vooruit kunnen helpen. NPG financiert verschillende projecten van provincie/gemeenten die bevorderlijk zijn voor het ondernemerschap, zoals een mkbadvies en een leergemeenschap, waarin studenten bedrijven ondersteunen richting online ondernemen.²⁹ Voor (toekomstige) kleine ondernemers hebben zij het impulsloket waarmee ze ideeën financieren tot €25.000 die bijdragen aan de ambities van NPG (leefbaarheid, economie, natuur en klimaat, werken en leren), iets opleveren voor de omgeving en toekomstbestendig zijn. Verder denkt NPG mee over de ontwikkelingen van de Economische Agenda.

De **Economische Agenda** is aangekondigd in *Nij begun* (Rijksoverheid, 2023), naar aanleiding van de resultaten van de parlementaire enquête aardgaswinning Groningen. De Economische Agenda “richt zich op brede welvaart: wat is er nodig om deze regio aantrekkelijk te houden om te leven, wonen, ondernemen, leren en investeren? En welke kansen zijn er om grote economische ontwikkelingen in Groningen en Noord-Drenthe mogelijk te maken?” (*Meedenken over uitgangspunten Economische Agenda Nij begun*, 2024). De betrokkenheid van ondernemers is een van de uitgangspunten van de agenda; ook wordt benoemd dat jonge en succesvolle ondernemers een bron van inspiratie kunnen zijn (Klompier, 2024). Stakeholders hebben aangegeven dat het een risico is dat voornamelijk grote bedrijven zeggenschap krijgen in deze agenda, omdat het mkb daarvoor niet de ruimte heeft. Toch hopen stakeholders dat de Economische Agenda veel kan betekenen voor het ondernemerschap in het gebied en dat het zich juist zal richten op het geven van een impuls aan de ondernemers die (veel) impact ervaren van de gevolgen van de gaswinning.

²⁹ Zie ook <https://www.nationaalprogrammagoningen.nl/projecten/> voor meer toelichting op deze, en andere, projecten.

4.2 Samenwerkingsstructuren

Inmiddels is er al een begin gemaakt aan een samenwerkingsstelsel, in de vorm van verschillende overlegstructuren. De belangrijkste plekken waar overleg en samenwerking op structurele wijze plaatsvindt (naast 1-op-1 contact op casus- en beleidsniveau) lijken de bestuurlijke mkb-tafel, de overleggen rond het Mkb-programma, en de taskforce mkb te zijn.

De bestuurlijke mkb-tafel heeft afgelopen voorjaar haar eerste overleg gehad. Aan deze tafel nemen bestuurders van veel verschillende partijen plaats (EZ, NCG, IMG, provincie Groningen/Mkb-programma, gemeenten, Stut en Steun, GBB en Gasberaad). De tafel is opgericht omdat er behoefte was aan een overkoepelende governance op het thema en een plek waar er tijd is om op structurele wijze met elkaar in gesprek te gaan over het onderwerp. Ze monitoren ook de voortgang van het Mkb-programma. Uit onze interviews blijkt dat er nog veel onduidelijkheid is rond deze mkb-tafel, onder andere met betrekking tot hoe breed of smal de intentie ervan is: gaat het alleen om het monitoren van de voortgang of gaat het ook om bredere vraagstukken op het gebied van het mkb in het gaswinningsgebied? Deze onduidelijkheid is niet vreemd aangezien er nog maar één overleg heeft plaatsgevonden.

Uit onze interviews blijkt ook dat het overleg van het provinciale Mkb-programma een belangrijke plek is waar verschillende organisaties elkaar ontmoeten en spreken over ondernemers in het gebied. Allereerst is het Mkb-programma een samenwerking tussen Rijk, provincie, gemeenten, NCG, IMG en ondernemers. Deze partijen spreken elkaar dus sowieso over de aanpak. Verder begrepen we dat er ook nauw contact is tussen het Mkb-programma en EBG, de maatschappelijke organisaties en VNO NCW MKB Noord. Veel van de genoemde partijen denken ook mee over de te ontwikkelen regelingen. Daarnaast spreken de mkb-consulenten ook veel van deze partijen op casus-niveau en verwijzen ze soms casussen door naar bijvoorbeeld het Vangnet Bijzondere Situaties. Ook verwijzen veel van de genoemde partijen ondernemers door naar de consulenten van het Mkb-programma voor hulp.

Tenslotte komt ook een groep partijen via de taskforce samen. Zoals eerder genoemd zijn deze stakeholders hier positief over; terwijl alle organisaties eerst los van elkaar bezig zijn met de ondernemer, lukt het via de taskforce tot nu toe echt om samen op één lijn te komen.

“Dus onze toegevoegde waarde is dat je de partijen vrij snel aan tafel brengt. Dus dat is de vaste commissie. En wat wij doen is, we brengen zo snel mogelijk in kaart waar de knellers zitten. En dan gaan wij niet zeggen van, we hebben een potje geld en we lossen het op. Nee, ik probeer dus die partijen in te laten zien dat ze het met elkaar moeten doen. Dat het niet zo is dat de provincie een strategie krijgt en de gemeente zegt nee, ik hoef eigenlijk niks te doen. En de NCG zegt nee, ik hoef ook niet. Dus we moeten met elkaar de bewustwording hebben: wij moeten het samen oplossen. Dat is het grote verschil van de taskforce.” (Taskforce mkb)

Partijen die niet aan deze overlegtafels zitten, hebben alsnog wel contact met andere partijen. Zo heeft de Nationale ombudsman regulier overleg met de NCG en goed contact met de consulenten van het Mkb-programma en Stut en Steun. Ook heeft GroBusiness (onderdeel van Economic Board Groningen) afstemmingsmomenten met de NCG, het Mkb-programma en gemeenteambtenaren op gebied van economische zaken.

4.3 Regelingen

Naast de verschillende betrokken partijen, zijn er ook meerdere regelingen die opgezet zijn of worden voor ondernemers in het gebied. Hier gaan we in op de belangrijkste regelingen, die ook aan bod zijn gekomen in de interviews; zie bijlage 7 voor een uitgebreid overzicht van stakeholders en regelingen.

Alvorens in te gaan op de bestaande en toekomstige regelingen, is het goed om te benoemen dat er veel maatregelen zijn voor bewoners waar ondernemers niet voor in aanmerking komen. Zo komen ondernemers niet in aanmerking voor €2.500 genoegdoening aan inwoners in de versterking (maatregel 16 van *Nij begun*), subsidie voor verduurzaming van het pand (maatregel 28 en 29 van *Nij begun*), de immateriële schadevergoeding van het IMG en het koopinstrument van de NCG. Dit komt mede doordat wet- en regelgeving (met name staatssteun) beperkt hoeveel de overheid ondernemers mag steunen met financiering. Tegelijkertijd zijn er voor ondernemers in het gaswinningsgebied wel veel regelingen die toekomstperspectief moeten bieden. Zo zijn er bijvoorbeeld het impulsloket van de NPG voor kleine bedrijven, het Groninger Groeifonds en subsidies vanuit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (zie ook bijlage 7).

In meer algemene zin, geven stakeholders aan dat het vaak te lang duurt voordat bepaalde regelingen uitgewerkt en duidelijk zijn, waardoor ze zich afvragen of andere stakeholders voldoende zicht hebben op wat er speelt. Ook vragen ze zich af of regelingen wel aansluiten op de behoeften van ondernemers. Veel regelingen gelden bijvoorbeeld óf voor inwoners óf voor het bedrijf. Dit past niet bij de verwevenheid tussen zakelijk en privé die vaak voorkomt bij ondernemers.

Regelingen voor fysieke schade

Er zijn verschillende regelingen voor fysieke schade die door het IMG worden behandeld. Hierbij kunnen ondernemers een vaste schadevergoeding krijgen of kiezen voor daadwerkelijk herstel. Het IMG ziet daadwerkelijk herstel als iets dat de ondernemer kan ontlasten, maar de vraag is of ondernemers hiervoor zullen kiezen. Het IMG geeft zelf aan dat ondernemers over het algemeen tevreden zijn met de regelingen, aangezien ze minder zienswijzen en bezwaren indienen dan bewoners. De grootste discussiepunten bij de regelingen voor fysieke schade liggen op herstelmethodes en of er btw wordt gerekend (zie ook hoofdstuk 3).

Waardedaling niet-woningen

Het IMG heeft dit jaar de regeling waardedaling niet-woningen stapsgewijs opengesteld. Met deze regeling kunnen ondernemers een vergoeding aanvragen voor de waardedaling van hun bedrijfspand. Het proces om te komen tot de regeling die er nu is, was niet simpel. Op 18 februari 2021 is er een adviescommissie benoemd om te adviseren over de vergoeding van waardedaling van niet-woningen buiten verkoopsituaties ten gevolge van de aardbevingen in Groningen (Commissie van Heijst, 2023). Terwijl deze commissie hiermee bezig was, werd op 1 juli 2021 een regeling opengesteld door het IMG voor een vergoeding van de waardedaling van verkochte panden. Deze was slechts kortstondig open en werd zonder goede toelichting – in afwachting van het advies van de commissie – weer gesloten. Uiteindelijk is het definitieve advies van de commissie gepubliceerd op 1 februari 2023. Naar aanleiding daarvan is in 2024 de regeling weer geopend.

Omdat inwoners van het gaswinningsgebied al sinds 2020 een vergoeding voor waardedaling van hun woning kunnen aanvragen, zorgt het voor frustratie en gevoelens van ongelijkheid dat het bij ondernemers veel langer duurde. Hierdoor konden ondernemers met de financiële schade lang nergens terecht.

De regeling waardedaling niet-woningen zoals die er nu is, voldoet volgens sommige stakeholders niet aan de verwachtingen van ondernemers. De regeling compenseert alleen de waardedaling van de stenen en compenseert niet voor de waardedaling van de bedrijfsactiviteiten binnen of om dat pand. Dit wordt beschreven als een gemis.

Deskundigenkosten regeling

Met de regeling deskundigenkosten, die vanuit het Mkb-programma is opgezet, kunnen ondernemers een eenmalige bijdrage ontvangen om de kosten van deskundigen die zij willen inschakelen voor juridische, bouwkundige, planologische, technisch-inhoudelijke, sociaal-emotionele of bedrijfseconomische kennisvragen te dekken. Deze regeling is door het Mkb-programma gefaciliteerd, omdat zij van ondernemers begrepen dat hier behoefte aan was.

Investeringsregeling

Naast de regeling deskundigenkosten, wordt er vanuit het Mkb-programma (samen met andere organisaties) gewerkt aan een investeringsregeling voor ondernemers. Dit is bedoeld als een maatwerkregeling waarmee ondernemers in het gaswinningsgebied, die een bepaalde mate van complexiteit ervaren door de gevolgen van de gaswinning, een investering kunnen doen in hun bedrijf gericht op het toekomstperspectief. Dit kan ondernemers echt verder helpen volgens het Mkb-programma, en mogelijk ook een zekere mate van genoegdoening bieden. Het doel is dat deze regeling in 2025 opengesteld wordt, momenteel loopt er een pilot.

Nadeelcompensatie

Op grond van de Omgevingswet hebben bewoners en ondernemers recht op nadeelcompensatie als zij nadeel ondervinden van werkzaamheden waar de gemeente een vergunning voor heeft verleend. Ondernemers in het gaswinningsgebied kunnen, zoals we in hoofdstuk 3 beschreven, veel nadeel en overlast ondervinden van de

bouwwerkzaamheden in het gebied. Zij kunnen hier nadeelcompensatie voor aanvragen via de gemeente, maar we begrijpen van de stakeholders dat hierover verschillend gecommuniceerd wordt en mee om wordt gegaan vanuit verschillende gemeenten. Onder stakeholders was er veel onduidelijkheid over deze nadeelcompensatie: wie is verantwoordelijk voor die kosten en wanneer kan een ondernemer dit aanvragen? Dit is niet alleen een probleem in Groningen: de Nationale ombudsman heeft recent signalen ontvangen dat ook elders in het land lokale overheden worstelen met nadeelcompensatie.

Het aanvragen van nadeelcompensatie is voor ondernemers bovendien prijzig. Om de aanvraag te mogen doen moeten ondernemers €300 betalen, die ze alleen terugkrijgen als de aanvraag wordt goedgekeurd. Ook worden de procedures om de compensatie aan te vragen ervaren als complex en tijdrovend.³⁰

Vermogensschade

Verskillende stakeholders merken op dat het een groot gemis is dat er géén regeling is voor compensatie van vermogensschade door de gevolgen van de gaswinning. Denk hierbij aan de schade die ontstaat als bedrijven (tijdelijk) moeten sluiten vanwege onveiligheid of verzekeringsproblematiek. Dit wordt niet alleen door stakeholders aangehaald in onze interviews, maar is in het verleden ook benoemd in een notitie van de GBB (2020). Hoewel dit gemis onder de aandacht is van stakeholders, is er tot op heden geen regeling voor ondernemers in ontwikkeling. Er werd gehoopt dat de regeling waardedaling niet-woningen van het IMG de vermogensschade zou dekken, maar dit is niet het geval. Volgens verschillende stakeholders ontstaat zo een lacune. Het zou volgens hen goed zijn om te erkennen dat vermogensschade zowel in het verleden als in het heden kan optreden.

4.4 Het stakeholderveld

We kunnen concluderen dat veel partijen betrokken zijn bij de ondernemers in het gaswinningsgebied. Zij houden zich op verschillende manieren bezig met de ondernemers en vaak komen medewerkers van verschillende organisaties op enig moment langs bij ondernemers. Hoewel stakeholders aangeven dat het fijn was geweest als er minder organisaties waren geweest, geven zij ook aan dat het goed is om geen grote wijzigingen meer aan te brengen in het systeem: we moeten leven met de gemaakte keuzes en kijken hoe we binnen dit bestaande systeem zaken beter kunnen laten lopen. Het is beter om met deze veelheid aan partijen een goed, werkend systeem op te zetten dan om nu weer allerlei wijzigingen aan te brengen die tot onduidelijkheden leiden.

Met zoveel organisaties is het bijna niet te voorkomen dat er enige overlap is in de werkzaamheden. Daarbij gaven stakeholders in de interviews meermaals aan dat het vooral belangrijk is dat de medewerkers van verschillende organisaties elkaar kennen en van elkaar weten wat iedereen doet of kan doen. Dit vergemakkelijkt de samenwerking en kan eventuele overlap op casus-niveau tegengaan. Eén van de manieren waarop organisaties en medewerkers elkaar ontmoeten zijn de benoemde samenwerkingsstructuren. Dit gebeurt vaak op bestuurlijk en ambtelijk niveau. Ook de medewerkers die ondersteuning bieden (zoals consultants van Stut en Steun, medewerkers van de Nationale ombudsman en consultants van het Mkb-programma) hebben momenten georganiseerd om elkaar te ontmoeten. Positief is dat de samenwerking binnen dit systeem van organisaties, volgens de stakeholders die wij spraken, de afgelopen jaren is verbeterd (zie ook hoofdstuk 5). Ondanks de vele vangnetten, consultants en organisaties heeft ieder zijn eigen expertise en focus. Zo is het Mkb-programma gericht op integrale ondersteuning en vragen rond het toekomstperspectief van de onderneming, pakt het Vangnet situaties op waarbij de ondernemer financieel of psychisch er doorheen zit en kan de taskforce helpend zijn wanneer organisaties onderling (of met de ondernemer) vastlopen. Het is hierbij vooral belangrijk dat de verschillende organisaties elkaar in hun waarde laten, de behoeften van de ondernemer centraal stellen en doorverwijzen wanneer zij verwachten dat een andere organisatie beter kan helpen.

Onze indruk is dat er in dit systeem geen grote gaten of lacunes vallen waardoor ondernemers niet de juiste hulp krijgen. We hoorden in onze interviews niet over casussen die nergens terecht konden. Volgens ons blijkt dat er over het algemeen een goede aansluiting is tussen 'vraag en aanbod'. Maar de lappendeken aan organisaties is wel erg complex: het kan lastig zijn voor ondernemers om de weg te vinden naar de juiste organisatie (zie ook hoofdstuk 2). Ook uit de interviews door Gronings Perspectief blijkt bij sommige ondernemers een lage bekendheid van de verschillende organisaties (Van der Molen et al., 2025). Daarbij is het ook zo dat ondernemers niet gauw aan de bel zullen trekken als ze in de knel komen en over het algemeen een positief beeld willen schetsen van de toestand van hun onderneming: hulpsignalen worden gemakkelijk gemist (zie ook hoofdstuk 3).

³⁰ We hebben geen inzicht in het aantal aanvragen voor nadeelcompensatie bij de verschillende gemeenten, het aantal toezeggingen en afwijzingen en de bedragen waar deze aanvragen om gaan.

Hoewel uit onze interviews dus niet naar voren kwam dat het systeem anders vormgegeven moet worden, hebben stakeholders wel een aantal andere potentiële lacunes in de aanpak aangekaart waar kansen voor verbetering liggen, namelijk op het gebied van regelingen en de grondhouding richting ondernemers. De huidige regelingen zijn vooral gericht op de toekomst, terwijl ondernemers volgens stakeholders hulp nodig hebben om hun onderneming op dit moment draaiende en gezond te houden. Pas als dat zo is, hebben ze weer ruimte om over de toekomst na te denken. Een regeling om geleden vermogensschade te compenseren mist op het moment. Daarnaast lijkt het zo te zijn dat, als er dan een regeling is (zoals de nadeelcompensatieregeling), de procedures om deze aan te vragen voor sommige ondernemers zo complex en tijdrovend zijn dat het niet haalbaar is voor hen om dit aan te vragen.

Verbetering kan ook worden gezocht in bejegening en kennis. In de interviews werd aangegeven dat ondernemers behoefte hebben aan een grondhouding met begrip en oog voor de specifieke zorgen van ondernemers, op basis van de erkenning dat deze groep lange tijd niet goed is geholpen. Soms wordt te weinig stilgestaan bij de impact van de problematiek en wordt het onderschat hoe het is om in de versterking te zitten met je bedrijf, hoe het was om je bedrijf niet te kunnen verkopen toen er nog veel bevingen waren, of hoe het is om je bedrijf stil te moeten leggen vanwege de onveiligheid. Sommige stakeholders hebben gezien dat erkenning en herkenning helpend is en geboden kan worden door bijvoorbeeld de bewonersbegeleiders die zich puur focussen op het mkb; zij krijgen in de vingers wat verschillende ondernemers nodig hebben en hebben inzicht in de kansen en risico's.

Het verbeteren van de werking van het systeem zit hem dus, zoals wij uit de interviews halen, niet zo zeer in het verminderen van het aantal organisaties of aanpassen van het systeem. Kansen om het systeem te verbeteren liggen meer bij het versterken van de samenwerking en onderlinge bekendheid tussen organisaties, vergroten van het begrip voor de ondernemer, vergroten van de toegankelijkheid van organisaties en regelingen en het aanbieden van passende regelingen.

Belemmeringen, successen & lessen voor de toekomst

Zoals de voorgaande hoofdstukken laten zien, krijgen wij over het algemeen een positief beeld van de ontwikkelingen in de aanpak. Desalniettemin blijven in het systeem problemen optreden, die we in dit hoofdstuk verder behandelen. We bespreken de belemmeringen binnen organisaties en het systeem die stakeholders noemden in de interviews en gaan ook in op de successen en de gewenste werkwijze voor de toekomst die aan bod kwamen in de interviews.

5.1

Belemmeringen

Uit de interviews blijkt dat de telkens nieuwe aanpassingen binnen het systeem en in de regelgeving belemmerend werken. De aanpak van de Nederlandse overheid is hierin niet altijd helpend. De overheid kampt momenteel met verschillende dossiers waarin fouten zijn gemaakt. In het zoeken naar oplossingen en verbeteringen, worden vaak met goede bedoelingen nieuwe maatregelen getroffen en pilots opgestart, die onbedoeld juist kunnen vertragen en verwarren. Volgens stakeholders die wij hebben geïnterviewd helpt dit niet bij het creëren van een robuust systeem om de problematiek op te lossen. Zoals eerder benoemd, geven stakeholders aan dat de focus moet liggen op het verbeteren van het bestaande systeem, in plaats van opnieuw grote wijzigingen aanbrengen in het systeem.

Verder kunnen de belemmeringen die genoemd zijn door stakeholders gevat worden in drie thema's: (1) organisatie van het mkb, (2) staatssteun en (3) werkwijze en samenwerking.

5.1.1. Organisatie van het mkb

In onze gesprekken kwam veelvuldig naar voren dat het mkb geen homogene groep is en over het algemeen slecht georganiseerd is. Dit is bijvoorbeeld anders in de agro-sector waar veel meer gemene delers zijn. Stakeholders hebben behoefte aan meer samenwerking en coördinatie, bijvoorbeeld via de branchevereniging, zodat zij beter kunnen inspelen op wat er leeft. Het organiserend vermogen van lokale verenigingen noemen sommige stakeholders slecht. Stakeholders hebben hiervoor weinig oplossingen en geven aan dat het misschien ook in de aard, cultuur en historie van ondernemers in dit gebied zit. Ondernemers lijken de problematiek niet of weinig met elkaar te bespreken, wat, volgens stakeholders, mogelijk ook negatief kan zijn voor de ondernemers zelf. Als er bijvoorbeeld meer gecoördineerd zou worden op het gebied van versterking, zou de overlast in het centrum tot een minimum beperkt kunnen blijven. Tegelijkertijd zijn het, zoals we eerder schreven, misschien ook vooral de stakeholders, en niet ondernemers zelf, die behoefte hebben aan een sterke coördinatie en vereniging van ondernemers. De ondernemersvereniging doet, volgens één van de stakeholders, namelijk precies waar de ondernemers behoefte aan hebben. Desondanks werd er door stakeholders positief verwezen naar de bijeenkomsten in het kader van Respect voor Groningen in Onderdendam en Garmerwolde,³¹ waar veel ondernemers op af kwamen. Zulke bijeenkomsten waar ondernemers hun verhaal kunnen delen, kunnen volgens stakeholders een belangrijke rol spelen voor het verenigen van ondernemers. Echter is het hier wel van belang te noemen dat voor ondernemers die met schade of versterking kampen, dit al een tijdrovende belasting is en dat zulke bijeenkomsten dus ook een extra, ongewenste belasting kunnen vormen.

5.1.2. Staatssteun

Door de staatssteunregels zijn er veel maatregelen die niet voor ondernemers gelden en wel voor inwoners (zie ook hoofdstuk 4). In de afgelopen jaren hebben hier wel wat veranderingen plaatsgevonden,³² maar de regels zijn desondanks veel als belemmerend benoemd. De staatssteunregeling werd als volgt beschreven:

— *“Het betekent in feite dat bijna niks mogelijk is zonder een hoop gedoe”. (Gasberaad)*

Dit betekent in de praktijk dat zaken soms on-hold staan vanwege de staatssteunregels en onduidelijkheid hierover.³³ Wat het ingewikkeld maakt, is dat er een grens is voor staatssteun (€300.000) en dat alle steun vanuit de overheid en betrokken instanties bij elkaar wordt opgeteld. Hierdoor is het van belang om goed in de gaten te houden wat iemand al heeft gekregen. Dit kan extra complex worden als je als ondernemer meerdere (geschatte) panden bezit. Sommige organisaties hebben nu (voor bepaalde zaken) een grondslag op basis waarvan ze compensatie en hulp mogen bieden die niet als staatssteun wordt aangemerkt (denk aan Vangnet Bijzondere Situaties en de regeling daadwerkelijk herstel zonder causaliteitstoets tot €60.000 van het IMG). Echter is het uiteindelijk de ondernemer die financieel aansprakelijk is als de overheid de regels hierover verkeerd interpre-

³¹ Respect voor Groningen werd in 2022 georganiseerd door GBB, Gasberaad, Chris Garrits en Sandra Beckerman, om aandacht te vragen voor de problematiek in Groningen 10 jaar na de beving bij Huizinge. Onderdeel van Respect voor Groningen waren bijeenkomsten over verscheidene thema's. Er waren ook bijeenkomsten voor en door ondernemers om de nadelige gevolgen van de gaswinning te bespreken en eisen op te stellen.

³² Zie GBB (2020).

³³ Zie bijvoorbeeld Radersma, S. (2024). 'Roze boerderij' kan niet worden opgeknapt, ook al ligt het geld al klaar (update). RTV Noord. <https://www.rtvnoord.nl/cultuur/1196461/roze-boerderij-kan-niet-worden-opgeknapt-ook-al-ligt-het-geld-al-klaar-update>

teert. Hierdoor treedt er een zekere voorzichtigheid op bij de stakeholders. Meerdere stakeholders geven aan dat het wenselijk zou zijn om een staatssteunanalyse te doen voor het hele gebied, omdat het niet om economisch voordeel gaat en dat moet verhelderd worden. Er zou een bepaalde ontheffing moeten komen. Ook het Interventieteam vraagt in haar rapportages al jaren om aandacht voor de belemmerende werking van staatssteunregels:

“De parlementaire enquêtecommissie concludeert dat er sprake is van een ereschuld die ingelost moet worden. Het Interventieteam levert maatwerk in een beperkt aantal en uitzonderlijke situaties, waarin bewoners zijn vastgelopen door regels en procedures. Bij een menselijke en milde benadering mag staatssteun niet de (volgende) belemmering vormen.” (Interventieteam Vastgelopen Situaties, 2024, p. 4).

5.1.3. Werkwijze en samenwerking

Alhoewel de samenwerking tussen stakeholders steeds beter lukt, gaan er nog altijd zaken mis. Stakeholders zien verschillende gebreken en verbeterpunten in de werkwijze en samenwerking.

Als het om gebreken gaat, komt het **hoge verloop** binnen organisaties als eerst naar voren. Hierdoor moet er telkens opnieuw een band worden opgebouwd tussen ondernemers en met nieuwe medewerkers. Dit brengt risico's met zich mee voor de samenwerking. Het systeem is niet robuust en er is veel afhankelijk van specifieke personen. Ook wijzen meerdere stakeholders op de vele **beleidswijzigingen** die vanuit de politiek worden aangekondigd, waardoor de “regels van het spel” constant veranderen. Dit zorgt ervoor dat medewerkers in veel onzekerheid werken en niet duidelijk kunnen zijn richting de ondernemer. Verder treden medewerkers van uitvoeringsorganisaties vaak weinig buiten de kaders volgens sommige stakeholders, uit **angst voor precedentwerking**.

Een vaak genoemd verbeterpunt is de kwaliteit van en het **kennisniveau** in adviezen en rapporten. Fouten in adviezen, adviseurs met onvoldoende kennis en onzorgvuldigheid door de hoge werkdruk in uitvoeringsorganisaties belemmeren het proces en beschadigen het vertrouwen. Ondernemers worden niet altijd geïnformeerd over de mogelijkheden en regelingen.

Verschillende mensen geven aan dat het **leren omgaan met verschillen in houding en gevoelens van verschillende ondernemers** ook een belangrijk aandachtspunt is in de werkwijze. Waar bijvoorbeeld de ene ondernemer veel meer gericht is op kansen, denkt de ander meer in risico's. Ook gevoelens van onrecht, wantrouwen en schaamte spelen een rol in het wel of niet vinden van een oplossing. Het opbouwen van een vertrouwensband is hiervoor erg belangrijk, blijkt uit de ervaring van mkb-consulenten, consulenten van Stut en Steun, het Vangnet Bijzondere Situaties en ook de taskforce mkb.

De afgelopen jaren zijn er veel partijen opgezet (iemand noemde dit een “overkill aan organisaties”) en veel beleidswijzigingen geweest. Hierdoor is de samenwerking soms inefficiënt. Dit maakt doorverwijzen van de ondernemer niet alleen ingewikkeld, maar zorgt er soms ook voor dat niemand helemaal de **verantwoordelijkheid** neemt voor dat de ondernemer goed terecht komt. De lange looptijd van het dossier heeft ook tot gevolg dat veel casussen al lang lopen. Er is dan zoveel toegezegd en gedaan, dat het bijna onmogelijk is om uit te pluizen wat er precies is gebeurd.

Daarnaast zijn er soms problemen in de **werkwijzen binnen organisaties**: zo spreken stakeholders zo nu en dan met medewerkers van het IMG en de NCG die wel mee willen werken aan een oplossing, maar binnen de organisatie tegen obstakels aanlopen. Ook bemoeien mensen van boven in de organisatie zich soms met casussen, terwijl ze niet de betrokkenheid of kennis hebben die er op uitvoerend niveau wel is. Binnen organisaties kan een **gebrek aan capaciteit en middelen** ook een belemmering vormen.

Tussen organisaties kunnen de **verschillende plannings** ook belemmerend werken, wanneer deze niet op elkaar aansluiten. Het streven is om flexibel te zijn, maar met zoveel partijen is dat erg lastig. Daarbij geldt ook nog dat de ondernemer een eigen tijdlijn en voorkeuren heeft, die volgens stakeholders momenteel niet altijd centraal staan in de werkwijze. Daarnaast spelen er soms **tegenstrijdige belangen** waardoor organisaties, instanties en overheden tegenover elkaar komen te staan. Door de versterkingsoperatie (in combinatie met schade) komen individuele belangen soms tegenover die van veiligheid (NCG), leefbaarheid en sociaal economische ontwikkeling van de regio (gemeenten en provincie) te staan. Het kan bijvoorbeeld gaan om een ondernemer die het versterkingstraject niet wil doorlopen en zijn zaak wil sluiten. De NCG kan dit faciliteren maar dit komt de leefbaarheid niet ten goede.

Maar er is ook een andere blik op deze complexiteit en belemmeringen:

“Mijns inziens wordt het moeilijk gemaakt en zien we veel meer beren op de weg dan er daadwerkelijk zijn. Je moet van tevoren wel dingen oplossen. Je moet de neuzen dezelfde kant op krijgen. Dus ik hoop dat dat in jullie rapport ook naar voren komt, van het valt best mee, maar je hebt wel speciale teams voor mkb nodig, je moet je kop erbij houden en die eigenaar en bewoner centraal zetten.” (NCG programmamanager)

5.1.4. Samenwerking IMG en NCG

We hebben ook aan stakeholders gevraagd naar de **samenwerking tussen het IMG en de NCG** en zij hadden hier veel ideeën bij. Hoewel veel partijen benoemen dat de samenwerking tussen de partijen lastig kan zijn en is geweest, geven zij ook allemaal aan dat het sinds kort beter gaat. Mensen weten elkaar beter te vinden en die onderlinge relaties zijn cruciaal: zo leer je elkaar begrijpen, bouw je vertrouwen op en verbeter je de samenwerking.

Hierbij zijn er wel bepaalde factoren die de samenwerking bemoeilijken, zoals het snelle verloop bij beide organisaties. De meest genoemde belemmering is de **privacywetgeving**, waardoor het IMG en de NCG niet in elkaars systemen kunnen kijken of dossiers met elkaar kunnen delen. Hierdoor vertragen processen en verlopen zaken minder pragmatisch. Ook wachten de NCG en het IMG soms op elkaar waardoor processen vertragen. Dit heeft uiteindelijk een grote impact op de ondernemer.

Hoewel stakeholders deze verschillende belemmeringen kunnen noemen, geven zij toch aan dat het goed wordt opgepakt als het IMG en de NCG écht moeten samenwerken (via team samenloop, duurzaam herstel). Dit gebeurt echter niet vaak, omdat de tijdlijnen van het IMG en de NCG vaak niet goed op elkaar aansluiten en er daardoor in de praktijk weinig kansen zijn om de koppeling te leggen. Wanneer het wel kan en gebeurt, kan het versnellend werken. Veel stakeholders zijn positief over (de pilot) duurzaam herstel.

5.2 Lessen voor de toekomst

In de interviews hebben we stakeholders ook gevraagd naar succesvolle elementen van hun huidige werkwijze en lessen voor de toekomst. Deze successen en lessen bespreken we hier aan de hand van drie thema's: (1) kennis en continuïteit, (2) werkwijze en (3) structuur en samenwerking.

5.2.1. Kennis en continuïteit

Voor de toekomst is het volgens stakeholders belangrijk om te investeren in kennis en continuïteit. Het hebben van overzicht en kennen van de voorgeschiedenis (collectief geheugen) van het hele gaswinningsdossier is belangrijk om de gevolgen te begrijpen maar ook om de juiste lijntjes uit te zetten en expertise in te schakelen. Stakeholders zien dat er nu meer kennis en overzicht is binnen de organisaties, maar geven ook aan dat het behouden daarvan lastig kan zijn. Dit komt mede doordat kennis zich aldoor ontwikkelt, er telkens nieuwe kennis nodig is en bij komt (denk bijvoorbeeld aan de kennis over de taxatie van bedrijfspanden), maar ook door het hoge verloop. Om kennis te behouden binnen de organisaties zou het behulpzaam kunnen zijn een programmabureau en projectleiderspool te starten voor *Nij begun* (het NPG is hier momenteel mee bezig). Daarnaast benadrukten geïnterviewden dat het belangrijk is om bij ondernemers ook externe expertise in te schakelen om de juiste beslissingen te kunnen maken (denk aan financieel adviseurs, accountants, etc.). Op het gebied van mkb is er onder stakeholders behoefte aan een completer beeld van wat er speelt (wie is 'de mkb'er' en is dat hetzelfde voor alle organisaties) en hoe het stakeholderveld in elkaar steekt. Dit overzicht kan helpen om sneller te schakelen naar oplossingen. Ook voor de ondernemers is het belangrijk om te weten bij wie je terecht kan.

5.2.2. Werkwijze

Er zijn verschillende aspecten van de werkwijze, waarvan sommige ook terugkwamen bij belemmeringen, die volgens stakeholders verbeterd zouden kunnen worden richting de toekomst.

Allereerst benoemden verschillende stakeholders het belang van proactieve en duidelijke **communicatie** met ondernemers. Er zijn verschillende manieren om dit te doen, bijvoorbeeld via inlooppunten, websites en advertenties. Het is ook belangrijk afspraken vast te leggen en deze na te komen.

Ten tweede noemen verschillende stakeholders dat **begrip, empathie, blijvende aandacht en luisterend vermogen** nodig zijn in de werkwijze, om zo goed te kunnen aansluiten op de behoeften van de ondernemer. De systeemwereld moet zich proberen aan te passen aan de leefwereld van de ondernemer. Dat kan betekenen dat snelheid niet altijd de oplossing is; het tempo moet passen bij de ondernemer. In het kader van het opbouwen van begrip en empathie, is het volgens stakeholders ook van belang dat er medewerkers zijn die zich gaan richten op ondernemers (denk aan de bewonersbegeleiders die specifiek ondernemers helpen) en/of dat organisaties meer (oud-)ondernemers in dienst nemen. Een accountant gaf aan dat je een ondernemer alleen kan doorgronden als je langer met iemand meeloopt, omdat 'het mkb' qua levensfasen, branches en typologieën divers is en elke ondernemer er anders in staat.

“Als ondernemer ben je al heel zelfstandig en neem je verantwoordelijkheid voor alles, en dat is al zwaar. En je hebt goede tijden en slechte tijden, economisch gezien enzo. En dit is iets wat er nog bovenop al die onzekerheid is gekomen. En als je dan kijkt naar hoe die instanties daarmee omgaan, vind ik dat zij daar echt te weinig bewustwording en empathie voor hebben. Dus de houding naar mkb'ers, het zou mooi zijn als dat ook gewoon een beetje verandert. Dat zij ook horen van ja, je hebt het wel zwaar gehad in die jaren. Of misschien nu nog steeds daardoor.” (Groninger Bodem Beweging)

“Wat mijns inziens gewoon heel erg nodig is, is dat er voor het mkb een zodanig goede benadering is dat iedereen zichzelf daar rechtgedaan voelt. Zonder dat er al te veel verschillen gaan optreden tussen mensen die wel vocaal aanwezig zijn en degenen die dat niet zijn.” (Gasberaad)

Ten derde is er in de interviews ook aangestuurd op het prioriteren van een kleiner aandeel ondernemers die in grote problemen zitten, in plaats van op de grote groep met wie het redelijk gaat. Volgens meerdere geïnterviewden blijven de meest complexe gevallen momenteel liggen, omdat er te weinig **maatwerk** wordt toegepast. In het dossier heerst een gegeneraliseerde manier van werken die niet voor iedereen werkt. Een uniforme werkwijze is goed voor schaalbaarheid en snelheid, maar lastig te verenigen met het maatwerk en de menselijke maat die nodig zijn in dit dossier. Veel stakeholders zijn het erover eens dat het bij mkb altijd gaat om maatwerk. Je kunt dus nooit alles vooraf plannen, ook al heb je veel kennis in huis.

Tenslotte werd in de interviews meermaals benadrukt dat **integraal en gebiedsgericht werken** kan helpen om meer kennis te krijgen over wat er speelt onder ondernemers. Het opstellen van een dorpsvisie zou hier erg bij helpen. Lokale plannen van aanpak zijn nu leidend maar lijken ook wat technisch ingestoken. De integrale aanpak kost misschien meer tijd maar dat levert wel een hoogwaardig eindproduct op.

5.2.3. Structuur en samenwerking

Als laatste hebben stakeholders verschillende lessen voor de toekomst benoemd op het gebied van structuur en samenwerking. Hoewel de samenwerking op veel vlakken is verbeterd, horen wij nog wel – zoals we ook benoemden bij belemmeringen – dat contrasterende belangen de samenwerking soms lastig maken. Dit veroorzaakt problemen, mede doordat deze belangen soms lang onuitgesproken blijven. Het zou helpen als er meer openheid was, zodat er een eerlijk gesprek gevoerd kan worden. Dit zou ook helpen met het verder brengen van een **integrale werkwijze**. Een stap in de goede richting lijkt de integrale blik van het Mkb-programma te zijn, die niet alleen schade en versterking meeneemt maar ook in brede zin kijkt: waar wil een ondernemer naartoe en wat is er nodig?

We sluiten dit stuk over lessen voor de toekomst graag af met iets dat bijna alle geïnterviewden ons mee hebben gegeven: het zou goed zijn als er in de toekomst **één aanspreekpunt/contactpersoon** is voor de ondernemer. Dit biedt duidelijkheid. Er is nu geen duidelijk aanspreekpunt, waardoor ze bij 'iedereen of bij niemand' aankloppen. Een vast contactpersoon kan de ondernemer helpen zich een weg te banen door het complexe systeem, omdat hij of zij verstand heeft van de problematiek, van het mkb en van de verschillende organisaties en regelingen. Deze persoon kan niet alleen het contact tussen organisaties en de ondernemer verbeteren, maar ook de onderlinge samenwerking. Zowel het Vangnet als de taskforce mkb geven aan dat voor complexe casussen een werkwijze waarbij alle communicatie door één persoon wordt overgenomen goed werkt.

“Dus dan ben ik ook heel rigoureuus: alle communicatie tussen alle partijen houdt op. Zorg dat alle communicatie gewoon via de taskforce, via mij gaat. Want anders zie ik niet meer wat iedereen ook alweer ondertussen belooft en doet. Weet je, daar heb ik heel veel werk aan. Dus dat doen we nu heel goed.” (Taskforce mkb)

Conclusies en aanbevelingen

In dit rapport staan twee hoofdvragen centraal. Wij vatten per hoofdvraag onze belangrijkste bevindingen samen.

Hoe ziet het mkb in het gaswinningsgebied eruit, welke impact ervaren ondernemers ten gevolge van de gaswinning en welke behoeften hebben zij?

Het mkb in de provincie Groningen betreft een diverse groep waarvan het overgrote deel (93%) micro mkb is. Zij ervaren op verschillende manieren de gevolgen van de gaswinningsproblematiek. Schade aan panden en de versterking spelen hier een rol, maar ook ondernemers wiens pand buiten de versterking valt of op norm is verklaard, ervaren de gevolgen. We concluderen dat zowel ondernemers als hun ondernemerszinnen in het gaswinningsgebied zijn aangetast door de problematiek. Dit heeft niet alleen een grote impact op de individuele ondernemers, hun gezinnen en personeel, maar ook op de leefbaarheid van het gebied als geheel.

Ondanks dat we in ons onderzoek verschillende vormen van positieve impact van de gaswinningsproblematiek op ondernemers en het gebied tegenkwamen, zoals een impuls voor bepaalde sectoren (zoals bouw en zakelijke dienstverlening), lag de nadruk toch op de vele vormen van negatieve impact.

Hoewel het niet mogelijk is om te bepalen hoeveel ondernemers precies vastlopen in het systeem, concluderen wij dat veel ondernemers enige vorm van negatieve impact ervaren. De verwachtingen over de aantallen ondernemers die vast (zullen) lopen, variëren. Wel kunnen we concluderen dat er veel stil ondernemersleed is en dat dit niet bij de instanties terecht komt.

De problemen waar ondernemers tegenaan lopen bij het hebben van schade, schadeherstel en de versterkingsoperatie, komen gedeeltelijk overeen met de problemen van particulieren. Denk bijvoorbeeld aan stress en onzekerheid door vertraging, gestegen bouwkosten, financiële tegenvallers, verloren tijd en psychosociale problematiek. Tegelijkertijd wordt bij ondernemers ook de onderneming – en daarmee hun inkomen en soms zelfs privé-vermogen – geraakt. Schade en versterking kunnen ook fiscale consequenties hebben. Ook ervaren sommige ondernemers ongelijkheid tussen de aanpak voor particulieren en de aanpak voor ondernemers. Zo zijn bijvoorbeeld veel meer vormen van compensatie beschikbaar voor particulieren en hebben ondernemers in de versterking het idee dat de NCG minder rekening houdt met hun persoonlijke situatie dan die van particulieren.

Schade en versterking zijn tijdrovend. Voor ondernemers gaat deze tijd af van de tijd die zij in hun onderneming kunnen steken. Deze verloren tijd kan leiden tot vermogens- en/of omzetschade. Telkens staan ondernemers dus voor een keuze: tijd stoppen in deze trajecten óf in de onderneming. Daarbij hebben of voelen ondernemers soms dat ze geen andere keuze hebben. De onveiligheid van, en schade aan, het gebouw moet worden aangepakt.

Naast de tijdsinvestering, kunnen schade en versterking ook op andere manieren negatieve impact hebben op ondernemingen. Zo kan schade aan het gebouw de uitstraling van de onderneming verslechteren en leiden tot verminderde klandizie. Ook het proces van versterking kan zorgen voor verminderde klandizie (doordat een onderneming bijvoorbeeld tijdelijk moet verplaatsen), een onveilig gevoel en financiële gevolgen. Ondernemers maken extra kosten voor de versterking, lopen omzet mis of kunnen geen goede bedrijfsplanning maken door alle onduidelijkheden rondom het versterkingstraject. Daarnaast observeren we dat er veel organisaties zijn die zich bezighouden met de ondernemer, maar dat het voor de ondernemer lastig is om dit speelveld te overzien. Bij al die onduidelijkheden zijn ondernemers niet gebaat; zij hebben behoefte aan heldere kaders, een strakke planning, goede communicatie en erkenning. In het kader van erkenning, zien we dat er behoefte is aan een rechtvaardige (financiële) compensatie.

Voor ondernemers geldt ook vaak dat de impact opstapelt. Veel van hen hebben niet alleen hun bedrijf in het gebied, maar zijn hier ook woonachtig. Dit betekent dat zij in hun thuissituatie ook te maken hebben met de gevolgen van de gaswinning. Daarbovenop komt nog dat ondernemers vaak contact hebben met klanten en personeel die ook woonachtig zijn in het gebied en kampen met de gevolgen van de gaswinning. Een ondernemer kan bijvoorbeeld te maken krijgen met ziekte en uitval onder het personeel, door de gevolgen van de gaswinning. Ook zijn ondernemers met veel klantcontact (denk bijvoorbeeld aan kappers, maar ook aannemers) voor hun klanten vaak een uitlaatklep en aanspreekpunt. We hebben gehoord dat personeel hierdoor soms geen zin meer heeft om in het gebied te werken.

Er zijn ook veel ondernemers, en de verwachting is dat dit er steeds meer worden, wiens pand op norm is verklaard. Hoewel een deel van hen blij zal zijn dat een (ingrijpende) versterking niet nodig is, blijven sommigen zitten met achterstallig onderhoud en uitgestelde investeringen, omdat zij ervan uit zijn gegaan dat hun pand versterkt zou worden.

We onderscheiden vier (extra) kwetsbare groepen ondernemers: 1) de kleine ondernemers, 2) ondernemers die afhankelijk zijn van de uitstraling van hun pand, 3) ondernemers op leeftijd en 4) ondernemers in de detailhandel

en horeca. Naast deze vier kwetsbaarheden zijn er andere factoren die de negatieve impact kunnen beïnvloeden, namelijk de mate van afhankelijkheid van de plek, het pand en/of de bijbehorende inboedel, de woonlocatie, het zijn van huurder of eigenaar en het aantal personeelsleden. Deze groepen en factoren benadrukken de diversiteit van het mkb en ook de noodzaak voor het bieden van maatwerk.

De versterking heeft ook impact op het gebied. Onder andere door het (tijdelijk) verlies van ondernemingen, doordat ze verplaatsen in het gebied, tijdelijk sluiten, of zelfs permanent sluiten omdat ondernemers, bijvoorbeeld omdat ze op leeftijd zijn, daarvoor (noodgedwongen) kiezen. Verder leiden het schadeherstel en de versterking tot veel werkzaamheden in (de stads- en dorpskernen van) het gebied. De overlast die hiermee wordt veroorzaakt, heeft niet alleen een nadelige invloed op de leefomgeving, maar kan ook voor (financieel) nadeel zorgen voor ondernemers die zelf niet in de versterking zitten, bijvoorbeeld door verminderde klandizie. Bovendien verslechteren het aanzicht van het gebied en het vestigingsklimaat door de werkzaamheden, de overlast en de zichtbare schade aan panden. Voor de sociale cohesie, leefbaarheid en aantrekkelijkheid van steden, dorpen en wijken zijn ondernemers en hun ondernemingen van groot belang. Zeker gezien de lange periode dat deze groep heeft moeten wachten op passende regelingen, is het logisch dat goede ondersteuning een prioriteit is.

Hoe zien het stakeholderveld en de regelingen eruit voor het mkb in het gaswinningsgebied en welke wensen en visies zijn er voor de toekomst?

We beantwoorden deze vraag aan de hand van drie thema's: 1) het functioneren van het systeem, 2) de afstemming van vraag en aanbod en 3) inzichten voor de toekomst.

Functioneren van het systeem

De problematiek bij het mkb in het gaswinningsgebied speelt al lang en heeft een complexe voorgeschiedenis. Lange tijd heeft het, ondanks vele signalen, ontbroken aan aandacht voor en een coherente aanpak van deze problemen van ondernemers. Hier lijkt recentelijk een verandering in te zijn gekomen. Met name het afgelopen jaar is er veel hulp voor ondernemers ingericht, zoals de taskforce mkb, de consultants van het Mkb-programma, de hulp vanuit het Vangnet en ook de regeling waardedaling niet-woningen die is opengesteld. Het is de vraag of dit voldoende is, of het goed is ingericht en of het voldoende aansluit bij de behoeften van de ondernemers.

Het valt ons op dat er een betere samenwerking lijkt te zijn tussen organisaties om tegemoet te komen aan ondernemers. Ook hebben veel van de stakeholders die wij spraken veelal een vergelijkbaar beeld van de problematiek, van ieders rol en van de bestaande samenwerkingsverbanden. Binnen dit complexe stakeholderveld, heeft eenieder de beste intenties om beter samen te werken en de aanpak voor ondernemers te verbeteren.

Door de aard van het dossier en keuzes uit het verleden is er niet één organisatie die eindverantwoordelijk is voor een goed eindresultaat voor de ondernemer. Iedereen werkt in principe binnen zijn of haar eigen verantwoordelijkheid en er wordt pas echt gezamenlijk naar een probleem gekeken wanneer een casus dermate complex is geworden dat deze bijvoorbeeld wordt doorverwezen naar een vangnet. Organisaties kunnen zich té verantwoordelijk voelen en proberen casuïstiek hierdoor zelf op te lossen, wat niet altijd tot het gewenste resultaat leidt.

We concluderen dat er op dit moment geen partij is die een integraal beeld heeft van de situatie van een ondernemer. Er zijn veel partijen betrokken bij casuïstiek, waarbij elke organisatie slechts een stukje van de problematiek in beeld heeft. Zoals uit ons onderzoek en ook het onderzoek van Gronings Perspectief (Van der Molen et al., 2025) blijkt, leidt juist de samenloop van verschillende problemen tot het vastlopen van ondernemers.

De ondernemer is afhankelijk van organisaties voor de planning en het proces van schadeafhandeling en versterking, maar wanneer het niet goed verloopt, moet de ondernemer dit bij diezelfde organisaties aankaarten. De inschatting van de ernst van de problematiek waarin de ondernemer zich bevindt, gebeurt op basis van persoonlijke opvattingen. Dit is vaak een gefragmenteerd beeld, gezien het gebrek aan een integrale blik van de situatie van ondernemers. Hierdoor kan er willekeur ontstaan, bijvoorbeeld in de doorverwijzingen naar vangnetten.

We zien dat de samenwerking binnen het systeem kwetsbaar is, omdat deze persoonsgebonden is. Als de samenwerking immers sterk leunt op persoonlijke netwerken dan is deze kwetsbaar door verloop en uitval.

Afstemming vraag en aanbod

Hoewel we zien dat er in toenemende mate regelingen beschikbaar zijn, wordt het mkb uitgesloten voor veel regelingen die het verschil kunnen maken of erkenning kunnen bieden. We observeren dat staatssteunregels hier een belemmering vormen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de maatregelen voor verduurzaming, de immateriële schadevergoeding en de 2.500 euro tegemoetkoming van de NCG. Hoewel er intussen wel een regeling is voor de waardedaling van bedrijfspanden, wordt hiermee alleen de waardedaling in stenen gecompenseerd en geen eventuele vermogensschade (waardedaling van de bedrijfsinvulling) van ondernemers.

Voor de regelingen die er wel zijn, geldt dat deze niet altijd even toegankelijk zijn. Het aanvragen van de regelingen is ingewikkeld en kost daardoor tijd (en soms ook geld), die een ondernemer niet meer in de onderneming kan steken. Daardoor is het al gauw niet meer haalbaar voor een ondernemer om een regeling aan te vragen.

Er zijn veel regelingen gericht op de toekomst van de onderneming. Om hier gebruik van te kunnen gaan maken, moet de ondernemer hier aan toe zijn. Vaak zitten ze nog midden in schade- en versterkingstrajecten waardoor ze behoefte hebben aan regelingen die hen helpen een gezonde onderneming te behouden, terwijl ze de gaswinningsproblematiek het hoofd bieden.

Hoewel de gedeelde winst en inkomsten van ondernemers door schadeherstel en het versterkingsproces in principe vergoed worden, zijn hier ook onduidelijkheden en complexiteiten. In onze interviews en de interviews van Gronings Perspectief zien we dat de corona pandemie veel impact heeft gehad op ondernemingen, waardoor het compenseren op basis van winst onvoldoende lijkt. Ondernemers hebben gedeelde omzet door tijdsinvesteringen in hun dossier, werkzaamheden in dorpen en het schadeherstel en de versterking zelf. Zij worden hier niet (altijd) voldoende voor gecompenseerd.

Verder merken wij op dat er nog steeds onduidelijkheid is over de verantwoordelijkheid rond bepaalde regelingen, zoals de nadeelcompensatieregeling voor de overlast van werkzaamheden in het dorp. Wie is hier verantwoordelijk voor in de context van de versterkingsoperatie? En wanneer komt een ondernemer hiervoor in aanmerking? Nadeelcompensatie hangt per wet vast aan uitgegeven vergunningen, maar in het gaswinningsgebied zijn er ook veel werkzaamheden die niet vergunningplichtig zijn. Waar kunnen ondernemers bij overlast van niet-vergunningplichtige werkzaamheden terecht? Er lijkt hier handelingsverlegenheid op te treden, mogelijk door een tekort aan middelen. Er is een risico dat ondernemers de dupe worden van de onduidelijkheid rondom het uitvoeren van regelingen en de verschillende (financiële) belangen die spelen tussen en binnen organisaties.

We observeren dat er een systeem is gecreëerd waarbij je de alarmklok moet luiden voordat je hulp krijgt. Het zou goed zijn als de drempel voor ondersteuning verlaagd wordt. We zien dat er veel bereidheid is om ondernemers te helpen, wanneer zij eenmaal in beeld zijn bij organisaties. Echter merken we op dat mensen die de weg weten te vinden en zich duidelijk uitspreken, makkelijker terecht komen bij de juiste organisaties en regelingen.

Hoewel het voor stakeholders onderling steeds duidelijker is hoe het systeem werkt, kan de informatievoorziening richting het mkb nog beter. We zien dat organisaties en regelingen niet goed bekend zijn bij ondernemers. Voor sommige ondernemers, maar ook professionals die verder op afstand staan, is het onduidelijk hoe het hele stakeholderveld eruit ziet en wie verantwoordelijk is voor wat.

Verder zorgt een gebrek aan communicatie vanuit de NCG voorafgaand aan de versterkingsadviezen ervoor dat ondernemers lang buiten beeld blijven en er problemen ontstaan. Er lijkt hier te weinig besef te zijn van de gevolgen van opname in de versterkingsscope voor een onderneming en de impact van werkzaamheden in de omgeving.

Inzichten voor de toekomst

Uit ons onderzoek blijkt dat er een sterke vraag is naar één loket voor ondernemers. Er is behoefte aan versimpeling, zonder het huidige systeem aan te passen. Hoe dit er precies uit moet zien, is ingewikkeld. Het zou voor ondernemers helpend zijn om één contactpersoon te hebben, maar wellicht ook iemand die hun dossier(s) kan behartigen.

De visies van stakeholders op de toekomst verschillen; zo denken sommigen dat het grootste deel van de ondernemingen nu wel in beeld is, terwijl anderen denken dat we slechts het topje van de ijsberg gezien hebben. Dit komt doordat stakeholders verschillende beelden hebben bij de grootte van de problematiek en wat 'complexe' situaties zijn, mede doordat de vraagstukken en problematiek van ondernemers waar organisaties zich mee bezighouden van verschillende omvang zijn. We zien dat er het afgelopen jaar veel nieuwe ondernemers in beeld zijn gekomen bij verschillende organisaties en dat met het verloop van de tijd veel situaties van inwoners en ondernemers ingewikkelder worden. Het is voor ons dus niet verrassend dat verschillende stakeholders een toename van casussen voorspellen. Toch blijft het vergelijken en duiden van cijfers moeilijk.

Hoewel beelden van de grootte van de impact verschillend waren, zagen we dat stakeholders vergelijkbare wensen en visies voor die toekomst hebben. De lessen hiervoor liggen volgens stakeholders mede bij het verbeteren van kennis. Het kennisniveau onder stakeholders van (de diversiteit van) het ondernemerschap is soms ontoereikend. Ook zijn continuïteit, betere communicatie en begrip van ondernemen (mogelijk door het aanwijzen van één contactpersoon voor ondernemers) belangrijk. Daarnaast vinden ze het toepassen van maatwerk en een integrale, gebiedsgerichte aanpak belangrijk richting de toekomst.

Samenvattend zien we dat de gevolgen voor het mkb lange tijd een blinde vlek zijn geweest in beleid. De lange geschiedenis van (niet nagekomen) toezeggingen en beloftes hebben nu zijn weerslag en komen tot uiting in het gebrek aan vertrouwen in instanties, een stapeling van problemen en een kwetsbaar ondernemerslandschap. De

afgelopen jaren zijn er veel stappen in de goede richting gezet om de mkb'er beter te ondersteunen, maar we observeren ook dat er nog veel nodig is om ondernemers weer te laten ondernemen op een gelijk niveau met de rest van Nederland. De uitwerking van de ingezette koers moet zich daarnaast ook nog bewijzen. We zien hierin ook meerdere belemmeringen die op korte termijn aangepakt moeten worden en waarover we hieronder aanbevelingen doen. We observeren dat er op het moment in het dossier nog steeds onduidelijkheden zijn waar ondernemers onder lijden. Dit betreft bijvoorbeeld discussies over verantwoordelijkheden en middelen. Deze gesprekken zouden achter gesloten deuren moeten plaatsvinden zonder dat de ondernemer hier hinder van ondervindt. Op het moment observeren we dat door de nieuwe wijzigingen in het dossier binnen overheidslagen een reactieve houding is ontstaan om de beleidswijzigingen in goede banen te leiden, waar juist een proactieve houding naar ondernemers zelf wenselijk is. Wat hebben zij nodig? De overheid heeft hen in dit dossier een lange tijd niet de prioriteit gemaakt en dit heeft geleid tot gestapelde problematiek. De stappen die al gezet zijn op het gebied van samenwerking en een aanpak voor het mkb moeten doorgezet worden en het zou goed zijn om hierin een probleemoplossende, proactieve houding verder te ontwikkelen.

Aanbevelingen

We splitsen de aanbevelingen uit naar het systeem en regelingen, en we sluiten af met enkele aanbevelingen aan de NCG, die in dit onderzoek opdrachtgever was.

Systeem

De diversiteit van het mkb is dermate hoog dat casuïstiek alleen opgelost kan worden door het bieden van **maatwerk**. Binnen het systeem moet daar begrip en ruimte voor zijn.

We raden aan om ondernemers mee te laten denken in de schadeafhandeling en versterking en **hun oplossingsrichtingen serieus mee te nemen**. We zien dat het op dit moment in het systeem nog veel draait om juridische kaders en financiële verantwoording. Dit belemmert het vinden van oplossingen voor ondernemers.

Gezien het feit dat ondernemers in ingewikkelde situaties terecht kunnen komen en al jarenlang in de wachtstand zitten met betrekking tot de versterking, bevelen wij aan **sneller** tot besluitvorming te komen. Het sneller doorlopen van procedures (rond juridisch en financiële vraagstukken, vergunningen, etc.) creëert ruimte en tijd voor de ondernemer om beslissingen en initiatieven te nemen die goed zijn voor de onderneming.

Wij merken dat er veel organisaties zijn die ondersteuning bieden aan ondernemers, maar dat zij niet allemaal het benodigde **mandaat** hebben om de problematiek op te lossen. Hierdoor loop je het risico dat ondernemers langdurig bij instanties lopen, maar de problematiek niet vermindert.

Wij willen de meerwaarde van **integraal werken** benadrukken. Er is behoefte aan een werkwijze waarin de situatie van een ondernemer integraal op casus-niveau wordt beschouwd.

Een **proactieve en persoonlijke werkwijze** richting de ondernemer is van groot belang. Tijdens ons onderzoek merkten we hoeveel er op verschillende organisaties afkomt (denk bijvoorbeeld aan de uitwerking van maatregelen uit *Nij begun*). Dit kan leiden tot een reactieve werkwijze met een focus op het uitwerken van beleid. We verwachten dat als er vaker en eerder in gesprek wordt gegaan met ondernemers, er mogelijk minder problemen ontstaan. Dit zou het vertrouwen van ondernemers in de verschillende instanties ook ten goede kunnen komen.

Verder sluiten wij ons aan bij wat we veel hoorden in onze interviews: het zou goed zijn als er **één duidelijk contactpersoon** is voor ondernemers in het gaswinningsgebied, voor zowel schadeafhandeling, versterking als toekomstperspectief. Deze contactpersoon kan ervoor zorgen dat een ondernemer rechtstreeks bij de juiste organisatie hulp kan vragen.

Bij sommige ondernemers lijkt er behoefte te zijn aan **iemand die de regie overneemt** om hun belangen te behartigen en hen te ontlasten. Het Vangnet doet dit in sommige gevallen op doorverwijzing en de consulenten kunnen ondernemers op bepaalde vraagstukken ondersteunen, maar kunnen geen dossiers overnemen. Het huidige systeem biedt geen mogelijkheid voor ondernemers om zelf te besluiten dat ze hun dossier willen overhandigen aan een dossier-beharter.

Daarnaast is het binnen organisaties van belang een **helder beeld van de kaders en regelingen** te scheppen die er beschikbaar zijn. Hier zijn zowel ondernemers als nieuwe mensen op het dossier bij gebaat.

De samenwerking tussen stakeholders is verbeterd, maar nog sterk persoonsgebonden. We raden aan om te investeren in de **institutionalisering van die samenwerking** en het creëren van gezamenlijke werkplekken.

We merken op dat iedereen van goede wil is, maar zien tegelijkertijd op dat er nog altijd ondernemers in complexe situaties terecht komen en/of het gevoel hebben nergens terecht te kunnen. Soms lijkt het erop dat, juist omdat er zoveel organisaties betrokken zijn, niemand zich eindverantwoordelijk voelt voor het goed toekomen van de ondernemer: **allemands werk is niemands werk**. We raden aan om betere afspraken te maken over wie **eindverantwoordelijk** is voor een goede afloop van schade en versterking en het toekomstperspectief van ondernemingen in het gebied. Het is goed om dit te beleggen bij een bestaande organisatie in het dossier, om het systeem niet onnodig complexer te maken.

In de samenwerking en werkwijze zouden wij daarnaast aanraden om de focus te leggen op het gaandeweg verbeteren, in plaats van het opzetten van nieuwe pilots en aanpakken. Zoals stakeholders veelal aangeven: **pas het systeem niet meer aan, maar verbeter dat wat er is**.

Uit onze interviews halen wij ook het belang van de maatschappelijke organisaties en een goed verenigd mkb om wensen en behoeften te verhelderen en te delen. Het zou goed zijn als verschillende stakeholders de maatschappelijke organisaties (blijven) **faciliteren**. In het **beter verenigen van ondernemers** zouden belangenorganisaties, zoals lokale brancheverenigingen of VNO NCW MKB Noord, een rol kunnen spelen. Dit kan door meer middelen vrij te maken, zodat deze verenigingen momenten kunnen organiseren waarop ondernemers elkaar ontmoeten, zoals dat in het verleden succesvol is gebleken. Een beter verenigd ondernemerslandschap kan zorgen voor een betere afstemming van de versterkingswerkzaamheden, zodat dit proces minder impact heeft op de omgeving.

Aan alle stakeholders willen we meegeven: **doe wat het beste is voor de ondernemer**. Hiervoor zal het soms nodig zijn om over de eigen schaduw heen te stappen. Bijvoorbeeld door te besluiten dat een ondernemer meer gebaat is bij hulp van een andere organisatie, in plaats van het zelf te blijven proberen. Een eventueel gevoel van onderlinge concurrentie is niet helpend.

Regelingen

Eén van de grote belemmeringen die wij zijn tegengekomen is de regelgeving rondom staatssteun. Daarom suggereren meerdere stakeholders dat het goed zou zijn om een **staatssteunanalyse** te doen voor het hele gebied. Een ontheffing vanuit de EU voor dit gebied zou ondernemers meer mogelijkheden geven om op hetzelfde niveau te ondernemen als in andere gebieden. Het gaat er dus niet om dat ondernemingen er economisch voordeel bij hebben. De gaswinningsproblematiek heeft in zo'n grote mate impact op het gebied dat de (start)positie van ondernemers anders is dan in de rest van het land. Hierbij zijn de principes van *equality* en *equity* van belang. Bij *equality* ga je ervan uit dat, als je iedereen hetzelfde aanbiedt, iedereen gelijk uitkomt. Bij *equity* hou je er rekening mee dat niet iedereen een gelijke startpositie heeft: om iedereen op gelijk niveau te brengen moet je dus verschillende dingen aanbieden aan verschillende groepen. Wij bevelen daarom aan om een staatssteunanalyse te doen voor het gehele gebied.

Een tweede aanbeveling rondom de regelingen is om compensatie te bieden voor **vermogensschade**. Uit de vele interviews begrijpen wij de complexiteit om dit te berekenen. Tegelijkertijd zien we ook de grote impact op ondernemers; het is ingewikkeld om geleden vermogensschade te bewijzen (bijvoorbeeld door corona of omdat het lastig is te bewijzen hoeveel klandizie er zou zijn geweest zonder de gaswinningsproblematiek). Ook ondernemingen met panden die op norm zijn verklaard, kunnen financiële schade lijden doordat zij bijvoorbeeld lange tijd onderhoud en investeringen hebben uitgesteld.

Voor ondernemers die last hebben van de werkzaamheden rond schade en versterking in hun omgeving, bestaat er een **nadeelcompensatieregeling**. We constateren dat er veel onduidelijkheid is rond deze regeling. Het blijkt landelijk, door ingewikkelde procedures, vaak bijzonder lastig voor ondernemers om nadeel gecompenseerd te krijgen via deze regeling (Lucassen, 2019). Dit zien wij ook in het gaswinningsdossier: er is veel onduidelijkheid over verantwoordelijkheden, verschillende gemeenten lijken verschillende aanpakken te hanteren en een ondernemer moet eerst een vast bedrag betalen om nadeelcompensatie aan te vragen. De verantwoordelijkheden rond nadeelcompensatie moeten worden verduidelijkt en het proces voor het aanvragen moet toegankelijker worden gemaakt voor ondernemers.

We bevelen aan om goed te kijken naar het compenseren van tijd, en dus **winst-, omzet- en inkomstenderving** van ondernemingen door schadeafhandeling en versterking. Hoewel er verschillende regelingen zijn voor winst- en inkomstenderving, zien we dat het bewijzen van deze economische schade complex kan zijn, zeker omdat de corona pandemie soms invloed heeft gehad op de bedrijfsresultaten.

Verder willen we erop wijzen dat ondernemers die in het gebied ondernemen, maar er niet wonen, op dit moment geen **immateriële schadevergoeding** kunnen krijgen. Uit ons onderzoek, en eerder onderzoek, blijkt dat ondernemers ook negatieve (psychosociale) impact kunnen ervaren ten gevolge van de gaswinning. Wij doen dan ook de aanbeveling om deze regeling uit te breiden voor ondernemers die in het gebied ondernemen. Dit betreft ook huurders.

Ten slotte willen we meegeven dat het belangrijk is om regelingen **toegankelijk** te maken en te richten op een **brede doelgroep**. Uit ons onderzoek blijkt dat een brede en diverse groep ondernemers last kan hebben van de problematiek. Denk hierbij niet alleen aan ondernemers in de versterking, maar ook aan ondernemers die een op norm verklaring hebben gekregen en huurders en ondernemers die buiten de versterkingsscope vallen. Daarom bevelen wij aan om (nieuwe) regelingen, zoals de investeringsregeling die nu wordt opgesteld, te richten op een brede doelgroep.

NCG

Omdat NCG opdrachtgever is, hebben we ook nagedacht over aandachtspunten die specifiek voor hen relevant zijn. Er zijn ons verschillende dingen opgevallen (die overigens deels al bekend zijn bij NCG, maar die we toch noemen vanwege de volledigheid).

Wij adviseren de NCG om te investeren in een beter voortraject. Aangezien we constateren dat er veel problemen ontstaan voorafgaand aan de versterking, zou het raadzaam zijn om **vroegtijdig** in gesprek te gaan met ondernemers (ook huurders) over wat zij nodig hebben om hun onderneming te ondersteunen in het versterkingstraject. Dit kan gaan om een breed pakket aan mogelijkheden, inclusief tijdelijke versterkingsmaatregelen om mogelijke sluiting en verzekeringsproblematiek te voorkomen. Een proactieve benadering zorgt ervoor dat een ondernemer en eventuele problemen eerder in beeld komen.

Uit ons onderzoek maken we ook op dat er nog verbetering mogelijk is in het **mandaat van bewonersbegeleiders**. Dit mandaat is een belangrijke stap om medewerkers meer ruimte en vrijheid te geven om naar eigen beoordeling stappen te zetten. Tegelijkertijd horen wij dat dit mandaat, door aanwezige controlemechanismen, nog niet altijd vrijelijk en naar eigen inzicht ingezet kan worden door bewonersbegeleiders.

Om de samenloop van schade en versterking beter te laten verlopen voor ondernemers, raden we aan om de **data-uitwisseling** tussen het IMG en de NCG te versnellen en te verbeteren. AVG vraagstukken zijn hierin vaak belemmerend.

We adviseren de NCG om te werken aan **duidelijke en betrouwbare planningen**. Dit is voor de bedrijfsplanning van ondernemers van groot belang. Een ondernemer moet veel zaken regelen ter voorbereiding op de versterking, zoals tijdelijke huisvesting en het voorbereiden van de (eventuele) sluiting of verhuizing van het bedrijf.

We zien dat versterking en sloop-nieuwbouw grote **financiële gevolgen** kunnen hebben voor ondernemers. We bevelen de NCG aan hierin een proactieve houding aan te nemen en voor betere afstemming te zorgen met partijen om te zorgen dat ondernemers geen financieel nadeel ervaren.

Daarnaast willen we de NCG adviseren om te werken aan een **uniforme aanpak** met teams en bewonersbegeleiders specifiek voor het mkb. Uit ons onderzoek blijkt dat er op dit moment nog op verschillende wijzen wordt gewerkt binnen verschillende gebieden (Eemsdelta en Stad & Ommeland) en aanpakken van de NCG (denk aan de aanpak historisch centrum Appingedam). Met een uniforme aanpak kan de ongelijkheid in het dossier beter worden aangepakt.

Ten slotte willen we aanbevelen om een **nazorgfase** in te richten. We weten dat hieraan gewerkt wordt voor particulieren en ondernemers van wie de panden versterkt zijn, maar ook voor ondernemers met panden die op norm verklaard zijn, kan dit van groot belang zijn. In de nazorgfase kunnen allerlei zaken aan bod komen zoals vraagstukken rondom achterstallig onderhoud door het wachten op een versterkingsadvies tot de sociale impact van het jarenlang on hold staan. De werkwijze van de Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied Groningen, gericht op existentiële vraagstukken, geeft hiervoor aanknopingspunten.

Tot slot

Uit onze aanbevelingen kunnen we opmaken dat er nog de nodige stappen gezet moeten worden om een betere toekomst voor ondernemers in de regio vorm te geven. De aanbevelingen zijn relevant voor alle stakeholders. In het kader van duurzaam herstel zijn de lessen en aanbevelingen ook nadrukkelijk voor het IMG relevant. Met de recente uitbreiding van hun taken zullen zij meer rechtstreeks contact hebben met inwoners en ondernemers. Het uitvoeren van duurzaam herstel kan leiden tot een stapeling van uitdagingen en problemen waar ondernemers mee te maken krijgen. Als laatste zien wij dat de Economische Agenda, gericht op het verbeteren van het sociaal-economisch perspectief voor de regio, een aanknopingspunt is voor het verbeteren van het ondernemerslandschap. Het valt ons hierbij op dat er in verschillende onderzoeken, die als basis worden gebruikt voor deze plannen en ontwikkeling, weinig rekening wordt gehouden met de aantasting en kwetsbaarheden van het ondernemerschap in de regio door de gaswinningsproblematiek. Juist op deze kwetsbare groepen zou de focus moeten liggen om te kunnen profiteren van het *Nij begun* geld, wat bedoeld is voor het inlossen van de ereschuld aan Groningen.

Literatuurlijst

Alsem, K. J., Boisen, M., Koster, S., & Wever, J. (2021). *Het imago van Groningen in 2020* (Marklinqpublicatie; Nr. 21). Hanzehogeschool Groningen.

Busscher, N., De Vries, P. M. J., Adams, W. & Postmes T. (2020). *Gaswinning, aardbevingen en de maatschappelijke gevolgen voor de provincie Groningen en haar bewoners – overzicht onderzoeken juni 2018 – juli 2019*. Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Busscher, N., Postmes, T., Hupkes, S., Adams, W.J. (2021). *Perspectief van bewoners in de versterking*. Groningen: Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Busscher, N., Hupkes, S., Postmes, T. (2022). *Hulp bij bijzondere en schrijnende situaties in Groningen: een evaluatie en vooruitblik*. Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023). *Vestigingen van bedrijven; grootte, rechtsvorm, bedrijfstak, regio* [dataset]. Geraadpleegd op 28 augustus 2024, via <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81644NED/table>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024a). *Bedrijven in de regio* [Webpagina]. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/diversen/2024/de-regionale-economie-2023/3-bedrijven-in-de-regio>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024b). *Bedrijven* [Webpagina]. <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-economie/bedrijven>

Commissie Bijzondere Situaties. (2015). *Jaarverslag 2015; Tevens eindrapportage van de tijdelijke commissie die per 1-1-2016 als permanente Commissie wordt ingesteld*. <https://vangnetbijzondersituaties.nl/wp-content/uploads/2023/06/Jaarverslag-2015-CBS-Digitaal.pdf>

Commissie Bijzondere Situaties. (2016). *Jaarverslag 2016*. <https://vangnetbijzondersituaties.nl/wp-content/uploads/2023/06/Jaarverslag-2016-Commissie-Bijzondere-Situaties-1.pdf>

Commissie Bijzondere Situaties. (2017). *Jaarverslag 2017*. <https://vangnetbijzondersituaties.nl/wp-content/uploads/2023/06/Jaarverslag-2017-CBS-Digitaal.pdf>

Commissie Bijzondere Situaties. (2018). *Jaarverslag 2018*. https://vangnetbijzondersituaties.nl/wp-content/uploads/2023/06/Jaarverslag-2018-CBS_Digitale-versie-PDF.pdf

Commissie Bijzondere Situaties. (2019). *Jaarverslag 2019*. https://vangnetbijzondersituaties.nl/wp-content/uploads/2023/06/Jaarverslag-2019-CBS_digitaal.pdf

Commissie Bijzondere Situaties. (2020). *Jaarverslag 2020*. <https://vangnetbijzondersituaties.nl/wp-content/uploads/2023/06/Jaarverslag-2020-CBS-digitaal.pdf>

Commissie Bijzondere Situaties (2021). *Jaarverslag 2021*. https://vangnetbijzondersituaties.nl/wp-content/uploads/2023/06/Jaarverslag-2021_CBS_Mailversie.pdf

Commissie Bijzondere Situaties. (2022). *Jaarverslag 2022*. https://vangnetbijzondersituaties.nl/wp-content/uploads/2023/06/Jaarverslag-2022-CBS_Mailversie.pdf

Commissie van Heijst. (2023). *Advies inzake waardedaling niet-woningen in het aardbevingsgebied Groningen*.

Conradie, M., Lenderink, T., Koopman, M., & Visscher, T. (2024). *Ontwikkeling mkb-ondernemers in aardbevingsgebied* (Nr. 2024/154). Ipsos I&O en Decisio.

DESAN Research Solutions. (oktober 2023). *Tevredenheidsonderzoek NCG*. Nationaal Coördinator Groningen.

Enigma Research. (2023). *Bodem in zicht: Rapportage onderzoek naar afhandeling van schade door mijnbouw*.

- Europese Commissie. (z.d.). *SME definition—European Commission*. Geraadpleegd op 2 december 2024, via https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-fundamentals/sme-definition_en
- GBB. (2020). De noodklok luidt voor het MKB in het aardbevingsgebied. <https:// groningen-bodem-beweging.nl/wp-content/uploads/2020/05/Notitie-De-noodklok-luidt-voor-het-MKB-in-het-aardbevingsgebied.pdf>
- Hupkes, S., Adams, W., Busscher, N. & Postmes, T. (2021). *Inzicht in impact. De gevolgen van de gaswinning voor de bewoners van Groningen. Kennisoverzicht juli 2019 – juli 2020*. Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen
- IMG. (2021a). *IMG Jaarverslag 2021*. <https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/bqkxsb/img-jaarverslag-2021.pdf>
- IMG. (2021b). *Beslisboom uitvraag BTW*. <https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/w5cbOmdm/beslisboom-uitvraag-btw-210701.pdf>
- IMG. (2022). *IMG Jaarverslag 2022*. <https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/m4knvv4s/img-jaarverslag-2022.pdf>
- IMG. (2023). *IMG Jaarverslag 2023*. <https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/pn3n1iim/img-jaarverslag-2023-def-18-mrt.pdf>
- IMG. (2024). *1.634 Meldingen voor fysieke schade, waardedaling en immateriële schade*. Geraadpleegd op 27 november 2024, via <https://www.schadedoormijnbouw.nl/nieuws/2024/10/1634-meldingen-voor-fysieke-schade-waardedaling-en-immateriele-schade#:~:text=Sinds%20de%20start%20in%202018,aanvragen%20voor%20de%20vaste%20vergoeding>
- Interventieteam Vastgelopen Situaties. (2024). *Vierde rapportage Interventieteam Vastgelopen situaties (juni 2023 – maart 2024)*. <https://open.overheid.nl/documenten/O588312c-5962-4d46-a5d1-8549636cca5c/file>
- Kanis, B., D'Amore, C., van der Molen, J., Berends, S., Rozema, M., Scherpenzeel, A., Scheffelaar, J., Boendermaker, M., & Dückers, M. (2024). *De psychosociale impact van de gaswinningsproblematiek op bewoners in 2023: Gronings Perspectief fase 4*. Rijksuniversiteit Groningen: Gronings Perspectief.
- Kantar Public. (2022). *Imago Monitor Groningen: 1-Meting Imago Monitor Groningen 2022*.
- Kantar Public. (2023). *Imago Monitor Groningen: Derde meting Imago Monitor Groningen 2023*.
- KVK. (2024). *KVK Regiodata—Jouw regio in beeld [dataset]*. Geraadpleegd op 1 november 2024, via <https://regiodata.kvk.nl/>
- Lucassen, M. (23 augustus 2019). *Nadeelcompensatie: als de overheid overlast veroorzaakt, is het smoezenboek paraat. Follow the Money*. <https://www.ftm.nl/artikelen/nadeelcompensatie-overlast-middenstand?share=YUfSRscsBNO8GwdRORwWIEABnLvVWJo7AzmDIHNBUl2EOvNKiLORMP99RQEbBsg%3D%3D>
- Middeldorp, M., Veldkamp, J., & Joosse, A. (2024). *Aanknopingspunten voor (een) Nij Begun*. Atlas Research.
- Mkb-programma. (2024). *Begeleiding*. Geraadpleegd op 5 november 2024, via <https://www.mkbprogramma.nl/begeleiding>
- Meedenken over uitgangspunten economische agenda Nij Begun*. (15 juli 2024). <https://www.provinciegroningen.nl/actueel/nieuws/nieuwsartikel/meedenken-over-uitgangspunten-economische-agenda-nij-begun/>
- Postmes, T., Stroebe, K., Richardson, J., LeKander, B., Greven, F., & Broer, J. (2018). *Gevolgen van bodembeweging voor Groningers: Ervaren veiligheid, gezondheid en toekomstperspectief 2016–2017*. Heymans Institute, University of Groningen: Gronings Perspectief.

Postmes, T., de Jong, M., Schoutens, L., Adams, W., van Delden, C., Boendermaker, M., Kanis, B., & Stroebe, K. (2020). *Door schade wijzer: Het proces van schademeldingen en haar geschiedenis*. Heymans Institute, University of Groningen: Gronings Perspectief.

Pot, H. & Ubels, H. (2023). Gebiedsgerichte aanpak en inwonerbetrokkenheid in de versterkingsopgave. Een wondermelange voor herstel van persoonlijk welzijn, lokale leefbaarheid en vertrouwen in de overheid? (p. 362–379). In: Schreuder, W. E., Busscher, N., & Postmes, T. (2023). *Inzicht in impact. De maatschappelijke gevolgen van de gaswinning en denkrichtingen voor de toekomst*. Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Plan voor de Groningers. (2023). <https://vnoncw-mkbnoord.nl/uploads/default/p/l/plan-voor-de-groningers.pdf>

Rijksoverheid. (2020). *Bestuurlijke afspraken versterking Groningen*.

Rijksoverheid. (2023). *Kamerbrief over Nij begun: op weg naar erkenning, herstel en perspectief*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/04/25/nij-begun-op-weg-naar-erkenning-herstel-en-perspectief>

Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat. (2024). *Voortgang taskforces, vangnetten en andere regelingen t.b.v. mkb-ondernemers, agrariërs en complexe problematiek bewoners*. Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Schreuder, W. E., Busscher, N., & Postmes, T. (2023). *Inzicht in impact. De maatschappelijke gevolgen van de gaswinning en denkrichtingen voor de toekomst*. Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Sluiter, K., van Valkengoed, A.M., Greven, I. & Simon, C. (2018). *Literatuurstudie Maatschappelijke Gevolgen Bodembeweging Groningen*. Sociaal Planbureau Groningen.

Stroebe, K., Postmes, T., Richardson, J., Kanis, B., de Jong, M., Boendermaker, M., & Schoutens. (2020). *De sociale impact van de gaswinning in Groningen, juni 2020*. Rijksuniversiteit Groningen: Gronings Perspectief.

Stut en Steun—Onafhankelijke hulp bij mijnbouwschade. (n.d.). Geraadpleegd op 6 november 2024, via <https://stutensteun.nl/>

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2023). *Groningers boven gas. Rapport parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen*.

Van der Molen, J., Rozema, M., Berends, S., Kanis, B., D'Amore, C., Boendermaker, M., Dückers, M. & Scherpenzeel, A. (2025). *Ondernemen in een bewogen context: inzichten uit een kwalitatieve studie. Gronings Perspectief fase 4*. Heymans Instituut, Rijksuniversiteit Groningen.

Van der Togt, R. (2024). *Analyse van ondernemersperspectieven in het Groningse Aardbevingsgebied: Diepte-interviewsrapport*. Provincie Groningen: Mkb-programma.

Bijlage 1. Mediaoverzicht

Podcast

(18 november 2022). Groningen Tapes. ONL voor Ondernemers. <https://soundcloud.com/onlvoorondernemers/groningen-tapes-mark-willem-evenhuis>

Bram van Eijndhoven. (30 november 2022). 'Aardbevingsschade heeft niets met ondernemersrisico te maken'. BNR. <https://www.bnr.nl/nieuws/binnenland/10495899/aardbevingsschade-heeft-niets-met-ondernemersrisico-te-maken>

2024

Remco van Veluwen (6 november 2024). Marsha (48) en Corrie (75) misten 'hun' Kruidvat in Appingedam. Nu is de winkel weer open. 'Ik ben een echte freak'. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/eemsdelta/Marsha-48-en-Corrie-75-zijn-blij-dat-hun-Kruidvat-in-Appingedam-weer-open-is-na-versterking.-Ik-ben-een-echte-freak-29268778.html>

(15 oktober 2024). 'Zorgwekkend' onderzoek: gaswinning zit bedrijfsleven Groningen in de weg. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/economie/Onderzoek-gaswinning-zit-bedrijfsleven-Groningen-in-de-weg-29247772.html>

(11 oktober 2024). Ondernemers Eemsdelta denken mee over Nij Begun. 'Een enorme pot met geld, verkloot het niet'. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/economie/Ondernemers-Eemsdelta-denken-mee-over-Nij-Begun.-Een-enorme-pot-met-geld-verkloot-het-niet-29243217.html>

(11 oktober 2024). Gemeente Oldambt sluit sauna beautyfarm Midwolda. Ondernemersechtpaar woest. 'In de communicatie is iets mis gegaan', erkent de gemeente. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/oldambt/Oldambt-sluit-sauna-beautyfarm-Midwolda-29243387.html>

(18 september 2024). Chinees restaurant in Ten Boer loopt versterking mis, ondanks belofte NCG aan eigenaar Anton (50). 'Mijn vertrouwen is weg'. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/stad/Chinees-restaurant-niet-versterkt-ondanks-belofte-NCG-29219148.html>

(29 augustus 2024). Gezocht: toekomst voor monumentale Theaterboerderij Oosterwijtwerd. Jacob Jan (62): 'Op den duur is het mooi geweest'. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/hethogeland/Gezocht-toekomst-voor-Theaterboerderij-Oosterwijtwerd-29193011.html>

(29 juli 2024). Kwartiermaker Klompien sleutelt aan zijn Economische Agenda voor Groningen en Noord-Drenthe: 'Bouw een Guggenheim aan Zee!'. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/stad/Weg-van-het-kleine-denken-29142938.html>

(15 juli 2024). IMG breidt compensatie waardedaling voor bedrijfspanden uit naar hele aardbevingsregio Groningen en Drenthe. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/IMG-vergoedt-waardedaling-bedrijfspand-in-hele-bevingsregio-29134809.html>

(15 juli 2024). Drentse bedrijfspanden nu ook in waardedalingsregeling aardbevingsgebied. RTV Drenthe. <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/16670477/drentse-bedrijfspanden-nu-ook-in-waardedalingsregeling-aardbevingsgebied>

(2 juli 2024). Ooggetuigen van de gaswinning: Mark W. Evenhuis. Filmbank Groningen. <https://www.filmbankgroningen.nl/archief/308-2/>

Remco van Veluwen. (7 mei 2024). IMG komt met vergoeding voor waardedaling bedrijfspanden. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/IMG-komt-met-vergoeding-voor-waardedaling-bedrijfspanden-29030190.html>

Martin Drent. (6 mei 2024). Ondernemers in bevingsgebied kunnen tot tienduizenden euro's krijgen voor waardedaling. RTV Noord. <https://www.rtvnoord.nl/politiek/1160888/ondernemers-in-bevingsgebied-kunnen-tot-tienduizenden-euros-krijgen-voor-waardedaling>

(12 april 2024 vrijdag). Ondernemersavond Het Hogeland met Hans Nijland in Winsum. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/hethogeland/Ondernemersavond-Het-Hogeland-met-Hans-Nijland-in-Winsum-28993769.html>

(8 februari 2024). Advies voor mkb-ondernemers met bevingsschade. Dagblad van het Noorden. https://dvhn.nl/provincie_informatie/Advies-voor-mkb-ondernemers-met-bevingsschade-28891814.html

Remco van Veluwen. (25 maart 2024). Ger (61) heeft zijn muziekwinkel terug. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/eemsdelta/Ger-61-uit-Loppersum-heeft-eindelijk-zijn-muziekwinkel-terug.-Ik-heb-in-een-ru%C3%AFne-gewoond-28963896.html>

Merel Jonkheid. (7 maart 2024). De oplossing zit in maatwerk, per ondernemer kijken naar wat nodig is. GBB krant 25. <https://groningerbodembeweging.nl/wp-content/uploads/2024/03/GBB-krant-25.pdf>

Remco van Veluwen. (24 februari 2024). Deze 7 dingen gaan goed in het aardbevingsverhaal. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/Deze-7-dingen-gaan-goed-in-het-aardbevingsverhaal-28904285.html>

(8 februari 2024). Advies voor mkb-ondernemers met bevingsschade. Dagblad van het Noorden. https://dvhn.nl/provincie_informatie/Advies-voor-mkb-ondernemers-met-bevingsschade-28891814.html

(7 Februari 2024). Het innovatief mkb is sleutel achter concurrerend, duurzaam en innovatief Nederland. FME. <https://www.fme.nl/nieuws/het-innovatief-mkb-sleutel-achter-concurrerend-duurzaam-en-innovatief-nederland>

(23 januari 2024). Provincie Groningen sleept ondernemers in aardbevingsregio door versterkingstraject, om zo 'het gros weer op de been te krijgen'. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/Provincie-helpt-ondernemers-in-aardbevingsgebied-28865848.html#:~:text=Provincie%20Groningen%20sleept%20ondernemers%20in,krijgen'%20%2D%20Dagblad%20van%20het%20Noorden>

2023

Barbara Baarsma & Jacques van den Broek. (23 november 2023). Mkb verdient eerlijkheid en voorspelbaarheid. AD. <https://www.ad.nl/opinie/midden-en-kleinbedrijf-verdieneerlijkheid-en-voorspelbaarheid-van-de-overheid-a05426cd/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

(20 november 2023). Hotel en restaurant Ekenstein in Appingedam jaar dicht. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/eemsdelta/Hotel-en-restaurant-Ekenstein-in-Appingedam-jaar-dicht-28760958.html>

Erik van der Veen. (6 oktober 2023). Vijlbrief belooft aardbevingsgebied Groningen 'herstel zonder gedoe': geen gesteggel meer over schades tot 60 mille. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/Vijlbrief-belooft-aardbevingsgebied-Groningen-herstel-zonder-gedoe-geen-gesteggel-meer-over-schades-tot-60-mille-28680696.html>

(20 september 2023). Koning in toonrede: 'Verdiene komt altijd vóór verdelen'. Het Financieele Dagblad. <https://fd.nl/politiek/1490118/koning-in-troonrede-verdiene-komt-altijd-voor-verdelen>

Sander van Mersbergen. (14 september 2023). Voor het tiende jaar op rij luistert koning naar Groningers: 'Echt pittig'. AD. <https://www.ad.nl/binnenland/voor-het-tiende-jaar-op-rij-luistert-koning-naar-groningers-echt-pittig-af6d4dec/>

Matthijs Sorgdrager. (17 augustus 2023). Slochteren verliest restaurant. Gasterij De Driesprong stopt 'en er komt geen horeca meer in'. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/groningen/Slochteren-verliest-restaurant-Gasterij-de-Driesprong-stopt-28594357.html>

Erik van der Veen. (28 juli 2023). Weg, spoor en energietransitie prioriteit ondernemers Noorden. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20230728&v2=true&id=DVHN-20230728-DOO1004004>

(12 juni 2023). Steun voor bijna honderd boeren. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Steun-voor-bijna-honderd-boeren-in-aardbevingsgebied-Groningen-28478804.html>

Frank Gersdorf. (12 juni 2023). 'Den Haag verwaarloost innovatief mkb in de regio'. Het Financieele Dagblad. <https://fd.nl/tech-en-innovatie/1478714/den-haag-verwaarloost-innovatief-mkb-in-de-regio>

Remco van Veluwen. (7 juni 2023). 'Het overkomt je niet, het is je aangedaan'. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20230607&v2=true&id=DVHN-20230607-DOO1002005>

René Smid. (22 mei 2023). 'Provincies hebben amper zicht op effecten NOM'. Leeuwarder Courant. <https://lc.nl/economie/Provincies-hebben-amper-zicht-op-effecten-NOM-28437276.html>

Sander van Mersbergen. (29 april 2023). In dit Groningse dorp is nog helemaal niks gebeurd: 'Of het hier veilig is? Ach, de muren staan er nog'. AD. <https://www.ad.nl/binnenland/in-dit-groningse-dorp-is-nog-helemaal-niks-begeurd-of-het-hier-veilig-is-ach-de-muren-staan-er-nog~afd70ea2/>

Niels Markus. (25 april 2023). Kabinet hoopt met maatregelen én miljarden ereschuld in Groningen op te lossen. Trouw. <https://www.trouw.nl/politiek/kabinet-hoopt-met-maatregelen-en-miljarden-ereschuld-in-groningen-op-te-lossen~bdce3825/?referrer=https://www.google.com/>

Hans Biesheuvel. (2 maart 2023). Ondernemersvraag: sneller compensatie aardbevingssschade na rapport?. De Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/financieel/218027697/ondernemersvraag-snel-er-compensatie-aardbevingssschade-na-rapport>

Mannus van der Laan. (1 maart 2023). Noorderlink-directeur Henk Eggens: Laat werkgevers aardbevingsclaim van personeel voorschieten. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Laat-werkgevers-aardbevingsclaim-voorschieten-28274332.html>

2022

(29 november 2022). Ondernemersorganisatie uit Den Haag maakt podcast over situatie zelfstandigen in aardbevingsgebied Groningen. 'Ik schrok er echt van'. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Ondernemersorganisatie-uit-Den-Haag-maakt-podcast-over-situatie-zelfstandigen-in-aardbevingsgebied-Groningen.-Ik-schrok-er-echt-van-28079273.html>

Eline Kuin. (25 oktober 2022). Winkelstraat staat nog jaren in de steigers vanwege versterkingen, maar ondernemers zitten niet bij de pakken neer: 'Appingedam is aan het verhippen'. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Nog-jaren-versterkingsmaatregelen.-Hoe-houden-winkeliers-de-winkelstraat-van-Appingedam-aantrekkelijk-28008557.html>

Daphné Dupont-Nivet, Belia Heilbron & Jantina Russchen. (20 oktober 2022). Een skeelerbaan en een gereedschapsschuur; Onderzoek Nationaal Programma Groningen. De Groene Amsterdammer. <https://www.groene.nl/artikel/een-skeelerbaan-en-een-gereedschapsschuur>

Asha ten Broeke. (14 oktober 2022). Je zou bijna denken dat de regering stiekem de schurft heeft aan deze kleine ondernemers. De Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/je-zou-bijna-denken-dat-de-regering-stiekem-de-schurft-heeft-aan-deze-kleine-ondernemers~b3ce7bb7/?referrer=https://www.google.com/>

(15 oktober 2022). Fonds van miljard euro voor 'sterker' Groningen blijkt pinautomaat voor bestuurders: geld als confettiregen. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Geld-als-confetti-27977352.html>

(14 oktober 2022). 3,4 miljoen euro voor mkb'ers in aardbevingsgebied. Dagblad van het Noorden. https://dvh.nl/provincie_informatie/Ruim-%E2%82%AC-3-miljoen-voor-mkb%E2%80%99ers-in-aardbevingsgebied-27987634.html

Erik van der Veen. (22 september 2022). Vijf Groninger industriebedrijven richting afgrond. Dagblad van het Noorden. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?v2=true&id=DVHN-20220922-GSO1022006&vw=org&lm=groninger%2Cindustriebedrijf>

Nienke Busscher & Tom Postmes. (23 juni 2022). Mijnraad heeft geen oog voor de Groningers. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/22/de-mijnraad-heeft-geen-oog-voor-de-groningers-a4134295>

Lyanne Levy & Mark Middel. (18 juni 2022). Veenstra's huis is eindelijk veilig. Nu de duizenden andere huizen nog. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/17/veenstras-huis-is-eindelijk-veilig-nu-de-duizenden-andere-huizen-nog-a4133786>

(3 mei 2022). In grote delen van Nederland meer winkels, maar in Groningen niet. RTV Noord. <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/919366/in-grote-delen-van-nederland-meer-winkels-maar-in-groningen-niet>

André Spaansen. (7 maart 2022). Gaskraan toch weer verder open in Groningen? 'Als het moet, dan is het zo...'. De Limburger. https://www.limburger.nl/cnt/dmf20220307_94152219

Claudia Kammer. (januari 26, 2022). Bestuurskundige: 'Stop met al dat rekenen in Groningen, ga mensen helpen'. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/01/26/bestuurskundige-stop-met-al-dat-rekenen-in-groningen-ga-mensen-helpen-a4083385>

Frits Conijn en Richard Smit. (18 januari 2022). 'Ik kan niet zeggen dat de regeldruk gaat afnemen'. Het Financieele Dagblad. <https://fd.nl/bedrijfsleven/1425556/ik-kan-niet-zeggen-dat-de-regeldruk-zal-afnemen>

2021

(2 december 2021). Raamstickers, banners en steigerdoeken wijzen bezoekers historisch centrum Appingedam op versterkingsoperatie. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Raamstickers-banners-en-steigerdoeken-wijzen-bezoekers-historisch-centrum-Appingedam-op-versterkingsoperatie-27315098.html>

André Spaansen. (15 oktober 2021). Koning biedt luisterend oor aan gedupeerden: 'Het bedrijf van m'n ouders overnemen was mijn droom'; Bezoek aan Gronings gasgebied. De Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/nieuws/1243770916/koning-biedt-luisterend-oor-aan-gedupeerden-het-bedrijf-van-m-n-ouders-overnemen-was-mijn-droom>

(11 oktober 2021). 'De gaskraan opnieuw opendraaien zou een bewuste provocatie zijn'. Het Financieele Dagblad. <https://fd.nl/politiek/1415504/de-kraan-weer-opendraaien-zou-een-bewuste-provocatie-zijn>

Mario Miskovic. (13 september 2021). Mkb'ers in bevingsgebied kunnen vanaf het najaar op meer ondersteuning rekenen. RTV Noord. <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/850948/mkbers-in-bevingsgebied-kunnen-vanaf-het-najaar-op-meer-ondersteuning-rekenen>

Patriecia Kolthof & Lyanne Levy. (8 juli 2021). De juwelier verhuist naar de overkant van de straat en de tijdschriftenzaak naar een wisselwinkel verderop. Versterking van het centrum van Loppersum en Appingedam begint. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/De-juwelier-naar-de-overkant-van-de-straat-en-de-tijdschriftenzaak-naar-een-wisselwinkel-verderop-de-versterking-van-het-centrum-van-Loppersum-en-Appingedam-is-begonnen-26927074.html>

(7 juli 2021). Versterking winkels gaat beginnen: Lopster ondernemers moeten naar 'wisselwinkels'. RTV Noord. <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/832942/versterking-winkels-gaat-beginnen-lopster-ondernemers-moeten-naar-wisselwinkels>

(12 mei 2021). Innovatieve bedrijven in de spotlights. Noorderkrant. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=NOK&date=20210512&v2=true&id=NOK-20210512-01011005>

(6 april 2021). Groningen krijgt loket voor alle ondernemersvragen: Mkb'ers laten 'ongelooflijk mooie kansen' liggen'. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/stad/Groningen-krijgt-loket-voor-alle-ondernemersvragen-26753837.html>

Gerdt van Hofslot. (13 maart 2021). 'Ozb voor winkels en horeca moet omlaag'. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20210313&v2=true&id=DVHN-20210313-DNO1002001>

Tienke Wouda. (17 februari 2021). 'Agrotafel verwacht perspectief voor boer met aardbevingsschade'. Nieuwe Oogst. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2021/02/17/agrotafel-verwacht-perspectief-voor-boer-met-aardbevingsschade>

Patriecia Kolthof. (20 februari 2021). Sportschoolhouder is 'helemaal stuk'. Dagblad van het Noorden. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?v2=true&id=DVHN-20210220-GOO1018004&vw=org&lm=sportschoolhouder>

(4 februari 2021). Sloop eerste MKB-pand in centrum Loppersum gestart. Eemskrant. <https://www.eemskrant.nl/sloop-eerste-mkb-pand-in-centrum-loppersum-gestart/>

Johan de Veer. (12 januari 2021). 'Minder hulpvragen in aardbevingsgebied Groningen, maar schrijnende situaties nog lang niet opgelost'. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Minder-hulpvragen-in-aardbevingsgebied-Groningen-maar-schrijnende-situaties-nog-lang-niet-opgelost-26349105.html>

2020

Patriecia Kolthof. (8 oktober 2020). Bijzondere versterking historisch stadshart Appingedam start begin 2021. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Bijzondere-versterking-historisch-stadshart-Appingedam-start-begin-2021-26089326.html>

Richard Brandsma (29 september 2020). Economic Board Groningen, aanjager van economische activiteit in aardbevingsgebied, krijgt verlenging van twee jaar. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Economic-Board-Groningen-aanjager-van-economische-activiteit-in-aardbevingsgebied-krijgt-verlenging-van-twee-jaar-26062717.html>

(9 september 2020). Deze ondernemer strijdt voor 'n regeling voor bevingsschade. Forum. <https://www.vno-ncw.nl/forum/deze-ondernemer-strijdt-voor-een-regeling-voor-bevingsschade>

Gerdt van Hofslot. (17 juli 2020). Sportschoolhouder uit Delfzijl blijft vechten tegen de NAM. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Delfzijlster-geeft-strijd-tegen-NAM-niet-op-25859848.html>

Gerdt van Hofslot. (2 juli 2020). De NAM vindt het ook spijtig voor meneer Aukes, heus. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/De-NAM-vindt-het-ook-h%C3%A9%C3%A9l-spijtig-voor-meneer-Aukes.-Heus-25813579.html>

Mark Middel. (30 juni 2020). Helpt Groningse ondernemers benadeeld door gaswinning. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/06/30/helpt-groningse-ondernemers-ondervindt-nadelige-gevolgen-gaswinning-a4004488>

Carel Grol. (25 juni 2020). Versteving huizen Groningen loopt volledig stuk op modellen en regels. Het Financieele Dagblad. <https://fd.nl/economie-politiek/1349209/versteving-huizen-groningen-loopt-volledig-stuk-op-modellen-en-regels>

(27 mei 2020). Thuiswerken in een door aardbevingen onveilig huis frustreert Groningers. NOS. <https://nos.nl/artikel/2335312-thuiswerken-in-een-door-aardbevingen-onveilig-huis-frustreert-groningers>

Richard Brandsma. (21 maart 2020). Economic Board haalt duizend banen binnen. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/economie/Economic-Board-haalt-duizend-banen-binnen-voor-Noord-en-Midden-Groningen-25481309.html>

Gerdt van Hofslot. (26 februari 2020). 'Niet krimp, maar leegstand is probleem van Loppersum'. Dagblad van het Noorden. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?v2=true&id=DVHN-20200226-GOO1026005&vw=org&lm=krimp%2Cleegstand%2Cprobleem%2Cloppersum>

2019

(24 augustus 2019). 'Aardbevingen reden van lidmaatschap LTO Noord'. Nieuwe Oogst.

(21 augustus 2019). AH Loppersum: 'Ik zie het als een opdracht om juist hier te ondernemen'. Distrifood. <https://www.distrifood.nl/126358/ah-loppersum-ik-zie-het-als-een-opdracht-juist-hier-te-ondernemen>

Tieneke Wouda. (24 juli 2019). Aardbevingsschade maakt bedrijfsovername complex. Nieuwe Oogst. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2019/07/24/aardbevingsschade-maakt-bedrijfsovername-complex>

Gerdt van Hofslot. (21 juni 2019). Wiebes: Zorgen over gebrek aan aannemers terecht. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Wiebes-zorgen-over-gebrek-aan-aannemers-terecht-24567917.html>

Patriecia Kolthof. (2 april 2019). Ondernemers zijn mogelijk zélf aansprakelijk voor letselschade door een aardbeving. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Ondernemers-zijn-mogelijk-z%C3%A9lf-aansprakelijk-voor-letselschade-door-een-aardbeving-24322749.html>

Pieter Seegers. (13 maart 2019). Vergoeding bevingsschade fiscaal afgeroomd. Boerderij Vandaag. <https://www.boerderij.nl/vergoeding-aardbevingsschade-fiscaal-afgeroomd>

Bouke Nielsen. (15 februari 2019). EBG goed voor 400 nieuwe banen. Dagblad van het Noorden. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20190215&v2=true&id=DVHN-20190215-DOO1012006>

Marijke Brouwer. (4 februari 2019). Ik wacht (24): Jos Stellink uit 't Zandt. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/ik-wacht-24-Jos-Stellink-uit-t-Zandt-24145278.html>

(12 januari 2019). Impuls aan de economie: "Het geld van Economic Board Groningen raakt de klei". Dagblad van het Noorden. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?v2=true&id=DVHN-20190112-GOO2010002&vw=org&lm=impul%2Ceconomie>

Guido Vermeulen. (8 januari 2019). Groningse cafébaas zit een jaar na aardbeving Zeerijp aan de grond. EenVandaag. <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/failliete-groningse-cafebaas-moegestreden-jaar-na-aardbeving-zeerijp/>

2018

Erik van der Veen. (13 september 2018). Sportschool in de knel door conflict met NAM. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Sportschool-Delfzijl-in-de-knel-door-conflict-met-NAM-over-bevingsschade-23531866.html>

Marjan Buring. (25 juni 2018). Kleine doorbraak voor sportschool Delfzijl in een van de meest schrijnende gevallen in aardbevingsdossier. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Kleine-doorbraak-voor-sportschool-Delfzijl-in-een-van-meest-schrijnende-gevallen-in-aardbevingsdossier-23308312.html>

Gerdt van Hofslot. (18 mei 2018). Hotel Spoorzicht in Loppersum sluit jaar lang door versterking. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Hotel-Spoorzicht-in-Loppersum-sluit-jaar-lang-door-versterking-23193328.html>

Mannus van der Laan. (19 maart 2018). Hongerstaker Jannie Knot: 'Ik kan de pijn niet langer verdragen'. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Hongerstaker-Jannie-Knot-%E2%80%98Ik-kan-de-pijn-niet-langer-verdragen%E2%80%99-23012119.html>

Alfred Welink. (23 januari 2018). Noorden als epicentrum van ondernemerschap. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/Meningen/Opinie-Noorden-als-epicentrum-van-ondernemerschap-22844346.html>

2017

Herman Sandman. (17 oktober 2017). Ondernemen in bevingsland: van omgevallen kastje naar scheurmuur. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20171017&v2=true&id=DVHN-20171017-GSO1024001>

Atze Jan de Vries. (20 september 2017). Toch nieuw beleid in rijksbegroting. Leeuwarder Courant. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=LC&date=20170920&v2=true&id=LC-20170920-NOO1002004>

Milo van Bokkum & Sake Elzinga. (30 augustus 2017). In Groningen beven ook de bedrijven mee. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/08/30/in-groningen-beven-ook-de-bedrijven-mee-12745757-a1571627>

Erik van der Veen. (3 augustus 2017). Restaurant kan los met aardbevingsgeld. Dagblad van het Noorden. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?v2=true&id=DVHN-20170803-GOO1024003&vw=org&lm=restaurant%2Clos%2Caardbevingsgeld>

Carlien Bootsma. (27 juli 2017). Wilkemaheerd opnieuw 'in de shit'. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Wilkemaheerd-opnieuw-%E2%80%98in-de-shit%E2%80%99-22387550.html>

Herman Sandman. (28 april 2017). Loppersum proeftuin voor versterkingsaanpak winkelgebied. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/premium/Loppersum-proeftuin-voor-versterkingsaanpak-winkelgebied-22172009.html>

(25 maart 2017). Nieuwbouw redt en splijt Loppersum. Nederlands Dagblad. <https://www.nd.nl/nieuws/nederland/635833/nieuwbouw-redt-en-splijt-loppersum>

(16 maart 2017). Middenstand: 'Toekomst Loppersum staat op het spel'. RTV Noord.
Middenstand: 'Toekomst Loppersum staat op het spel' – RTV Noord

Gerdt van Hofslot. (11 maart 2017). 'Dit gebied heeft werk nodig'. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20170311&v2=true&id=DVHN-20170311-GOO1020005>

Jack Werkman. (11 februari 2017). Lokale aannemers de dupe in Groningen. Nederlands Dagblad. <https://www.nd.nl/opinie/opinie/632843/lokale-aannemers-de-dupe-in-groningen>

2016

(26 augustus 2016). 'Ondernemers aardbevingsgebied leven in wolk van onzekerheid'. RTV Noord. <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/166967/ondernemers-aardbevingsgebied-leven-in-wolk-van-onzekerheid>

Gerdt van Hofslot. (25 augustus 2016). 'Imago provincie Groningen bij ondernemers fors beschadigd door bevingen'. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/Imago-provincie-Groningen-bij-ondernemers-fors-beschadigd-door-bevingen-21583727.html>

Bouke Nielsen. (10 augustus 2016). Ondernemer in Leek wijt zijn bankroet aan ellende met NAM. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20160810&v2=true&id=DVHN-20160810-DOO1010008>

Erik van der Veen. (16 juni 2016). De Wilkemaheerd herrijst. Dagblad van het Noorden. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?v2=true&id=DVHN-20160616-GOO1032007&vw=org&lm=wilkemaheerd%2Cherrijst>

John Geijp. (15 juni 2016). EBG lanceert Groeifonds met 40 miljoen euro. Dagblad van het Noorden. https://dvh.nl/economie/EBG-lanceert-Groeifonds-met-40-miljoen-euro-21426980.html?utm_source=www.hetnieuws.nl&utm_medium=embed&utm_content

Erik van der Veen. (6 april 2016). 'Meijsters' werken aan toekomst eigen dorp. Dagblad van het Noorden. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?v2=true&id=DVHN-20160406-GNO1022003&vw=org&lm=meijster%2Cwerk%2Ctoekomst%2Ceig%2Cdorp>

Gerdt van Hofslot. (15 maart 2016). 'Opkopen huizen leidt tot onrust'. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/groningen/%E2%80%98Opkopen-huizen-leidt-tot-onrust%E2%80%99-21196649.html>

2015

Sieger Dijkstra. (12 december 2015). Licht aan de Horizon in Noord-Groningen. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20151212&v2=true&id=DVHN-20151212-DOO1012003>

Erik van der Veen. (12 november 2015). Kredietunie geeft een kontje in het krimpgebied Twee kredietunies zijn al los, nog drie zijn er in de maak. Dagblad van het Noorden. <https://www.dekredietunie.nl/wp-content/uploads/2015/11/DVHN-kredietuniePAG-20151112.pdf>

Lenneke Arts. (8 september 2015). Aardbevingsgeld helpt Groningse ondernemers vooruit. Het Financieele Dagblad. <https://fd.nl/ondernemen/1117866/aardbevingsgeld-helpt-groningse-ondernemers-vooruit>

(4 juli 2015). NAM en PB-hoeve schikken in geheim. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/archief/NAM-en-PB-hoeve-schikken-in-geheim-20980742.html>

Gerdt van Hofslot. (13 maart 2015). Hulp voor bedrijven in bevingengebied. Dagblad van het Noorden. <https://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?v2=true&id=DVHN-20150313-GOO1026002&vw=org&lm=hulp%2Cbedrijv%2Cbevingengebied>

Koos Bijlsma. (7 maart 2015). 'Als we de Flevopolder kunnen maken, kan dit ook'. Dagblad van het Noorden. <https://dvh.nl/archief/%E2%80%98Als-we-de-Flevopolder-kunnen-maken-kan-dit-ook-20857573.html>

Hans Maarsen. (4 maart 2015). Met een kredietunie de 'negativiteit' in Groningen te lijf. Het Financieele Dagblad. <https://fd.nl/ondernemen/1095106/met-een-kredietunie-de-negativiteit-in-groningen-te-lijf>

Johan de Veer. (28 februari 2015). Aardbevingen bieden Noorden uitgelezen kans op ontwikkeling. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20150228&v2=true&id=DVHN-20150228-DNO1002004>

2014

(18 november 2014). Een zak vol geld alleen maakt lui. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/archief/Een-zak-vol-geld-alleen-maakt-lui-20858130.html>

Koos Bijlsma. (6 november 2014). Supermarkt Loppersum bevingbestendig. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/archief/Supermarkt-Loppersum-bevingbestendig-20839985.html>

Jurre van den Berg. (8 oktober 2014). Groningers herstellen 'sociale schade' na aardbevingen. De Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/groningers-herstellen-sociale-schade-na-aardbevingen-b01354cd/?referrer=https://www.google.com/>

Gerdt van Hofslot. (30 augustus 2014). 'Als de muur valt, gaat het dak mee'. Dagblad van het Noorden. <https://dvhn.nl/archief/%E2%80%98Als-de-muur-valt-gaat-het-dak-mee%E2%80%99-20846255.html>

Gerard Beverdam. (27 januari 2014). Lange wensenlijst voor Kamerleden voor bedezondag om onrust in Groningen. Nederlands Dagblad. <https://www.nd.nl/nieuws/politiek/886471/lange-wensenlijst-voor-kamerleden?printpage=true>

Johan de Veer. (27 januari 2014). 'Koop ons uit, het gebied is besmet'. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20140127&v2=true&id=DVHN-20140127-DNO1002006>

2013

Johan de Veer. (11 juni 2013). Opluchting in Eemsdelta. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20130611&v2=true&id=DVHN-20130611-DNO1001003>

André Spaansen. (1 februari 2013). Snel voorbereid op nieuwe schok; Groningen wil superpot voor schade bij bedrijven. De Telegraaf.

Johan de Veer. (31 januari 2013). Alle bevingsrisico's in kaart. Dagblad van het Noorden. <https://dekrantvantoen.nl/vw/article.do?code=DVHN&date=20130131&v2=true&id=DVHN-20130131-DNO1001004>

Bijlage 2. Overzicht geïnterviewden

We voerden 16 interviews met in totaal 21 professionals, werkzaam bij 14 verschillende organisaties.

# Interviews	Organisatie	Functie
1	BZK	Twee beleidsmedewerkers
2	Economic Board Groningen; GroBusiness	
3	Groninger Bodem Beweging	Bestuursadviseur
4	Groninger Gasberaad	
5	IMG	- Jurist - Bestuursadviseur
6	Lokaal accountantskantoor	Accountant
7	Nationale ombudsman	Twee onderzoekers
8	Nationaal Programma Groningen	
9	NCG	Programmamanager
10	NCG	Beleidsadviseur
11	NCG	Bewonersbegeleider
12	Provincie Groningen; Mkb-programma	- Programma manager - Teamleider
13	Stut en Steun	- Directeur - Consulent mkb
14	Vangnet Bijzondere Situaties	Secretaris
15	Taskforce mkb	Onafhankelijk voorzitter
16	VNO NCW MKB Noord	Regiomanager

Bijlage 3. Interviewprotocol

Introductie

- Uitleg opzet onderzoek en bedanken deelname
- Interview duurt ongeveer een uur
- Toestemmingsformulier toelichten en tekenen
- Er wordt een transcriptie gemaakt van het interview, audio opname toelichten
- Conceptrapport wordt toegezonden, check op feitelijke onjuistheden
- Rapport wordt openbaar en naderhand ook toegezonden

Start opname

Voorstelrondje

Korte toelichting op onderzoek geven en eventueel wat het Kennisplatform doet.

Eventueel, 2 hoofdvragen benoemen:

1. Hoe ziet het stakeholderveld, de regelingen, visies en mandaat eruit voor het mkb in het gaswinningsgebied en welke wensen zijn er voor de toekomst?
2. Wat is de impact van de gevolgen van de gaswinning op het mkb in het gaswinningsgebied en welke behoeften heeft het mkb?

Eigen rol

Hoe bent u betrokken bij het mkb in het gaswinningsgebied?

Welke opdracht/regelingen/mandaat heeft de organisatie/instantie xx?

Wat biedt de organisatie/instantie xx aan voor het mkb in het gaswinningsgebied (denk aan: advies, subsidie, juridische hulp, psychische hulp, etc.)?

DOORVRAGEN (om een beeld te krijgen van de organisatie): Heeft de organisatie/instantie xx consultants/ adviseurs voor de het mkb? Welke (financiële) ondersteuning biedt de organisatie/instantie xx? Wat is de personele invulling?

Hoeveel wordt er gebruikgemaakt van jullie aanbod?

Wat zijn succesvolle elementen in jullie werkwijze?

Tegen welke belemmeringen lopen jullie aan?

Situatie mkb in het gaswinningsgebied

Hoe zou u 'het mkb in het gaswinningsgebied' beschrijven?

Kunt u kort beschrijven wat, volgens u, de impact van de gaswinning (positief of negatief) is op het mkb in het gaswinningsgebied? (per sector, overzicht nemen we geprint mee)

Ziet u een verschil in de impact van de problematiek op verschillende subgroepen ondernemers?

DOORVRAGEN (eventueel): Ziet u bijvoorbeeld een verschil op basis van de periode waarin ondernemers te maken kregen met de problematiek? Of bijvoorbeeld op basis van andere kenmerken, zoals leeftijd, nationaliteit, huurder/eigenaar, etc.?

We zijn benieuwd naar uw perspectief op de neveneffecten van de gevolgen van de gaswinning op ondernemers:

- Wat zijn de neveneffecten van schade en schaderegelingen op ondernemers? (denk aan fysieke schadevergoeding, waardedaling, waardevermeerdering zakelijk, immateriële schade)

- Wat zijn de neveneffecten van de versterkingsoperatie op ondernemers? (denk aan omzetschade, gevolgen tijdelijke huisvesting, imagoschade, concurrentie, financiële gevolgen zoals hypotheclair, verkoopbaarheid pand, extra kosten, opkoopinstrument)
- Zijn er nog andere gevolgen van de gaswinning, naast schade en versterking, die ondernemers treffen? (denk aan gezondheidsklachten (zelf of van personeel), verstoring bedrijfsvoering, investeringsmogelijkheden beperkter/uitstellen, tijdsinvestering, samenkomst met andere problematiek zoals energiecrisis, personeelstekort, bedrijfsvoering (eerder) stoppen/verkopen etc.)

Hoe verloopt de samenloop van schade en versterking voor ondernemers? Hoe werken het IMG en de NCG volgens u samen?

Waar ervaren jullie de meeste problemen? Zit dit in de regelgeving, de uitvoering of allebei?

Wat zijn de behoeften van het mkb in het gaswinningsgebied op dit moment? Waar lopen ondernemers tegenaan?

In hoeverre slagen jullie en andere stakeholders erin goed om te gaan met verwevenheid zakelijk en privé?

We hebben op een poster verschillende groepen ondernemers onderscheiden, kunnen jullie een inschatting maken hoe groot de getroffen groepen volgens u zijn per categorie? (overzicht groepen nemen we geprint mee)

Met welke grondhouding wordt het mkb momenteel benaderd in het dossier? (denk aan ondernemersrisico, verschil in behandeling inwoner/ondernemer).

Hebben jullie genoeg kennis in huis om de complexiteit van het mkb te doorgronden?

Stakeholderveld rondom het mkb in het gaswinningsgebied

Wie zijn volgens u de belangrijkste stakeholders die betrokken zijn bij het mkb in het gaswinningsgebied?

Welke onderlinge relaties bestaan er tussen de stakeholders? Hoe wordt er samengewerkt en waar is verbetering mogelijk?

Hoe staat jullie taak in verhouding tot andere stakeholders? (denk aan overlap en lacunes in rol)

Hoe ziet u de rol van de NCG in het dossier 'mkb'?

Sluit het aanbod van stakeholders (bv. regelingen) en de vragen van het mkb volgens u op dit moment op elkaar aan? Zo nee, zijn er mogelijkheden om het gezamenlijk aanbod van stakeholders beter aan te laten sluiten bij de vraag?

Toekomst

Wat zijn jullie eigen verwachtingen en behoeften voor de toekomst? In hoeverre zal het mkb in de toekomst gebruik (moeten) maken van jullie diensten?

Hebben jullie plannen om in de toekomst als organisatie xx anders te gaan werken?

Zijn er plannen om in de toekomst met andere stakeholders te gaan samenwerken?

Hoe zou een ideale (gezamenlijke) werkwijze en aanpak voor mkb in het gaswinningsgebied er volgens u uitzien? En wat is jullie rol daarin?

Zijn er nog dingen die u zelf wilt meegeven aan ons die niet aan bod zijn gekomen?

Afsluiting

Stop opname

- Conceptrapport wordt toegezonden, check op feitelijke onjuistheden
- Rapport wordt openbaar en naderhand ook toegezonden

Verwijzen naar de contactgegevens op het informatieblad voor vragen, als ze zich willen terugtrekken of toch nog meer willen delen + bedankt.

Bijlage 4. Informatieblad

INFORMATIE OVER HET ONDERZOEK VERSIE VOOR DEELNEMERS

Inzicht in het mkb in het gaswinningsgebied: stakeholders, regelingen en impact

Waarom ontvangt u deze informatie?

Het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen (Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen – Rijksuniversiteit Groningen) is door de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) gevraagd om een analyse op het stakeholderveld mkb in het gaswinningsgebied uit te voeren. Om inzicht te kunnen krijgen in dit stakeholderveld, de regelingen en de impact op mkb'ers, bevragen wij verschillende betrokkenen en vragen wij naar hun ervaringen met en visie op het stakeholderveld rondom mkb'ers in het gaswinningsgebied.

Waarom dit onderzoek?

In de versterkingsoperatie van de NCG zitten veel ondernemers. Om goed naast hen te kunnen staan in de operatie en de mkb'ers beter te kunnen bedienen, is het voor de NCG belangrijk om kennis van het stakeholderveld rondom mkb in het gaswinningsgebied in huis te hebben. Daarnaast hopen ze ook de situatie van het mkb in het gaswinningsgebied in het algemeen te bevorderen door deze informatie te delen met stakeholders om zo complementariteit te organiseren in de betrokkenheid bij en werkzaamheden voor mkb'ers in het gaswinningsgebied.

Moet u deelnemen aan dit onderzoek?

Deelname is vrijwillig, we stellen uw kennis en het delen van uw inzichten wel erg op prijs. Uw toestemming in het bijbehorende toestemmingsformulier is noodzakelijk voor het afnemen van het interview en het opslaan en verwerken van uw gegevens. Het toestemmingsformulier beschrijft ook uw rechten als geïnterviewde. Vraagt u gerust om meer informatie als er nog onduidelijkheden zijn. Als u beslist om niet deel te nemen, dan hoeft u uw beweegredenen niet nader toe te lichten. Er zullen geen consequenties verbonden zijn aan uw keuze om al dan niet deel te nemen. Als u toestemming heeft gegeven voor uw deelname, behoudt u het recht zich op elk moment terug te trekken.

Wat vragen we van u in dit onderzoek?

- Voor dit onderzoek neemt u deel aan een interview dat ongeveer een uur in beslag zal nemen.
- In het interview zullen we 1) uw beeld van het stakeholderveld rondom mkb'ers in het gaswinningsgebied, 2) de rol en behoeften van stakeholders en 3) de impact op en behoeften van deze mkb'ers bespreken.
- Van het interview wordt een audio-opname gemaakt om een transcriptie te maken.

Wat zijn de consequenties van deelname?

- In het kader van het onderzoeken verwerken we uw naam, e-mailadres, professionele affiliatie en eventueel uw telefoonnummer. De gegevens worden na afloop van het onderzoek verwijderd.
- In navolging van het protocol voor gegevensbescherming van de Rijksuniversiteit Groningen, zullen wij uw gegevens voor tenminste 10 jaar bewaren. Het betreft de audio-opname, de transcriptie en onze analyses van gegevens. De onderzoekers zijn verantwoordelijk voor het opslaan en behouden van deze gegevens. De (ruwe) interviewdata wordt niet met de NCG gedeeld.
- Alle gegevens worden opgeslagen op de beveiligde server van de Rijksuniversiteit Groningen. Alleen de onderzoekers van het onderzoeksteam hebben toegang tot deze gegevens.
- Er wordt geen compensatie geboden voor uw deelname.

Hoe gaan wij om met uw input?

- Uw input wordt door ons opgenomen in het conceptrapport dat gedeeld zal worden met de opdrachtgever en de klankbordgroep. Het conceptrapport zal ook met u gedeeld worden zodat u daar eventueel feedback op kan geven (november 2024). Op het moment van openbaarmaking van het definitieve rapport (januari 2025), zal het rapport ook met u gedeeld worden.
- In principe verwijzen wij in het rapport naar geïnterviewden met vermelding van functie en organisatie/ instantie. Mocht u hier bezwaar tegen hebben, dan kunnen wij hier in overleg met u anders mee omgaan. We kunnen bijvoorbeeld verdere maatregelen nemen die het moeilijker maken om u persoonlijk te identificeren. Anderzijds is het ook mogelijk om juist uw naam te gebruiken als u daar prijs op stelt.
- Als wij letterlijke citaten van u willen opnemen, dan krijgt u de gelegenheid deze van tevoren te controleren op feitelijke juistheid en of – en op welke wijze – we u hierbij mogen vermelden.

Wat u verder moet weten

U kunt altijd vragen stellen over dit onderzoek: voorafgaand, tijdens of na uw deelname. Voor uw vragen kunt u zich richten tot de betrokken onderzoekers:

Aziza Zijlstra: a.a.zijlstra@rug.nl

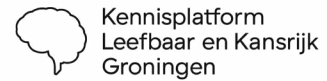
Dr. Nienke Busscher: n.a.busscher@rug.nl

Mochten de onderzoekers niet langer werkzaam zijn bij de Rijksuniversiteit Groningen, dan kunt u zich richten tot de andere leden van het onderzoeksteam, het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen of één van de gremia hieronder vermeld.

Heeft u vragen of opmerkingen over uw rechten als deelnemer aan dit onderzoek of over de manier waarop dit onderzoek is uitgevoerd? U kunt contact opnemen met de Ethiekcommissie van de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen: ec-bss@rug.nl.

Heeft u vragen over de verwerking van uw persoonsgegevens? U kunt contact opnemen met de functionaris gegevensbescherming van de Rijksuniversiteit Groningen: privacy@rug.nl.

Bijlage 5. Toestemmingsformulier

TOESTEMMINGSFORMULIER

Inzicht in het mkb in het gaswinningsgebied: stakeholders, regelingen en impact

Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen - Rijksuniversiteit Groningen

- Ik heb de informatie over dit onderzoek gelezen en heb voldoende mogelijkheid gehad om vragen te stellen.
- Ik begrijp waar dit onderzoek over gaat, wat er van mij gevraagd wordt, welke eventuele consequenties deelname voor mij hebben, hoe mijn gegevens verwerkt zullen worden en wat mijn rechten als deelnemer zijn.
- Ik begrijp dat deelname aan dit onderzoek vrijwillig is. Ik heb gekozen om deel te nemen. Ik kan mij op elk moment terugtrekken. Als ik me terugtrek kan dit zonder opgaaf van redenen en zal dit geen consequenties voor mij hebben.

Hieronder geef ik toestemming voor:

Toestemming voor deelname aan dit onderzoek:

- Ja, ik geef toestemming voor deelname aan dit interview. Deze toestemming is geldig tot het einde van de onderzoekstermijn (1 januari 2025).
- Nee, ik geef geen toestemming voor deelname.

Toestemming voor opname van het interview:

- Ja, ik geef toestemming voor het opnemen van de audio tijdens dit interview.
- Nee, ik geef geen toestemming voor opname van de audio tijdens dit interview.

Toestemming voor de verwerking van mijn persoonlijke gegevens:

- Ja, ik geef toestemming voor het verwerken van mijn persoonlijk gegevens zoals vermeld in de bijgevoegde informatie over dit onderzoek. Ik weet dat ik kan verzoeken tot het verwijderen van mijn gegevens op enig moment tijdens of na dit onderzoek. Ik kan dit ook vragen als ik besluit me terug te trekken uit het onderzoek.
- Nee, ik geef geen toestemming voor het verwerken van mijn persoonlijke gegevens.

Vermelding persoonlijk gegevens:

- Ja, ik geef toestemming om met functie en organisatie genoemd te worden in het onderzoeksrapport.
- Nee, ik verzoek de onderzoekers anders naar mij te verwijzen in het rapport, namelijk...

Naam deelnemer	Handtekening deelnemer	Datum

Verklaring onderzoeker:

- De onderzoeker verklaart dat de deelnemer alle relevante informatie over het onderzoek heeft ontvangen.

Naam onderzoeker	Handtekening onderzoeker	Datum

U ontvangt een kopie van het getekende toestemmingsformulier - Versie 1.0 juni 2024

Bijlage 6. Codeboek

Het mkb in het gaswinningsgebied

- Aantallen
- Diversiteit mkb
- Impact
 - Negatieve impact
 - Positieve impact
 - Overige impact
 - Verschillen in impact
 - Impact op de leefomgeving
- Behoeften ondernemers

Stakeholderveld

- Het systeem
- Stakeholders
 - Brancheverenigingen
 - BZK
 - Commissie Bijzondere Situaties
 - Economische Agenda
 - Gasberaad
 - Groninger Bodem Beweging
 - Gemeenten
 - Grobusiness
 - Instituut Mijnbouwschade Groningen
 - Interventieteam
 - Nationale ombudsman
 - Nationaal Coördinator Groningen
 - Nationaal Programma Groningen
 - Provincie Groningen – Mkb-programma
 - Stut en Steun
 - Taskforce mkb
 - VNO-NCW
 - Mkb-tafel
- Aanpak
 - Succesvolle elementen
 - Belemmeringen
 - Algemeen
 - Organisatie van het mkb
 - Privacywetgeving
 - Staatssteun
 - Gemis huidige aanpak
 - Grondhouding
- Samenwerkingen
 - Algemeen
 - Samenwerking IMG&NCG
- Regelingen
 - Algemeen
 - Deskundigenregeling
 - Immateriële schaderegeling
 - Investeringsregeling
 - Waardedalingsregeling
 - Nadeelcompensatie
- De rol van de NCG

Toekomst

- Ideale werkwijze
 - Algemeen
 - Eén aanspreekpunt
- Verwachtingen voor de toekomst

Bijlage 7. Overzicht organisaties en regelingen

Hieronder volgt een overzicht van organisaties en regelingen, zoals dit er op het moment van schrijven (november 2024) uit ziet. De genoemde regelingen en beschrijvingen zijn onderhevig aan verandering.³⁴

Overheden en klachtenafhandeling

Rijksoverheid

Vanuit de Rijksoverheid zijn het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het ministerie van Economische Zaken betrokken bij het gaswinningsdossier (zie het overzicht van instanties op pagina 10 voor een toelichting). De overheid heeft voor ondernemers verschillende loketten en regelingen.

- Via het [ondernemersplein](#) (digitaal platform met informatie) is informatie over [172 verschillende regelingen](#) te vinden voor ondernemers. Hierop staat ook een overzicht van [wetten en regels](#). Vragen over de informatie die hierop staat kunnen gesteld worden aan het klantcontactcentrum van het Ondernemersplein.
- Voor verduurzaming van het bedrijf is er het [regionaal energie loket](#).
- [IOAZ uitkering](#): werkloosheidsuitkering voor ouderen die hun bedrijf willen verkopen of beëindigen omdat ze er onvoldoende inkomen uit kunnen halen.

Provincie Groningen

Bij de Provincie Groningen zijn verschillende regelingen beschikbaar voor ondernemers.

- [Subsidie](#) voor innovatieve en duurzame mkb projecten (Dit programma is voor alle mkb'ers in de provincie Groningen, behalve voor bedrijven in de detailhandel, horeca, visserij, bosbouw en landbouw.)
- [Investeringsfonds](#) Groningen, bedoeld voor de vestiging, groei en vernieuwing van ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf in Groningen.
- Er is ook [subsidie](#) beschikbaar vanuit [LEADER Oost-Groningen](#) (samenwerking voor plattelandsontwikkeling). Alleen voor mkb ondernemingen met minder dan 50FTE of jaaromzet van hoogstens 10 miljoen of jaarbalans lager dan 10 miljoen.
- Ook bij provincie Groningen is een uitleg van het [JTF](#) en [EFRO](#) te vinden; deze subsidieregelingen staan beschreven bij SNN.
- Voor industriële bedrijven is er subsidie voor [toekomstbestendige industrie](#) en demonstraties in [Chemport Europe](#).
- Daarnaast is het Mkb-programma ondergebracht bij de provincie Groningen (zie onderstaand).

Mkb-programma

Het Mkb-programma biedt ondersteuning aan ondernemers in het gaswinningsgebied bij vraagstukken over schade, versterking en hun toekomstperspectief, waarbij ook rekening wordt gehouden met andere uitdagingen waarmee ondernemers te maken hebben.

- Vanuit het Mkb-programma zijn er mkb-consulenten. Deze kunnen ondersteunen bij het administratieve proces van schade of versterking en advies geven als deze zaken invloed hebben op uw bedrijfsvoering. De begeleiding is gratis en er is geen maximale begeleidingsduur.
- Subsidieregeling [deskundigenkosten](#) tot 10.000 euro voor ondernemers in het aardbevingsgebied.
- Er wordt momenteel gewerkt aan een investeringsregeling voor ondernemers.

Gemeenten

In het aardbevingsgebied zijn de vijf gemeenten (Eemsdelta, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen en Oldambt) de opdrachtgevers van de NCG en hebben ook andere vormen van advies en regelingen beschikbaar voor ondernemers.

- Elke gemeente voert de regelingen nadeelcompensatie uit vanuit de omgevingswet. Dit is een regeling voor schadevergoeding voor rechtmatig overheidsoptreden. Wanneer een overheid een vergunning heeft verleend voor bepaalde werkzaamheden, kan een inwoner of ondernemer eventuele schade (bijvoorbeeld omzeterderving) via deze regeling bij de overheid terugvragen. De implementatie hiervan verschilt per gemeente.
- Zelfstandigen die in (tijdelijke) financiële problemen komen kunnen, via gemeenten, een beroep doen op het [Besluit bijstandverlening zelfstandigen](#) (Bbz).
- [Gemeente het Hogeland](#) heeft 2 ondernemersadviseurs. In de gemeente Het Hogeland hebben ze het [Ondernemersfonds Het Hogeland](#). Dit fonds geeft subsidie aan plannen van lokale ondernemers(groepen) die

³⁴ Voor meer informatie over de genoemde regelingen, kan de digitale versie van dit rapport geraadpleegd worden (zie www.kennisplatformleefbaar.nl). Daarin bevat elk onderstreept woord een hyperlink naar een website met meer informatie.

- de lokale economie versterken. De subsidie voor dit fonds is onlangs met drie jaar verlengd.
- Gemeente Groningen heeft diverse [accountmanagers](#) als adviseurs. Ook hebben zij verschillende beschikbare [regelingen](#) voor ondernemers, voor verduurzaming, culturele activiteiten, maar ook ondersteuning bij werving en selectie.
- Gemeente Eemsdelta heeft een ‘[ondernemersloket](#)’ met 2 bedrijfscontactpersonen. Voor ondernemers in Appingedam en Delfzijl heeft gemeente Eemsdelta [stimuleringsregelingen](#) voor verplaatsing, gevelverbetering en een verbetering van leegstaand vastgoed.
- Gemeente Oldambt heeft voor ondernemers diverse [accountmanagers](#) die advies bieden. Voor het centrum van Winschoten heeft de gemeente de [subsidieregeling](#) toekomstbestendig centrum Winschoten. Dit kan gebruikt worden voor bedrijfsverplaatsing naar het versterkingsgebied, verbetering leegstaand vastgoed en gevelverbetering.
- Gemeente Midden-Groningen heeft [bedrijvencontactfunctionarissen](#).

Instituut Mijnbouwschade Groningen

Het IMG is verantwoordelijk voor de afhandeling van schade veroorzaakt door bodembeweging, waardedaling en persoonsaantasting.

- Er zijn een aantal verschillende regelingen/opties bij schade aan gebouwen en objecten: de eigenaar van het gebouw kan kiezen voor [herstel met eigen aannemer](#) tot 60.000 euro, ook kan gekozen worden voor [herstel door een aannemer via het IMG](#) tot 60.000 euro, een [schadevergoeding op maat](#) of een [\(aanvullende\) vaste vergoeding](#) tot 10.000 euro. Bij herstel tot 60.000 euro vindt er geen beoordeling van de oorzaak plaats. Bij een individuele maatwerkbeoordeling (schadevergoeding op maat) gebeurt dit wel. Ook kunnen [bijkomende kosten](#) vergoed worden, denk bijvoorbeeld aan inkomstenderving tijdens de schadeafhandeling of fiscale gevolgschade. Daarnaast loopt er een pilot met betrekking tot [duurzaam herstel van schade](#). Daarnaast bestaat er de regeling [immateriële schadevergoeding](#) (voor alle inwoners in het aardbevingsgebied).
- De regeling [waardedaling niet-woningen](#) is specifiek voor eigenaren van een bedrijfspand of ander zakelijke object zonder woonbestemming. Zij kunnen deze vergoeding aanvragen als hun object minder waard is geworden doordat het in een gebied staat waar aardbevingen voorkomen.

Nationaal Coördinator Groningen

De Nationaal Coördinator Groningen (NCG) is verantwoordelijk voor het uitvoeren van de versterking van woningen die onveilig zijn als gevolg van de gaswinning.

- Er zijn bewonersbegeleiders om het versterkingsproces te begeleiden. Een deel van deze bewonersbegeleiders helpen specifiek ondernemers, anderen helpen zowel ondernemers als particulieren.
- Er is subsidie voor het inschakelen van [onafhankelijk bouwadviseur](#), [onafhankelijk financieel adviseur](#) en/of [rechtsbijstand](#).
- Tijdens de versterking kan [Tijdelijke Huisvesting](#) geregeld worden voor ondernemers (of er kan gekozen worden om bedrijfsvoering tijdelijk stil te leggen). Via de regeling ‘[Vergoeding schade door versterken](#)’ kunnen winstderving en andere onkosten door het versterkingsproces vergoed worden.
- Voor het aardbevingsbestendig bouwen van nieuwbouw is er de [nieuwbouwingeregeling](#). Ondernemers die een bedrijf aan huis hebben, kunnen alleen isolatie van het woongedeelte laten doen onder [Maatregel 28](#). Als het perceel een woonbestemming heeft, kunnen inwoners aanspraak maken op het [koopinstrument](#). Daarnaast zijn er ook nog andere maatregelen voor specifieke situaties, bijvoorbeeld voor [erfgoedeigenaren](#) en zijn er verschillende [vergoedingen](#) voor huurders.

Nationale Ombudsman

Ondernemers kunnen bij de Nationale ombudsman kosteloos een klacht indienen over de overheid. Zij moeten dan wel eerst een klacht indienen bij de overheidsinstantie zelf.

SNN

SNN is de organisatie die meerdere aardbevingsgerelateerde subsidies uitkeert. De website van de NCG biedt [overzicht](#), deze kunnen ook door zakelijke eigenaren worden aangevraagd. Voor zakelijke eigenaren zijn er op het moment van schrijven:

- [Subsidie Verduurzaming en Verbetering Groningen – € 17.000 \(Zakelijk\) | SNN](#)
- [Subsidie Verduurzaming en Verbetering Groningen – € 10.000 \(Zakelijk\) | SNN](#)
- [Subsidie Verduurzaming Groningen – € 7.000 \(Zakelijk\) | SNN](#)
- [Regeling versterking gebouwen Groningen herbeoordeling – € 13.000 \(Zakelijk\) | SNN en blok A op norm \(zakelijk\) | SNN](#)
- [Subsidie Waardevermeerdering Zakelijk](#) (alleen wanneer een gebouw een woonbestemming, bijv. logies, heeft)
- [Subsidieregeling Versterkingsopgave Zandplatenbuurt Zuid Delfzijl \(Zakelijk\) | SNN](#)

Vertegenwoordiging

VNO NCW MKB Noord

Lobbyorganisatie voor ondernemers in Noord-Nederland. Organiseren evenementen en activiteiten. Het is een ledenorganisatie en behartigt de belangen van leden.

Lokale ondernemersverenigingen en netwerken

Er zijn verschillende ondernemersverenigingen en bedrijven netwerken. Economic Board Groningen heeft op hun website een [overzicht](#) van deze verenigingen en netwerken staan. De gemeente Groningen heeft daarnaast op hun website een [overzicht](#) van bedrijvenverenigingen en ondernemersnetwerken in de gemeente.

Samenwerkende Bedrijven Eemsregio

SBE is een vereniging van bedrijven in de Eemsregio. Ze organiseren evenementen voor leden en niet-leden. Het bestuur bestaat uit de voorzitters en vicevoorzitters van de sectoren industrie, energie, havens & logistiek en de zakelijke en industriële dienstverlening en kent een onafhankelijk voorzitter. Er wordt binnen sectoren overlegd en vinden ledenconsultaties plaats.

Groninger Bodem Beweging

GBB is een belangenvereniging, opgericht in 2009, om op te komen voor de belangen van mensen die directe of indirecte schade hebben opgelopen door de gaswinning uit het Groningenveld.

Groninger Gasberaad

Het Groninger Gasberaad is een collectief van maatschappelijke organisaties waarbij zoveel mogelijk sectoren zijn vertegenwoordigd. Iedere organisatie bepaalt zelf wie hen vertegenwoordigt in het Groninger Gasberaad.

Overzicht van de leden:

- Natuur & Milieufederatie
- Libau — adviesorganisatie cultureel erfgoed
- Samenwerking Mijnbouwschade Groningen
- Samenwerkende Bedrijven Eemsdelta (SBE)
- LTO Noord
- Sociale partners: FNV/CNV
- Lokale ondernemers
- Huurdersplatform Aardbevingen Groningen (HPAG)
- Platform Kerk & Aardbeving
- VNO-NCW/MKB Noord
- Groninger Dorpen
- Woningcorporaties

Hulp, advies en vangnetten

Stut en Steun

Bieden onafhankelijke hulp aan inwoners en mkb'ers in het gebied; gericht op het ontzorgen en bijstaan.

Vangnet Bijzondere Situaties

Het Vangnet mag sinds 2023 het micro mkb (zzp'ers en bedrijven tot 10 werknemers met een maximale jaaromzet van 2 miljoen) helpen. Zo krijgt het vangnet de mogelijkheid ook schrijnende situaties op dit gebied in zijn geheel op te lossen (en niet alleen het particuliere deel), zodat ook deze mensen weer op eigen kracht verder kunnen. Ondernemers komen bij CBS terecht via een doorverwijzing vanuit burgemeester of een andere professional van de gemeente.

Taskforce mkb

De taskforce mkb richt zich op complexe casuïstiek bij ondernemers waarin onvoldoende voortgang plaatsvindt. In de taskforce mkb, met onafhankelijk voorzitter Nina Beswerda, nemen de NCG, het IMG, de provincie, Stut en Steun en de relevante gemeente voor de casus plaats. Ze werken aan het oplossen van knelpunten met een integrale benadering.

Interventieteam

Het Interventieteam is een zelfstandig, onafhankelijk team dat maatwerk biedt bij ingewikkelde en vastgelopen situaties. Het Interventieteam bestaat uit een onafhankelijk voorzitter, een bestuurslid van het IMG en een directeur van de NCG.

Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied & aardbevingscoaches

Bij Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied kunnen mensen in onafhankelijkheid en vertrouwelijkheid delen wat er op dat moment speelt. In de verschillende gemeenten lopen ook aardbevingscoaches rond die inwoners en ondernemers kunnen helpen als ze ergens tegenaan lopen.

Ondernemershuis Noord-Groningen

In gemeente het Hogeland en gemeente Eemsdelta kunnen ondernemers gratis advies krijgen van het Ondernemershuis tot een maximum van 8 uur per ondernemer, bijvoorbeeld bij zwaar weer, financiering of financiële haalbaarheid.

Toekomstperspectief

Economic Board Groningen

Economic Board Groningen (EBG), opgericht in 2014, zet zich in voor de economische ontwikkeling in de provincie Groningen, met een specifieke focus op het aardbevingsgebied.

- Het [Groninger Groeifonds](#): een laagdrempelig en aantrekkelijk fonds voor ondernemers tot 1 miljoen euro
- De [impulslening](#): een relatief kleine lening van 25.000 tot 100.000 euro die als impuls kan dienen voor ondernemers, zonder cofinancieringseisen
- Ondersteunt samenwerking in de [vrijtijdseconomie sector](#) (in relatie tot baanbreker NPG).
- Daarnaast doet EBG mee aan diverse projecten: de European Digital Innovation Hub, het Innovation Center Connected Solutions, Noord-Nederland Verdient Circulair, [Digitalisering mkb](#) binnen Regiodeal Oost-Groningen, Verduurzaming van een bedrijventerrein in gemeente Het Hogeland en een onderzoek naar de organisatiegraad in Midden- en Oost-Groningen.

GroBusiness

GroBusiness is een onderdeel van Economic Board Groningen en is er onder andere voor [ondernemers in het aardbevingsgebied](#). Ze staan ondernemers, indien gewenst, bij in de versterking op het gebied van toekomstperspectief voor hun onderneming en kunnen doorverwijzen naar partijen in hun netwerk. Grobusiness biedt advies aan op het gebied van de toekomst (via een subsidie van de provincie). Voor ondernemers in de provincie biedt Grobusiness verbinding/netwerk, advies & inspiratie met evenementen.

Economic Board Noord-Nederland

Economic Board Noord-Nederland (EBNN) is een samenwerkingsverband van onderwijs, bedrijfsleven en overheid in de drie noordelijke provincies. Het verbindt, inspireert en zet aan tot actie. Dit gebeurt onder andere door middel van board meetings.

Economische Agenda

Een plan om vanuit economisch perspectief Groningen binnen 30 jaar op het landelijke gemiddelde van brede welvaart te krijgen. De kwartiermaker Jakob Klompien stelt dit op moment van schrijven op, in samenspraak met inwoners, bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen.

Nationaal Programma Groningen

Nationaal Programma, een programma dat loopt van 2019 tot 2029, richt zich op het verbeteren van de leefbaarheid en het toekomstperspectief van Groningen.

De baanbrekers (gezondheidstechnologie, waterstofeconomie, landbouw en voedsel, vrijtijdseconomie en circulaire economie) richten zich op het versterken van de Groninger economie. Voor alle baanbrekers geldt dat er verbinding is of wordt gelegd met het lokaal/regionaal MKB. Dit kan dus een impuls voor lokaal mkb betekenen. Voor kleinschalige ondernemers is er [subsidie](#) vanuit het impulsloket van Nationaal Programma Groningen (gaat via SNN).

Kredietunie Eemsregio

Coöperatieve kredietvereniging voor mkb ondernemers. Bieden zakelijke kredieten aan vanaf 10.000 euro, samen met een coach.

NOM

De NOM is een regionale investerings- en ontwikkelingsmaatschappij gericht op het versterken van de economie in Noord-Nederland, door te investeren in bedrijven en ondernemers te ondersteunen bij hun groeiplannen. Zo bieden ze bijvoorbeeld financiering op maat, sectorspecifieke programma's en bieden ze advies aan bij internationaal ondernemen.

Stichting Ondernemersklankbord

Begeleiding en ondersteuning aan ondernemers met een klankbordtraject van 6 maanden (kan op diverse thema's) op landelijk niveau.

SER Noord-Nederland

Overleg- & adviesorgaan waarin werkgevers, werknemers, wetenschappers, regionale en lokale overheden, en onderwijsinstellingen samenwerken. Geven gevraagde en ongevraagde adviezen. Doen ook adviezen in het kader van economisch beleid en mkb.

SNN

Naast gaswinningsgerelateerde subsidies, biedt SNN op moment van schrijven ook veel andere [subsidies](#) aan voor mkb-ondernemers gericht op de toekomst:

- Subsidies vanuit het Just Transition Fund, bijvoorbeeld voor [arbeidsmarkttransitie](#), [personeel en scholing](#), of het aanbrengen van [randvoorwaardelijke infrastructuur](#) voor de energietransitie. Voor mkb is er specifiek de subsidie voor [digitalisering en robotisering](#) van productieprocessen.
- Vanuit het EFRO zijn er ook subsidies: o.a. voor het mkb een [haalbaarheidsvoucher](#), dit is een subsidie waarmee een ondernemer de haalbaarheid van een innovatief idee voor de toekomst van het bedrijf én voor een nóg mooier en sterker Noord-Nederland kan testen (in Groningen met hulp van Grobusiness). Ook is er binnen EFRO een [subsidie](#) voor valorisatie van ideeën.
- Ook is er subsidie vanuit [LEADER Oost-Groningen](#) voor 3 thema's: 1) Economie, landbouw en toerisme, 2) Sociale cohesie en gezondheid, 3) Klimaat, duurzaamheid en landschap
- Andere subsidies: [Research & development fonds](#) voor samenwerking tussen mkb'ers, [investeringen voor toekomstbestendige industrie](#) en binnen sector metaal, techniek en bouw: scholing van [personeel](#), [ondernemer zelf](#), [omscholing](#) of ondersteuning voor [zij-instromers](#).

Colofon

Dit rapport is een publicatie van het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, onderdeel van de Rijksuniversiteit Groningen. Het Kennisplatform verzamelt en deelt kennis en onderzoek dat relevant is voor sociaal-maatschappelijk beleid in het gaswinningsgebied. Het Kennisplatform is onafhankelijk en ontvangt subsidie vanuit de ministeries van Economische Zaken/Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de Nationaal Coördinator Groningen en de gemeenten Eemsdelta, Het Hogeland, Groningen, Midden-Groningen en Oldambt.

Titel

Ondernemerschap in het gaswinningsgebied: impact, stakeholders en regelingen

Auteurs

Aziza Zijlstra & Nienke Busscher

Contact

www.kennisplatformleefbaar.nl
contact@kennisplatformleefbaar.nl

Correctors en eindredactie

Paulien de Haas, Sarah Oude Brunink & Willemijn Schreuder

Vormgeving

Paulien de Haas

Fotografie

Marieke Kijk in de Vegte

Gedicht

Esmé van den Boom

Bronvermelding

Zijlstra, A.A. & Busscher, N. (2025). Ondernemerschap in het gaswinningsgebied: impact, stakeholders en regelingen. Groningen: Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen.

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk
Groningen